

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM
POLİTİKALARI VE TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

M. Utku ŞENTÜRK

İSTANBUL, 2007

**BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ**

**AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM
POLİTİKALARI VE TÜRKİYE**

Yüksek Lisans Tezi

M. Utku ŞENTÜRK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Eser KARAKAŞ

İSTANBUL, 2007

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Tezin Adı: AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKALARI VE TÜRKİYE
Öğrencinin Adı Soyadı: M. Utku ŞENTÜRK
Tez Savunma Tarihi:

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Enstitümüz tarafından onaylanmıştır.
Unvan, Ad ve SOYADI

Enstitü Müdürü

İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Unvan, Adı ve SOYADI

Program Koordinatörü

İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Unvanı, Adı ve SOYADI

Tez Danışmanı-----

Eş Danışman-----

Üye-----

Üye -----

Üye-----

ÖNSÖZ

Başta değerli katkılarından dolayı ailem; annem, babam, ağabeylerim ve onların eşleri, ardından dostlarım Sabancı Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ahmet Öncü, Bilgi Üniversitesi Kültürel Çalışmalar master öğrencisi Anita Oğurlu ve Yönetmen Azem Oğurlu' ya teşekkürlerimle

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
1. GİRİŞ	1
2. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİSİNDE TARIM.....	3
2.1. TÜRKİYE’ DE TARIMSAL YAPI	3
2.1.1. Cumhuriyet’ in Devraldığı Yapı	3
2.1.2. Devletçilik Dönemi.....	4
2.1.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem.....	5
2.1.4.“Planlı Kalkınma” Dönemi	6
2.1.5.1980 Sonrası Dönem.....	6
2.2. TARIMSAL NÜFUS	7
2.2.1. Türkiye’nin Kırsal Kalkınma ve İstihdam Sorunu:	14
2.2.1.1. AB Kırsal kalkınma yaklaşımları:	14
2.3. TARIM VE GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA.....	16
2.4. TARIM ÜRÜNLERİ DIŞ TİCARETİ.....	17
3. DÜNYA TARIM POLİTİKALARI VE TÜRK TARIM POLİTİKASI	18
3.1. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ POLİTİKALARI.....	19
3.1.1 Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının Genel kapsamı.....	19
3.1.2. Uruguay Round’a Kadar Türkiye’de Tarım Ürünleri Dış Ticaretinin Gelişimi.....	22
3.1.3. Anlaşma Sonrası Türkiye’nin Müzakere Pozisyonu ve Analizi	23
4. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ORTAK TARIM POLİTİKASI	29
4.1. ORTAK TARIM POLİTİKASININ İŞLEYİŞİ.....	31
Eşik fiyat, Topluluk içinde elde edilmesi arzu edilen "hedef fiyat" seviyesini etkilemeyecek bir düzeyde belirlenmektedir.....	33
4.2.ORTAK TARIM POLİTİKASI REFORMU.....	37
4.2.1. 1968–1989 Dönemi	37
4.1.2. 1990-1997 Dönemi.....	39
4.2.3. 1997 Sonrası.....	40
4.3.AB ANAYASASINDA OTP İLE İLGİLİ MADDELER.....	40
4.4. OTP NİN EKSİK YANLARI.....	45
4.5. OTP ve ÇEVRE.....	46
4.5.1. Organik Tarım (Ekolojik Tarım-Biyolojik Tarım) Nedir?	47
5. TÜRK TARIM POLİTİKASI.....	50
5.1.TÜRK TARIMININ AVRUPA BİRLİĞİ TARIMINA UYUMU.....	53
5.1.1. Polonya’nın tarım başlığına ilişkin müzakereleri:.....	56
5.1.1.1. Polonya’nın tarım müzakerelerindeki başlıca talepleri:	56
5.1.1.2. Avrupa Birliği’nin Tarım Alanındaki Ortak Pozisyonu:	57
5.1.1.3. Müzakerelerin Tarım Başlığına İlişkin Sonuçları:	58
5.1.2. Uyum Sürecinde Atılan Somut Adımlar.....	61
5.1.2.1. AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program.....	62

5.1.3. Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum	63
5.1.3.1. Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin (IACS) Temel Unsurlarının Oluşturulması.....	63
5.1.3.2. Çiftlik Muhasebe Veri Ağının (FADN) Kurulması.....	65
5.1.3.3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonuna (EAGGF) Yönelik İdari Yapıların Oluşturulması	66
5.1.3.4. Organik Tarım	67
5.2. TÜRK TARIMININ YAPISAL SORUNLARI	68
5.2.1. Tarımsal Nüfusun Azaltılması Lazımdır:	68
5.2.2. Türkiye’de Tarımsal Üretim Planlaması Yoktur:	69
5.2.3. Üretim Birimlerinin Yapısal Sorunları Vardır:	69
5.2.4. Tarım Toprakları Sorunludur	70
5.2.5. Üretim ve Verim Yetersizdir.....	72
5.2.6. Üretici Örgütleri İstenilen Düzeyde Değildir;.....	72
5.2.7. Tarımda Kamu Örgütlenmesi Yetersizdir.....	73
5.2.8. Girdi Kullanımı Problemlidir	73
5.2.9. Tarıma İlişkin Kanuni Düzenlemeler Yetersizdir:	74
5.2.10. Destekler Yetersizdir	74
5.2.11. Yatırımlar Düşük Seviyededir.....	74
5.3. TÜRKİYE TARIMININ AB İLE REKABET GÜCÜ	74
5.4. MEVZUAT UYUM ÇALIŞMALARI VE ORTAK PİYASA DÜZENLERİNE UYUM.....	78
5.4.1. Yapısal ve Kurumsal Düzenlemeler	80
5.5. TÜRK TARIMININ ORTAK TARIM POLİTİKASINA UYUMUNUN OLASI EKONOMİK ETKİLERİ	83
5.5.1. Refah Etkileri	86
5.5.2. Fiyat ve Pazar Politikası.....	87
5.5.3. Üretim	87
5.5.4. Tüketim	88
5.5.5. Dış Ticaret.....	89
5.5.6. Tarım İşletmelerinin Yapısı, Teknoloji ve Verimlilik	89
5.5.7. Avrupa Birliği Bütçesinden Yapılacak Harcamalar	90
6. SONUÇ	91
EKLER.....	92
Ek-1. Türkiye’nin katılımına yönelik ilerlemeye ilişkin 2004 yılı düzenli raporu	93
KAYNAKÇA	105
ÖZGEÇMİŞ.....	109

TABLÖLAR

Tablo 2.1 : Türkiye’de Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı	12
Tablo 2.2 : Türkiye ve A.B ‘ deki Bazı Göstergelerin Karşılaştırılması	17
Tablo 4.1 : AB’nin Tarım Ürünleri Stokları (milyon ton)	38
Tablo 5.1 : Türkiye’de Gübre Üretimi	73

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKALARI VE TÜRKİYE

Şentürk Mehmet Utku

Avrupa Birliği İlişkileri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Eser Karakaş

Haziran 2007 104 Sayfa

AB ile Türkiye Arasında 3 Ekim 2005 Tarihinde başlayan tam üyelik müzakerelerinde ülkemiz 35 farklı dosyada AB normlarına uyum sağlamakla karşı karşıya gelmiştir. Her birinin kendine has önemine karşın, şüphesiz AB ile yapılacak tam üyelik müzakerelerinde ülkemizi en çok uğraştıracak dosya, AB Ortak Tarım Politikasına Uyum açısından önemli sorunları olduğu gözlenen tarımdır. Türk tarım sektörünün gerek kurumsal yapı ve gerekse mali mekanizmalar açısından etkin olmayan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu yapı da uyumda karşılaşılabilecek olan problemlerin başka bir boyutunu göstermektedir. Bunların yanında tarım sektörünün genel özellikleri itibarı ile Türkiye ve AB arasındaki temel farklılıklar uyum sürecinin önemli bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada, müzakereler öncesi Türk tarımı ile AB tarımının karşılaştırmalı bir dökümü yapılarak bazı çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çerçevede, çalışmamızda organik-ekolojik tarımın tam üyelikten sonraki süreçte Türkiye için ekonomik büyüme ve toplumsal kalkınma açısından önemini vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Ortak Tarım Politikası, Türk Tarım Politikası, Uyum Süreci.

ABSTRACT

EUROPEAN UNION COMMON AGRICULTURAL POLICY'S AND TURKEY

Şentürk Mehmet Utku

European Union Relations

Supervisor: Prof. Dr. Eser Karakaş

July 2007 104 Page

Since the initiation of the negotiations for Turkey's entrance into the EU as a full member, the country has been asked to fulfil the leading norms of the EU in thirty five specific areas. Although all of these areas are difficult to tackle, adjustment to the common agricultural policy of the EU is apparently the most problematic one. The Turkish agricultural sector appears to be inefficient in terms of both its institutional structure and its financial capabilities, which reveals itself as a separate dimension in regards to the adjustment for entry into the EU. In addition to this, the fundamental structural sectors in Turkey and the EU shall be a central part of the adjustment process. In this thesis, by making a comparative inquiry into the structural differences of the agricultural sectors in Turkey and Europe, as they stand in the pre-negotiation process it is aimed to inform the negotiators representing the interests of Turkey. In this context, a particular emphasis is placed on the role of organic and ecological agriculture as a potential area for economic growth and social development of Turkey after a possible entrance into full membership.

Key Words: EU, Common Agricultural Policy, Turkish Agricultural Policy, Adjustment Process

1. GİRİŞ

Dar anlamda tarım terimi, bitkisel üretim için tarım alanlarında yapılan çalışmayı ifade eder. Sanayileşmiş ülkelerde çiftçiler, mekanik, genetik, kimyasal uygulamalarda sağlanan ilerlemeler sayesinde, belirli bir toprak üzerinde ve belirli bir biyolojik ortamda onlara daha verimli çalışma olanağı veren karmaşık teknik yöntemler kullanabilirler. Bu yöntemler çiftçinin homojen işleyebildiği en küçük toprak parçası olan bir parsel, bir tarla için belirlenir ve başlıca şu teknik alanlara ilişkin öğeleri içerir: toprağın işlenmesi (sürme, çapalama vb), bitkilerin ekilmesi (tohum ekimi, şaşırtma vb), toprağın verimini artırma (mineral ya da organik gübrelerle gübreleme), tarla ve bitki bakımı (zararlı otlara ve hastalıklara karşı kimyasal ya da mekanik savaş), hasat. Herhangi bir bitki için kullanılacak yöntemler çiftçinin teknik kapasitesine, ekonomik olanaklarına ve söz konusu ortamın özelliklerine göre değişir.

Geniş anlamda, insanın insanın sosyo-ekonomik çevresinde geliştirdiği etkinliklerin tümü olarak ifade edilen tarım, yapıldığı ekonomik birim, yani tarım işletmesi bakımından da göz önüne alınır.¹

İnsan hayatının temel gereksinimi olan gıda ile doğrudan ilişkisi, tarım sektörünü ülke ekonomileri açısından son derece önemli kılmaktadır. Beslenme alışkanlığının coğrafi koşullar ve kültürel faktörler sebebiyle önemli ayrılıklar göstermesi, ülkelerin besin ihtiyaçlarını dışarıya bağımlı olmaksızın kendi kendilerine karşılamak ve sektörde verimliliği artırmak amacıyla devletin desteği ve koruması altında kapsamlı tarım politikaları oluşturmaya yönelmiştir.

Tarım sektörünün dünya ülkeleri tarafından genellikle siyasi ve sosyal yönü ile ele alınarak korumacı politikalar temelinde belirlenmesi, sektörün uzun yıllar uluslar arası ticari düzenlemeler dışında kalmasına neden olmuştur. Nitekim sanayi sektöründe 1950'li yıllardan itibaren uluslararası ticaret kurallarının oluşmasına rağmen tarım sektöründe ancak 1990'lı yıllarda Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile benzer gelişmeler başlamıştır.

¹ Büyük Larousse 22.cilt Tarım maddesi, s:11249.

Avrupa Birliği üye ÷lkelerinin tarım politikalarını siyasi ve ekonomik anlamda büt÷nleştiren AB'nin OTP ile belirlenen ortak fiyatların korunması amacıyla oluşturulmuş çeşitli kurallar çerçevesinde işleyen geniş kapsamlı bir mekanizmadır. Halen Birliğin bütçesinin yarısı, ekonomisinin %5'ine karşılık gelen tarım sektörüne aktarılmaktadır. OTP, kuruluşundan bu yana sürekli reformlara konu olmakla birlikte işleyiş mekanizmaları açısından istikrarlı bir yapı sergilemektedir.

Buna karşılık 1999 yılı itibariyle GSYİH' nin yaklaşık %16'sı, toplam istihdamın ise %47'sini oluşturan Türk tarım sektöründe ise destek politikaları, gerek kurumsal yapı, gerek mali mekanizmalar açısından dağınık ve siyasi değişimlerden etkilenen bir yapıya sahiptir. Gümrük Birliği kapsamında yer almayan tarım sektörü, AB tam üyeliğine aday olan Türkiye açısından artık daha farklı yaklaşılması ve tam üyelik sürecinde AB'nin OTP'ye yakınlaştırılması gereken bir sektör durumuna gelmiştir. Tarım sektörünün Türk ekonomisi ve istihdamında kapladığı yer düşün÷ldüğünde ise, ilgili uyum çalışmalarının süratle ve ciddi yapısal reformlarla birlikte gerçekleştirilmesi gereği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'nin AB adaylığı sürecinde uyum sağlaması gereken alanlar içerisinde en önemlilerden birini (belki de en önemlisi) oluşturan tarım sektöründe; AB ve Türk tarım politikalarının mevcut uygulamalarını, Türk tarımının, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikalarına(OTP) uyumunu ve Türk tarımının OTP' ye uyumunun olası ekonomik etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİSİNDE TARIM

2.1. TÜRKİYE’ DE TARIMSAL YAPI

İhracatı öğrenirken de, tarıma dayalı sanayilere umut bağladık.² Türkiye’de tarım denilince akla ilk gelen veciz söz, Atatürk’ün “Köylü milletin efendisidir.” olur. Okuduğumuz ilkokulların duvarlarına çerçeveletilip asılan bu söz, günümüzde neredeyse unutuldu gitti. Yüzyıllar süren savaflara Kurtuluş Savaşı ile nokta konulduğunda, ülkenin elindeki tek sermaye belki de tarımdı. Tarım sektörü Cumhuriyet’ in ihtiyaç duyduğu atılımların hemen hepsinde kaldıraç vazifesi gördü. Sanayileşme, tarıma dayalı olarak başlatıldı. Çok partili demokrasiye yine tarım odaklı bir tartışmadan yol uzandı

2.1.1. Cumhuriyet’ in Devraldığı Yapı

Cumhuriyet, Osmanlı’dan feodal büyük toprak mülkiyetine dayalı, geri ve pazara ancak belirli kıyı ovalarında açılmış bir yapı devraldı.

İmparatorluğun gelişme dönemlerinde toprak rejimi, “miri” olarak tanımlanan, toprak mülkiyetinin esas olarak devlete ait olduğu ve merkezi yönetim tarafından atanan yöneticilerin toprağa tasarruf ettiği bir sisteme dayanıyordu. Köylü Batı’daki angarya sistemine benzer yükümlülükler altındaydı ve elde ettiği ürünün önemli bir bölümünü vergi olarak veriyordu. Devlet, bir çok bölgede bu vergilerin toplanmasını “mültezim” adı verilen taşeronlara havale etmişti. Ayrıca Güneydoğu’ da ve Balkanlar’ da yönetimi aşiret reislerine bırakılmış topraklar da vardı.

Osmanlı yönetiminin sonlarına doğru, özellikle Çukurova ve Ege Bölgesinde pamuk, tütün gibi ihracata yönelik sınai ürünler üreten “plantasyon tipi” büyük işletmeler kurulmuştu. Bunların bir bölümü doğrudan yabancıların kişisel mülkü durumundaydı. Bir bölümü ise, yabancı şirketlerin denetiminde yerel toprak beyleri ya da mütegalibe tarafından oluşturulmuştu. Bu işletmelerde çalışan üreticiler modern tarım işçisi niteliği taşıyordu; toprak kölesi durumundaydı.

²www. emd.org

Osmanlı İmparatorluğu' nun 19. Yüzyılda borç batağına batması ve borçlarını ödemekte güçlüklerle karşılaşması, ihracata yönelik ürünlere ipotek konulması sonucunu doğurmuştu. Bu çerçevede, tütün ticaretini 1883 senesinde yabancılar tarafından kurulan “Reji” şirketine verilmişti. Reji şirketi, tütün üretiminden pazarlanmasına kadar her alanda tam bir tekel oluşturmuştu.

Osmanlı İmparatorluğu' nun son dönemlerinde tarıma vurulan bir başka önemli darbe de uzun yıllar süren savaşlar nedeniyle insan gücü kaybı ve buna bağlı olarak üretimdeki düşüş olmuştur.³

Cumhuriyet döneminde, “milli ekonomi” oluşturma çabaları, tarım alanlarında yeni politikalar üretmeyi zorunlu kılıyordu. Bu yapıyı için atılan ilk adımlar şunlardı;

- 1924'te Ziraat Vekaleti kuruldu. Tarım ve hayvancılık alanında bazı yasalar çıkarıldı.
- 1925'te, feodal sisteme ait bir zorunluluk olan Aşar vergisi kaldırıldı.
- Aynı yıl Reji idaresi kaldırıldı ve TEKEL kuruldu.
- Topraksız ve küçük köylünün güçlendirilmesi için 1927-1929 yılları arasında 711.000 Hektar hazine arazisi köylülere dağıtıldı.
- Devlet ilk kez üreticiye kredi ve girdi desteği verme uygulamasını başlattı.⁴

2.1.2. Devletçilik Dönemi

1929 bunalımı sonrasında Cumhuriyet yönetimi, 1933-1945 yılları arasında, “Devletçilik” adı ile bilinen uygulamalara ağırlık verdi.

Bu çerçevede, ilk olarak korumacı-desteklemeci politikalar benimsenerek, şu uygulamalar gerçekleştirildi:

- Demiryolları inşa edilerek tarımsal alanların pazara açılması hızlandırıldı.
- Tarımsal kredi hacmi artırıldı.

³ Özgür Üniversite Forumu Dergisi, 2004. “Küreselleşme Çağında Tarım Sorunu” Dosyası, (Sayı:28), sayfa: 134-135

⁴ 60 Soru 60 Cevap Türkiye Tarımı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, 2002. Ankara: ATO Yayınları, sayfa: 4-5

- 1935’de Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (TSK) ve Tarım Kredi Kooperatifleri Birlikleri (TKK) kuruldu.
- 1937’de Ziraat Bankası Kanunu çıkarılarak tarıma güçlü bir finansal destek sağlandı.
- Bunu 1938 yılında TMO’nun ve 1944 yılında TZDK’ nın kuruluşu izledi.
- Devlet Üretme Çiftlikleri ardı ardına kurulmaya başlandı.
- 1945’ de Toprak İşleri Genel Müdürlüğü kuruldu.
- Savaş yıllarında toprak reformuna yönelik büyük bir adım olan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” çıkarıldı.
- Bunu, Çiftçi Mallarını Koruma Kanunu, Tütün Kanunu, Çeltik Kanunu, Orman Kanunu’ nun çıkarılması izledi.⁵

2.1.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ekonomisi ile birlikte Türk tarımının “dışa açılma” dönemi başladı. Ülkede bu dönemde alınan önlemler ise şunlardı:

Ürün destek kapsamı genişledi.

Girdi desteği ve makineleşme arttı.

Kredi kullanımı beş katına çıktı.

İşlenen arazi miktarı 16 milyon hektardan 24 milyon hektara çıktı.

Dünya pazarına açılmanın bir gereği olarak pamuk, tütün, gibi sanayi ürünlerinin üretim oranları arttı.

Gelişen tarımsal üretimin alt yapısını oluşturmak amacı ile DSİ Genel Müdürlüğü, Et ve Balık Kurumu, Yem Sanayi başta olmak üzere bir çok tarımsal KİT kuruldu.

⁵ Özgür Üniversite Forumu Dergisi, 2004. “Küreselleşme Çağında Tarım Sorunu” Dosyası, (Sayı:28), sayfa: 136-138

2.1.4. “Planlı Kalkınma” Dönemi

1960-1980 arası dönemin en temel özelliği “Beş yıllık Kalkınma Planları” ile gelişmeye katkı yapmasıdır. Planlı dönemin temel hedefleri, tarımsal üretimin artırılması tarımsal destekleme politikalarının geliştirilmesi, tarımsal nüfusun azaltılması, teknolojinin geliştirilmesidir.

Bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş, tarımsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı %75’ten %55’e inmiştir.

2.1.5. 1980 Sonrası Dönem

1980 sonrası Türk tarımı açısından bir dönüm noktasıdır. 24 Aralık 1979 tarihinde alınan istikrara önlemleri bu dönemin başlangıcını oluşturur.

1980 sonrasında yapılmak istenen, uzun yıllar tam olmasa da kendine oldukça yeterli olan tarım kesimini tam olarak dünya pazarlarına açmak ve gelişmiş ülkelerin ekonomik yapılarının bir uzantısı haline getirmektir.

Bu süreç içinde şu adımlar atıldı:

- 1984 ve 1986 yıllarında yapılan yasal değişikliklerle KİT'lere ortak alma ve bunları özel kişi ve kurumlara devretmenin yasal yolu açılmıştır.
- Özelleştirmenin tek elden yürütülmesi için gerekli düzenlemeler yapılmıştır.
- Bu amaçla Amerikan Morgan Bank'a bir Özelleştirme Master Planı hazırlanmıştır.
- Ardından YEMSAN, SEK, EBK, ORÜS özelleştirilmiştir
- ÇAYKUR, TÜGSAŞ, TMO, TEKEL ve Şeker Fabrikaları A.Ş. gibi kurumların özelleştirme yolu ile tasfiyesi için tüm hazırlıklar yapılmıştır.
- Devlet Üretim Çiftlikleri'nin özel sektöre açılması yoluyla bu kurumların özelleştirilmesi için ilk adımlar atılmıştır.⁶

⁶ 60 Soru 60 Cevap Türkiye Tarımı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, 2002. Ankara: ATO Yayınları, sayfa: 9-10

2.2. TARIMSAL NÜFUS

Tarım, Türkiye ekonomisi için kritik öneme sahip bir sektördür. Bu önem, temel besin maddelerini sağlamasından, sanayinin hammaddelerini üretmesinden, çok sayıda vatandaşımıza istihdam sağlamasından ve ihracattaki payından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Tarımın ülkemiz için taşıdığı önem ve potansiyeline karşın, içinde bulunduğu durum pek iç açıcı değildir.

2004 yılında tarımın GSYİH içindeki payı, Türkiye’de %11.6, AB-25’te %2.1, yeni üye olan 10 ülkenin ortalaması ise %3.6’dır. 2004 verilerine göre, istihdam oranları ise Türkiye’de %34, AB-25’te %5.4, yeni 10 üye ülke ortalamasında ise %13.4’tür.

2000 yılında yapılan son nüfus sayımına göre Türkiye’nin nüfusu 67.8 milyon kişilik nüfusun % 35.5’i bucak ve köylerde yaşamaktadır. Ancak, belirgin bir şekilde şehre göç yaşanmaktadır. 1940’lardan bu yana ilk defa, yıllık nüfus artış hızı % 2’nin altına düşmüş ve 1990-2000 döneminde yıllık artış % 1.83 olarak gerçekleşmiştir. Şehir nüfusu yılda % 2.68 artarken, köylerdeki artış % 0.42’de kalmıştır.⁷

2005 verilerine göre, kırdaki işgücüne katılma oranı, %53.1 ile kentten yüksektir. Kırsal kesimde işgücüne katılım oranlarının kente göre daha hızlı düşmekte olması ve işsizlik artışı, tarımdaki işgücünün geçiş sancılarına işaret etmektedir.

Ekonominin zaten sınırlı olan istihdam yaratma kapasitesi, işgücü arzının hızla artması da hesaba katılınca, işsizlik oranında artış kaçınılmaz hale gelmektedir. İktisadi göstergelerdeki olumlu gelişmelere rağmen işsizlik son dört senedir yüzde 10’ların altına inememektedir. İşsizlikte kayda değer bir ilerleme sağlanamamasının sebeplerinden biri de tarım dışı sektörlerde, tarıma ayrılan nüfusu emecek kadar iş yaratılamamakta olmasıdır.

1980’lerin sonundan itibaren, tarımın istihdamdaki payı ve tarımda istihdam edilenlerin sayısı azalmaktadır. Tarımın 2000-2001 yıllarında kırsal bölgelerdeki toplam istihdam içindeki payı %71.5 iken, 2005 yılında bu oran %61.4’e gerilemiştir. Akademiye, "yapısal dönüşüm noktası" olarak adlandırılan bu gelişmeye, Türkiye,

⁷ www.tarim.gov.tr

özellikle genel ekonomik gelişmenin istikrarlı olmaması nedeniyle, hayli gecikmeli olarak varmıştır.

Kırsal kesimde kadınların işsizlik oranlarındaki hızlı artış, işsizlik oranındaki artışa katkıda bulunan önemli unsurlardan biridir. Tarımdaki politika değişikliklerinin bu artışa etkisini tartışmak için henüz erken olsa da, bu gelişmelerin yakından izlenmesinde ve planlanmasında yarar vardır.

Kırsal bölgelerde tarımın istihdam payı, özellikle de kadınlar için çok yüksektir. Sektör, kırdaki işgücüne katılan erkeklerin %50,1'ini istihdam ederken, bu durum kadınlar için %83,9'dur.

Özellikle kadın istihdamında tarımın önemi yadsınamaz. Örneğin, Kuzey Doğu Anadolu Bölgesinin kırsal kesiminde tarımda kadın istihdamının payı %98'dir.

Tarımda istihdam edilenlerin işteki durumları, istihdamın yapısının diğer ülke ve sektörlerle göre farklılığını ortaya koymaktadır. 2005 verilerine göre, tarımda istihdamın sadece %8'i ücretliler iken, istihdam edilenlerin %46,3'ü ücretsiz aile işçisi olarak hane halkının gelirin ortak olmaktadır. Tarımda istihdam edilen her dört kadından üçü ücret almadan çalışmaktadır.

Mutlak sayılar çarpıcı bir sonucu ortaya koymaktadır: Tarımda yaklaşık 6,5 milyon kişi istihdam edilmektedir; bunların 3 milyonu kadındır ve kadınların 2,2 milyonu ücretsiz aile işçisidir.

Tarımsal istihdamda okur-yazar olmayanların oranı diğer sektörlerle oranla hayli yüksektir. İşgücü piyasasının genelinde izlenen arz ve talep uyumsuzluğu, tarımla tarım-dışı arasında daha belirgin hale gelmektedir. Son yıllarda hızla artan okur-yazarlık oranına rağmen, tarımda okur-yazar olmayanların oranı %18'dir. Aynı oran tarıma en yakın olan inşaat sektöründe %3'ün altındadır. Tarımsal istihdamda %60 paya sahip kadınların ise üçte biri okul yüzü görmemiştir. Bu durum, tarımdan çıkarak kentlerde işgücüne katılacak nüfusun istihdam olanakları açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

Tarımsal istihdamın beşeri sermaye birikiminin en azından diğer sektörlerle karşılaştırılabilir hale gelmesi, tarımda işgücünün verimliliğini ve değişen şartlara uyum kabiliyetini artıracaktır. Eğitim düzeyinin sınırlı olduğu tarımsal işgücünün

niteliğinin eğitimle artırılması, hem tarımda verimliliği, hem de işgücünün kırdaki tarım-dışı sektörlerde ve kentlerde istihdam olanaklarını arttıracaktır. Bu nedenle de geçiş döneminin iyi planlanması ve iyi yönetilmesi gerekiyor. Ekolojik tarım buna iyi bir örnektir.

Diğer sektörlerle oranla tarım istihdamındaki yapısal fark, sosyal güvenlik kuruluşlarının kayıtlarında da kendini göstermektedir. Tarımda herhangi bir sosyal güvenlik şemsiyesi altında olanların oranı %11,8 iken, bu oran tarım dışı faaliyetlerde %65,8'dir. Sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıt olma, cinsiyet değişkeni ile birlikte incelendiğinde ise, durum çok daha vahimdir. Erkeklerde %16,3 ile nispeten yüksek olan bu oran, kadınlarda %0,8 ile yok denecek düzeydedir. Diğer bir deyişle, tarımda çalışan her 100 kadından 99'u sosyal güvenceden yoksun olarak istihdam edilmektedir. Tarıma en yakın sektör olan inşaat sektöründe bile sosyal güvenliği olanların oranı % 35'i aşmaktadır. Tarımda her türlü sigorta kullanımının yok denecek düzeyde olması, çalışanların, tamamen üretimden elde edecekleri nakdi ve aynı gelire bağımlı ve devlet destekli sağlık hizmetlerinden uzak bir yaşam sürmekte olduklarını göstermektedir. Bu durum, gelişmiş ülkelere oranla daha az yaşlı yoğunlukta istihdamla telafi edilmektedir. Gene de, tarımsal istihdamın yüzde 20'den fazlası 55 yaşın üstündedir, tüm istihdam için aynı oran, tarımın yarısı kadardır. Doğal olarak, sosyal güvenlik kapsamının sınırlı olması emekliliği geciktirmektedir. TBMM gündemindeki sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası kanun tasarısında, tarımsal faaliyette bulunanların sigorta kapsamında olmaları öngörülmektedir.

Tarım için yepyeni, daha ucuz, ya da limitli ve kolay bildirilen ve yılda bir kere tahsil edilen bir sosyal sigorta prim sistemi düşünülebilir.

Tarımla ilgili olarak tüm Türkiye için verilen resmin, bölgesel çeşitliliğe sahiptir. 2005 yılında, Batı Marmara ve Ege dışında tüm Batı Bölgelerinde ve Akdeniz Bölgesi'nde tarımın istihdam içindeki payı, Türkiye ortalaması olan %29,5'in altındadır. Diğer bölgelerde ise tarıma bağımlılık artmakta ve aynı oran %33 ila 65 aralığında değişmektedir. Tarımsal istihdam payı en yüksek olan bölgeler, sırasıyla, Kuzey Doğu Anadolu (%62), Doğu Karadeniz (%58) ve Batı Karadeniz (%51)'dir. Sadece kır istihdamına bakıldığında, anılan bölgelerde tarımın payı %72-84

aralığındadır. Bu, özellikle az gelişmiş bölgelerin kırsalında, tarım-dışı istihdam olanaklarının yokluğunu göstermektedir.⁸

Tarımsal istihdamın hızla diğer sektörlerle aktarılması mümkün değildir. Belki amaçlanan da bu olmamalıdır. Tarımda çalışanların eğitim düzeyinin oldukça düşük olması, söz konusu işgücü nüfusunun tarım dışı, katma değeri daha yüksek faaliyetlerde istihdam edilebilmelerinin önünde engeldir. Tarımın kırsal alanlarda egemen konumunun bir diğer nedeni de tarım kesimindeki hanelerde çalışma ve ev ortamlarının örtüşmesidir. Sonuçta hanelerdeki bütün üyeler hane bazındaki üretim etkinliklerine katılmaktadır. Buna karşılık kentsel alanlardaki işlerin belirli beceriler gerektirmesi, işgücüne katılımı seçiciliği öne çıkarmaktadır.

Teoride, tarım sektöründe istihdamın payı ile iktisadi gelişme arasındaki ilişkinin ters olduğu, kabul edilebilir. Ancak, tarım imkânı, Türkiye'nin sahip olduğu bir doğal kaynaktır. Maalesef, bu doğal kaynak çok kötü kullanılmakta ve hatta harcanmaktadır. Kalkınma ve iktisadi gelişme, tarımın istihdam payının azalması olarak algılanırsa, doğal kaynağın iyi değerlendirilmesi ile çelişki olarak öne çıkar. Gerçek etki ve değer, doğru irdelenmelidir.

Başka bir deyişle, tarımda istihdam azalırsa ülkenin gelişeceği kesin değildir. Ülkeler geliştikçe tarımın toplam istihdamda payı azalır. Hatta tarımda istihdam payının yüksek olması, krizlerin en azından sosyal olarak daha düşük maliyetle atlatılmasını sağlayabilir.

Aslında bir sonuç olan tarımdaki yüksek istihdam, kriz dönemlerinde sosyal ve ekonomik maliyeti azaltıcı etki yapabilmektedir.

Gelecek yıllarda tarımda karşılaştığımız en öncelikli sorun istihdam olacaktır. Ülke üretiminin %11'inin, istihdamın %29,5'i ile üretiliyor olması, tarımın önemini net olarak ortaya koymaktadır. Tarım, "emek yoğun"dur. Bugün dünyada, modern tarım işletmeleri, sanayi işletmelerine paralel olarak organizasyon ve istihdam yapısı içine girmektedir.

⁸ www.tarim.gov.tr

Tarımda modernleşme, daha nitelikli ancak daha az sayıda iş gücü kullanımına yöneliyor. Dünyadaki bu gidişata paralel olarak Türkiye’de tarımda modernleşmenin ivme kazanması lazım.

Dünyada ve AB’de tarıma yaklaşım hızla değişiyor. Türkiye de bu gelişimi, dikkatle takip etmelidir. Strateji, üretilenin insan sağlığına etkisini ve üretim verimini göz önüne almalıdır.

Günümüze kadar uygulanmış tarımsal politikaların başarısızlığını bir başka göstergeyle izlersek, Türkiye’de tarım için yapılan Ar-Ge harcamalarının, tarıma yapılan toplam transferler içindeki payının binde 2 ila binde 4 olduğunu, buna karşılık OECD ortalamasının ise yaklaşık yüzde 2 (%1,8) olduğunu görürüz. Ancak, Türkiye’de tarımın önemini dikkate aldığımızda, tarımda verimliliğin arttırılabileceğini de gösterebilmemiz gereklidir.

Tarımda dönüşümün ön koşulu ise, yaklaşım değişikliğidir. Türkiye’nin ekonomik ve sosyal yapısında bu kadar önemli bir yere ve ağırlığa sahip olan tarım sektörü, şimdiye kadar, uzun vadeli stratejik bir bakış açısından yoksun kalmış durumda. Tarımda özgün bir politika geliştirilemedi. Tarımla uğraşan geniş kitleler oy potansiyeli olarak görüldü; tarıma ekonomik ve sosyal bir sektör olarak yaklaşılmadı; çözümden ziyade günü kurtarmaya yönelik politikalar yaşandı ve bugün iflasın eşiğine gelindi.

Tarımda yapısal dönüşüm gerçekleşirse, verimlilikte sıçrama, tüketici refahında artış ve ödemeler dengesinde katkı sağlanabilir. Uygulanacak tarım stratejisinin, uluslararası gelişmeleri ve taahhütleri de göz önüne alması, günün şartlarına uygun hale gelmesi ve Türkiye’yi modern üretim yapısına taşıması gerekmektedir. Tarım sektörü yeniden yapılandırılarak modernize edilmelidir. Tarım sektöründe istihdamın giderek azalması ihtimaline karşı, aktif istihdam tedbirleri şimdiden hayata geçirilmelidir. Kırsal kesimde eğitim fırsatları artırılarak tarım dışında alternatif istihdam olanakları yaratılmaya çalışılmalı ve tarıma dayalı sanayinin gelişimine önem verilmelidir. Hiç şüphesiz, yapılacak iş çok kapsamlı olmalıdır. Bir reform programı niteliğine sahip olmalı ve eğitim, finansman, Ar-Ge ve yasal çerçeve gibi kurumsal ve fiziki altyapı yatırımlarını içermelidir.

Tablo 2.1: Türkiye’de Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı

	1999	2000	2001	2002	2003 (1)	2004 (1)
Sivil istihdam (1000 kişi)	21.236	20.579	20.367	21.658	20.811	22.188
Tarım	8.595	7.103	7.217	7.618	6.799	7.820
Sanayi	3.664	3.738	3.734	3.953	3.836	3.961
Hizmetler	8.976	9.738	9.416	10.086	10.176	10.407

Kaynak: T.C Dış Ticaret Müsteşarlığı, Yıllık Ekonomik Göstergeler 2004

(1) Geçici sonuçlar

OECD kaynaklı 1998 rakamlarında ise Türkiye’de tarım istihdamı yüzde 46.5. Hala dünya tarımda insan depolama ve üretimde verimsizlik şampiyonu biziz!

1. Genel İstihdam: İstihdam edilenlerin, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranı % 44.9’dur. 2002 yılı II. Döneminde toplam istihdam, geçen yılın aynı dönemine göre 258 bin kişilik bir azalış göstererek 20 milyon 869 bin kişi olmuştur. İstihdamdaki gelişmeyi açıklayan bir önemli gösterge olan istihdam oranı, işsizliğin yanında işgücüne katılma durumunu da yansıttığı için ülkenin iş olanaklarını açıklayan önemli bir ölçüttür. 2002 yılı II. Dönemine ait istihdam oranı, geçen yılın aynı dönemine göre Türkiye genelinde % 46.3’ten % 44.9’a, kentsel yerlerde % 38.6’dan % 38.1’e, kırsal yerlerde ise % 59.5’ten % 56.6’ya düşmüştür. Bu da geçen yılın aynı dönemine göre istihdamda bir daralma yaşandığını göstermektedir.

2. Eksik İstihdam: İşsizlik kadar önemli bir diğer kavram da eksik istihdam kavramıdır. Eksik istihdamın işgücü içindeki oranı 2001 yılı II. Döneminde % 6 iken, 2002 yılı II. Döneminde % 5.8 olarak gerçekleşmiştir. Eksik istihdam edilenlerin işgücü içindeki oranı, 2002 yılı II. Döneminde geçen yılın aynı dönemine göre kentsel yerlerde % 6.7’den % 6’ya düşerken, kırsal yerlerde % 5.2’den % 5.5’e yükselmiştir. Eksik istihdam oranı cinsiyet ayrımında incelendiğinde, Türkiye genelinde erkeklerde % 7.2, kadınlarda % 2.2 iken, kentsel yerlerde erkeklerde %

6.6, kadınlarda % 3.7, kırsal yerlerde ise erkeklerde % 8, kadınlarda % 1.1 olarak tahmin edilmiştir.

3. Kamu Sektöründe İstihdam: 2002 yılı II. Döneminde kamu sektöründe istihdam edilenler, geçen yılın aynı dönemine göre % 5.4 artışla, 3 milyon 127 bin kişi olarak tahmin edilmiştir. Kamu sektöründe çalışanların % 74'ü kenstel yerlerde bulunmaktadır. 2001 yılı II. Döneminde kamu sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki payı % 14 iken, 2002 yılı II. Döneminde % 15'e yükselmiştir.

4. İstihdam Edilenlerin Sosyal Güvenlik Kayıtlılık Durumu: 2002 yılı II. Döneminde istihdam edilenlerin % 26.6'sı yaptığı işten dolayı Sosyal Sigortalar Kurumu'na, % 9.8'i Emekli Sandığı'na, % 11.4'ü ise Bağ-Kur'a kayıtlı olarak çalışmaktadır. İstihdam edilenlerin Türkiye genelinde % 52.3'ü, kentsel yerlerde % 34.1'i, kırsal yerlerde ise % 73.6'sı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışmaktadır. Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların % 61.1'ini erkekler oluşturmaktadır. Kentsel yerlerde istihdam edilenlerin % 34.1'i yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir. Türkiye genelinde herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışan 10 milyon 908 bin kişinin % 64.8'i kırsal yerlerde olup, bunların % 84.6'sı tarım sektöründe çalışmaktadır.

5. Sektörlere Göre İstihdam: Bizim esas ilgilendiğimiz rakam bu rakam. 2002 yılı II. Döneminde istihdam edilenler tarım, sanayi, inşaat ve hizmetler olarak dört ana sektör ayrımında incelendiğinde, geçen yılın aynı dönemine göre sanayi ve hizmetler sektörlerinin toplam istihdam içindeki paylarında bir artış, tarım ve inşaat sektörlerinin paylarında ise bir azalış gözlenmektedir. 2002 yılı II. Döneminde geçen yılın aynı dönemine göre toplam istihdam içinde sanayi sektörünün payı % 17'den % 18.7'ye, hizmetler sektörünün payı % 38.5'den % 42'ye yükselirken, tarım sektörünün payı % 38.9'dan % 34.6'ya, inşaat sektörünün payı ise % 5.6'dan % 4.7'ye düşmüştür. Türkiye genelinde 7 milyon 219 bin kişi tarım sektöründe istihdam edilmekte olup, bunların % 53.8'ini (3 milyar 882 bin kişi) ücretsiz aile işçileri, oluşturmaktadır.⁹

⁹ www.dpt.gov.tr

Sonuç: Üç konuya dikkat edilmek zorunda. Yukarıdaki rakamların sadece bir adet üç aylık dönemi ilgilendiren (2002 yılı ikinci dönem) tahmini rakamlar olduğunu burada bir kere daha vurguluyoruz. Ayrıca yukarıda verilen yüzde 34,6'lık tarımda istihdam rakamının, tarımda düşük verimlilik ve üretim, aşırı nüfus ve gizli işsizlik olduğu gerçeğini de değiştirmedikinin altını çiziyoruz. Bu 'tarım felaket tablosunda', uzun zamandır değişmediğimiz için dünyada birinciyiz! Kamu istihdamında da, stabilizasyon döneminde bile, artışın yüzde beş oranında olduğuna da dikkat edelim!¹⁰

2.2.1. Türkiye'nin Kırsal Kalkınma ve İstihdam Sorunu

2.2.1.1. AB Kırsal kalkınma yaklaşımları

AB kırsal kalkınma politikaları; Ortak Tarım Politikalarının (OTP) bir parçası olarak tarım sektörünün yapısal sorunları ile ilgilenen bir politikadan, mal ve hizmet üretiminin yanında tarımın topluluk üzerindeki çok yönlü etkisini ve kırsal alanların karşı karşıya kaldığı sorunları dikkate alan bir politikaya dönüşmüştür. OTP'de ve yapısal fonlarda AB tarımının rekabet edilebilirliğinin artırılması, çevreyle ilgili konuların entegre edilmesi, genişlemeye hazırlıklı olunması ve kırsal kalkınma politikasının daha kolay uygulanabilir ve entegre hale getirilmesi amacıyla, 1996 Cork Kırsal Kalkınma Konferansı bildirgesi de dikkate alınarak, Gündem 2000 reform anlaşması kabul edilmiştir. Gündem 2000 ile kırsal kalkınma, OTP'nin ilk ayağı olan piyasa politikaları ve gelir desteklerinin yanında, resmen OTP'nin ikinci ayağı durumuna gelmiştir.¹¹

AB kırsal kalkınma politikalarını üç farklı endişe yönlendirmektedir;

- * tarım sektörünü yeniden yapılandırma ihtiyacı,
- * bölgesel gelişme politikası ile birlikte ekonomik ve sosyal bütünleşmenin artırılması gereği,
- * OTP'ye çevre duyarlılıkları dahil etme düşüncesi.

Bu endişeler çerçevesinde oluşturulan kırsal kalkınma politikasının ilkeleri şunlardır:

¹⁰ www.ceterisparibus.org

¹¹ www.zmo.org.tr

* tarımın çok fonksiyonluluğu,

* yeni gelir kaynaklarının yaratılması, istihdam sağlanması ve kırsal mirasın korunması,

* ademi merkeziyetçilik (yerinden yönetim) programların hazırlanması ve yönetilmesinde şeffaflık

AB'de kırsal kalkınma politikaları ile şu amaçlara ulaşılmak istenmektedir:

* tarım ve orman sektörünün güçlendirilmesi,

* kırsal alanların rekabet gücünün artırılması,

* çevrenin ve kırsal mirasın korunması.

AB kırsal kalkınma politikasının temel mevzuatı Gündem 2000 doğrultusunda çıkarılan 1257/99 sayılı Konsey Tüzüğüdür. Bu tüzükte AB'nin kırsal kalkınmayı desteklemek için ne tür programlara yapısal fonlardan kaynak aktaracağı ele alınmaktadır.

Kırsal kalkınma programlarının finansmanı üç fondan gerçekleştirilmektedir. Bunlar; Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Yapısal Fonu (ESF) ve Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (EAGGF)'dur.¹²

AB Kırsal Kalkınma ve SAPARD Programları:

AB üyesi ülkeler FEOGA Fonundan yararlanmak üzere yedi yıllık Kırsal Kalkınma Programı Hazırlamaktadırlar. Bu programda AB mevzuatı çerçevesinde hangi kırsal kalkınma tedbirine öncelik verileceği tespit edilmektedir. Örneğin Avusturya'da organik tarım veya çevreye uyumlu tarım, fonlardan en çok yararlandırılan faaliyet olmaktadır. Benzer şekilde AB aday ülkeler için bir SAPARD Fonu tahsis etmiş ve bu ülkelere yedi yıllık SAPARD programı hazırlamaları istenmiştir. Türkiye için de üyelikle birlikte yedi yıllık bir program hazırlaması gerekecektir. AB'ye aday 10 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi için tahsis edilen SAPARD Fonu 2006 yılına kadar

¹² www.tarim.gov.tr

geçerli olmuştur. Toplam fon miktarı yıllık 2000 rakamları ile 540 Milyon Euro'dur.¹³

2.3. TARIM VE GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA

Tarımın ulusal ekonomi içindeki yerini belirten en önemli kıstaslardan biri de ulusal gelire katkısıdır. Tarımsal üretimin gayri safi hasıla içindeki payı 1927'de %67 iken bu oran ekonomik gelişme sonucu %14'e kadar düşmüştür. Ama tarımın payının azalmasını tümüyle ekonomik gelişmeye bağlamak da doğru değildir. Tarımda yaratılan üretim değerlerinin diğer sektörlerde, özellikle sanayide yaratılan değerlerin altında olması, tarım ürünleri fiyatlarının diğer sektörlerdeki ürün fiyatlarından daha yavaş bir artış göstermesi, yani iç ticaret hadlerinin tarımın aleyhine dönmesinin de bu oranın düşmesinde bir ölçüde rol aldığı kabul etmek gerekir. Ayrıca, tarımın hiçbir şekilde olmadığı kadar doğal koşullardan etkilenmesi, sulama, gübreleme, tarımsal mücadele gibi tarımsal girdilerin yoğun bir şekilde tüm ülke düzeyinde kullanılmamasının tarımın doğal koşullara bağlılığını devam ettirmesi, hayvansal ürünler için dengeli ve garantili bir Pazar oluşturulmaması ve teknolojik gerilik nedeniyle hayvancılığın beklenen gelişmeyi göstermemesi tarımın ulusal gelire mutlak değerler olarak katkısının olabilecek düzeyin altında kalmasıyla sonuçlanmaktadır¹⁴.

GSYİH içinde sektörel payların Birlik' teki durumu ile karşılaştırıldığında, Türkiye'de sanayi ve hizmetler karşısında tarımda Birlik ortalamasının bir hayli üzerindedir .

¹³ www.ikv.org

¹⁴ Eraktan, G., 2002. Türk Tarım Politikasında AB' ye Uyum Çalışmaları. *Tarım ve Mühendislik Dergisi* (Sayı:64-65).

Tablo 2.2: Türkiye ve A.B ‘ deki Bazı Göstergelerin Karşılaştırılması

Göstergeler	Türkiye	Avrupa Birliği
Toplam Tarım Alanı (1000 Ha)	27.000	134.261
Toplam İşletme Sayısı (1000 Adet)	4.106	7.370
Ortalama İşletme Büyüklüğü (Ha.)	5,9	17,4
Toplam Nüfus (Milyon)	68	377
Tarım Nüfusu (Milyon)	20	15,6
Tarımda İstihdam (Milyon)	9,4	7,4
Toplam İstihdamda Tarımın Payı (%)	39	5
GSMH' de Tarımın Payı (%)	14	1,9
İhracatta Tarımın Payı (%)	7,83	7,5
İthalatta Tarımın Payı (%)	4,18	10,5

Kaynak: Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası Verileri Kullanılarak Hazırlanmıştır.

2.4. TARIM ÜRÜNLERİ DIŞ TİCARETİ

Avrupa Birliği dünyanın önde gelen tarım ürünleri üreticisi, ihracatçısı ve ithalatçısıdır. Tarım ürünleri ticaretinde, Birlik ile Türkiye arasındaki ticaret dengesi ülkemiz lehindedir. Ancak, Birlik tarım ürünleri pazarındaki payımız; bu pazarın büyüklüğü, ekonomik ve siyasi ilişkilerin düzeyi ve coğrafi yakınlık gibi faktörler dikkate alındığında çok yetersizdir¹⁵.

Birlik geleneksel ihrac ürünlerimizden olan sert kabuklu meyveler, kuru meyveler, tütün ve pamuğun en önemli alıcısı durumundadır. Söz konusu ürünlerde Birlik içi üretim teşvik edilmekteyse de mevcut açığın kapatılması uzun zaman alacaktır. Bu nedenle Türkiye Birlik pazarındaki üstünlüğünü koruyabilecektir. Bazı yaş meyve ve sebzelerde ise, ihracatın artırılması mevsim dışı üretime; yağlı tohumlar, mısır, pirinç, koyun ve keçi etinde ise kendi ihtiyacımızın üzerinde üretim yapılmasına bağlıdır.

¹⁵ TMO Personel ve Eğitim daire Başkanlığı Eğitim Şube Müdürlüğü, 1988. *Türkiye ve Dünya Tarım Ekonomisindeki Gelişmeler ve Türkiye-AT İlişkileri Semineri*, Abant: 19-23 Aralık 1988, s.73.

3. DÜNYA TARIM POLİTİKALARI VE TÜRK TARIM POLİTİKASI

Son yıllarda tarım politikaları ile tarım ve gıda sistemlerinin; üretim, işleme, pazarlama, tüketici bilinci, çevre ve sürdürülebilirlik konularında köklü değişimler ve gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler tarım sistemlerini yeniden değerlendirme ve şekillendirme düşüncesini tetiklemiştir. Yeşil devrimle üretimde yaşanan patlama tarım ürünlerini ticaretinde liberalleşme, destekleme sistemlerinin yeniden sorgulanması, tarım ürünleri işleme ve pazarlaması ile çevre ve tüketici bilincindeki gelişmeler bu köklü değişimin örnekleridir. Küreselleşme tüm yönleri ile tarımı da etkilemekte ve tarım politikaları yeniden şekillendirilmektedir. Tarım politikalarında yeni araçlar kullanılmakta, müdahale ve özellikle destekleme sistemlerinde köklü anlayış değişiklikleri olmaktadır. Ancak, tarım politikalarının en temel amacı olan yeterli ve dengeli beslenme konusundaki küresel sorun da devam etmektedir. Dünyada açlık ve yetersiz beslenme sorunları da, üretim yetersizliğinden ziyade gelir dağılımındaki dengesizlikten dolayı devam etmektedir.

Dünyadaki politika değişiklikleri; nüfus ve gelir artışı; teknolojik gelişmeler ve kısıtlı kaynakların belirlediği tarımsal üretimde karşılıklı üstünlüklerin değiştiği dinamik bir ortam meydana gelmektedir. Politika reformlarını ve değişen şartlara uyumu doğru yönde yürüten ülkeler kısa dönemdeki şoklara tahammül edebilmekte ve gittikçe açılan, genişleyen, serbestleşen ve gelişen dünya pazarlarındaki fırsatlardan daha iyi yararlanmaktadırlar.

Bu süreçte Türk Tarım Politikası da köklü ve kapsamlı değişikliklerin eşiğindedir. Türkiye’de uygulanan tarım politikalarının pahalı, verimsiz, etkisiz olması; yapısal, kurumsal ve organizasyonel sorunlarının ağırlaşması ve siyasette bir araç olarak kullanılması gibi birçok sorunları yanında; tarımsal nüfusun hayat standardının giderek düşmesi ve temel tarımsal ürünlerde ve özellikle hayvancılık ürünlerinde talebin iç üretimle karşılanmasının giderek zorlaşması tarım politikasını değişime zorlamaktadır. Geleneksel destekleme ve müdahale dönemi boyunca Türk tarımı gerekli yapısal gelişmeyi sağlayamamıştır. Ekonomik krizin tarımı vurması ve tarıma ağır bir fatura kesilmesi de durumu daha da ağırlaştırmıştır,

Bir yandan küreselleşme olgusu, Uruguay Turu Tarım Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde varılan uzlaşma ve halen sürdürülen müzakerelerde ulaşılabacak gelişmeler tüm ülkelerin tarım politikalarını etkilediği gibi Türk Tarım Politikasını da etkilemektedir. Daha doğru bir ifadeyle belli ülkelerin kendi özel menfaatleri doğrultusunda uzlaşarak şekillendirdiği kaide ve kurallara uymak zorunluluğu bir vaka olarak ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan AB' ye üyelik çabaları ve Türk Tarım Politikasının AB Ortak Tarım Politikasına (OTP) uyumu da başlı başına bir dönüşüm ve değişimi ifade etmektedir. Oysa OTP' da sürekli bir reform sürecindedir. 2004 yılında DTÖ İleri Tarım Müzakerelerinin sonuçlandırılmasından sonra, Gündem 2000 ile uygulamada olan reform programı da 2006 yılında sona ereceğinden AB tarım politikasında da bu tarihten sonra yeni bir reform süreci başlayacaktır. Yani gerek küreselleşme ve gerekse sürekli bir değişim içindeki AB tarım politikalarına uyum da Türk tarımının geleceğini önemli oranda etkileyecektir.

3.1. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ POLİTİKALARI

3.1.1. Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının Genel Kapsamı

1.1.1995 Yılı itibari ile yürürlüğe giren DTÖ Tarım Anlaşması uyarınca ülkeler;

- * Pazara giriş,
- * İç destekler,
- * İhracat sübvansiyonlarına,

ilişkin olarak indirim taahhüdünde bulunmuşlardır¹⁶

Anlaşmanın pazara giriş konusunda temel önceliği, üye ülkelerin tarife dışı tüm engellerini tarifelere dönüştürmeleridir. Buna tarifelendirme denilmektedir. Pazara giriş hükümlerinde, Anlaşma hükümleri uyarınca 1986-88 baz döneminde geçerli tarife oranları üzerinden tüm üyeler, su ürünleri hariç olmak üzere, tarım ürünlerinin tamamını DTÖ'ye konsolide etmiş, yani üst limit sabit olmak şartıyla ürünleri için belli tarife oranları belirlemişlerdir. DTÖ'ye konsolide edilen oranlar üzerinden

¹⁶ www.dtm.gov.tr

Gelişmiş Ülkeler (GÜ) 6 yıllık bir takvimle, her ürün için en az % 15 ve ortalama % 36 oranında indirim taahhüdünde bulunmuştur. Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) ise her üründe % 10'dan az olmamak kaydıyla 10 yıllık bir süre içinde toplam % 24 oranında tarife indirimi yapmak durumundadır.

Anlaşma çerçevesinde, tarifelenen ürünlerde artan tarife oranlarının fiili ithalatı engellememesi için, temel alınan 1986-1988 yıllarında gerçekleştirilen ithalat, toplam iç tüketimin %3'ünden az ise, %3 oranında -minimum-(2000 yılında bu oran %5 olmuştur.)

Toplam iç tüketimin %3'ünden fazla ise bu oran kadar-fiili- pazara giriş imkanının tarife kotaları yoluyla sağlanması hükme bağlanmaktadır¹⁷

Özel korunma önlemleri çerçevesinde ise, DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde, tarifelenen ürünlerde, ithalat artışı olması ya da ithal fiyatlarının belirli bir düzeyin altına inmesi durumunda ülkenin taahhüt listesinde gösterilmiş olması koşulu ile, otomatik olarak vergilerini yükseltmesi başka bir ifade ile özel korunma önlemlerine başvurusu mümkün olabilmektedir

İç destekler konusunda ise 6 yıllık bir süre için GÜ'lerde %20, GOÜ'lerde ise 10 yılda %13.33 oranında indirim öngörülmüştür. DTÖ Tarım Anlaşması temelde iki tip iç destek tanımlamaktadır: Ticareti bozucu etkileri olduğu kabul gören Kırmızı Kutu önlemleri ve ticaret ve üretim üzerindeki etkisi ihmal edilebilir düzeyde olan Yeşil Kutu önlemleri, Kırmızı Kutu önlemleri kapsamına giren önlemlerin kullanılması yasaklanmıştır. Kırmızı Kutu önlemlere örnek olarak iç fiyatların, müdahale fiyatı uygulanarak desteklenmesi verilebilir.

Kırmızı Kutu önlemleri olarak belirlenen ve indirime tabi tutulan desteklerden;

GOÜ'lerde % 10'luk, GÜ'lerde %5'lik "de minimis" oranının altında olanlar, GOÜ'lere yönelik olarak tarımsal ve kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla yatırım sübvansiyonları, düşük gelirli üreticilere yönelik önlemler, uyuşturucu madde elde edilen bitkilerin ikamesini teşvik edici iç destekler,

¹⁷ www.dtm.gov.tr

Üretimin kısıtlanması amacıyla doğrudan ödeme şeklindeki önlemler, indirim tabi olmaksızın uygulanmasına izin verilen; istisnaları teşkil etmektedir. Bu önlemlerden sonuncusunu oluşturan üretimi kısıtlayan doğrudan ödeme şeklindeki önlemler "Mavi Kutu önlemler" olarak adlandırılmaktadır.

Mavi Kutu önlemleri kapsamına giren üretimi kısıtlayıcı programlar kapsamındaki doğrudan ödemeler, sabit alana ve verime göre yapılıyorsa; veya temel üretim seviyesinin % 85 veya daha azı üzerinden yapılıyorsa; veya canlı hayvan ödemeleri söz konusu olduğunda, sabit sayıda baş üzerinden yapılıyorsa; iç destek indirim taahhüdü dışında tutulmuştur

Anlaşmanın Ek:2'sinde açıklanan kriterleri karşılamak şartıyla Yeşil Kutu önlemleri indirimden muaf tutulmuştur. Bu önlemler aşağıdakilerden oluşmaktadır;

- Genel hizmetler başlığı altında sayılan zararlı ve hastalık kontrolü,
- Pazarlama ve promosyon hizmetleri ve alt yapı hizmetleri gibi bazı amaçlar için kullanılan destekler,
- Gıda güvenliği amaçlı kamu stokları,
- İç gıda yardımı programları,
- Çevre programlarıyla ve belli ürünlere bağlantılı olan araştırma programları,
- Tarımsal eğitim hizmetleri ve danışmanlık hizmetleri,
- Denetim hizmetleri, değerlendirme ve standardizasyon,
- Elektrik üretimi, yol ve diğer ulaşırma hizmetlerini, pazar ve liman hizmetlerini kapsamaktadır. Bu desteklerin çoğu zaten hükümetler tarafından finanse edilmektedir¹⁸

1986-90 dönemi baz alınarak, ihracat sübvansiyonları da miktar ve değer üzerinden GÜ'lerde 6 yıl içinde ürün bazında %21, bütçe sarfiyatı bazında ise %36, GOÜ'lerde 10 yıl içinde ürün bazında %24, bütçe sarfiyatı bazında ise %14 indirim tabi tutulmuştur.

¹⁸www.wto.org

Türkiye, Anlaşma ile ilgili görüşlerini ilk kez 5 Şubat 2001 tarih ve G/AG/NG/W/106 simgeli belgeyle resmen bildirmiştir. Bu metin Türkiye'nin Anlaşma konusunda görüşlerini bildirdiği ilk belgedir. Bu belgenin analizi yapılmadan önce, ilk olarak anlaşmanın öncesi ve sonrasında Türkiye'nin tarım ürünleri dış ticaretine değinilecektir. Bunu takiben ise, Türkiye'nin müzakere pozisyonu incelenecektir. Müzakere pozisyonu incelenirken, Türkiye'nin görüşleri diğer ülkelerle karşılaştırılacak; paralellik ve zıtlıklar da aktarılacaktır. Bunun yanında Türkiye'nin vermiş olduğu teklif metninde sadece pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler konularındaki talepleri üzerinde durulacak, ticaret dışı mülahazalar konusundaki görüşlerine ise değinilmeyecektir. Anlaşma çerçevesinde Türkiye GOÜ statüsündedir.

3.1.2. Uruguay Round'a Kadar Türkiye'de Tarım Ürünleri Dış Ticaretinin Gelişimi

Türkiye özellikle 1980'li yıllara kadar ekonomisi tarıma dayalı ülkelerden biri olmuş ve ihracatının büyük bir bölümünü tarımsal ürünler oluşturmuştur. 1980'li yıllardan itibaren başlayan endüstrileşme sonucunda, tarım dışı ürünlerin de ihracatının artması tarım ürünlerinin ihracattaki payını %85-90'lardan, 1990'larda %10-11'lere kadar düşürmüştür. Bu düşüşün bir başka sebebi de verilen teşviklerin tarım kesiminden endüstri kesimine kaydırılmasıdır. Buna karşın, aynı yıllarda Dünya tarım piyasalarının canlanmasıyla Türkiye, yeni dış pazarlar bularak satışını arttırmaya ve ürün kompozisyonunu işlenmemiş tarım ürünlerinden işlenmiş ürünlere doğru kaydırmaya başlamıştır.

Dış ticaretin serbestleştirilmesi Türkiye'de 1980 yılından sonra başlamıştır. Özellikle 1980 yılından önce uygulanan ithal ikamesi politikasından ihracata yönelik politikalara geçilmiştir. Yine 1980'den önce uygulanan sabit kur politikasının ihracat sektörüne beklenen geliri getirmemesi yüzünden de 1980 sonrası sabit kurdan daha esnek olan gerçekçi kur politikasına geçiş yapılmıştır. Sonuç olarak, ihracat politikasında olan değişiklikler tarım sektöründen çok endüstri sektörünün yararına olmuştur. Üretim faktörü de ihracatı etkileyen başka bir olgudur. Köyden kente göç

nedeniyle, tarımın sanayiye kaynak aktarımı ve işgücü kaybı da tarımsal üretime negatif etki yapmış, bu da ihracat miktarını dolaylı yoldan etkilemiştir.

Buna karşın, Türkiye, tarım ürünleri dış ticaretinde belli bir seviyeyi korumaya çalışmıştır. 1980'li yılların ortalarından itibaren, Dünya tarım ürünleri ihracatında Dünya sıralamasında hacim ve değer olarak 13. sırada, ithalat sıralamasında da 15.-16. sıralarda yer almıştır¹⁹. Yıllar itibari ile dalgalanma göstermiş olmasına ve dünya içerisinde çok yüksek bir hacmi bulunmamasına karşın yine de tarım ürünleri dış ticareti Türkiye ekonomisi için önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu çerçevede Türkiye de müzakere pozisyonunu şekillendirirken bu faktörü göz önüne almıştır.

3.1.3. Anlaşma Sonrası Türkiye'nin Müzakere Pozisyonu ve Analizi

Türkiye, müzakere pozisyonunda öncelikle bir giriş yaparak DTÖ üyesi gelişmekte olan bir ülke olarak Uruguay Round'la liberalleşme süreci içine alınan tarım sektörünün rekabet gücünü artırarak geliştirme çabası içinde olduğunu belirtmiştir. Bunu takiben müzakere teklifinin girişinde tarım sektörü ile ilgili genel tespitlerde bulunmuştur. Bu tespitler, tarım politikasını doğrudan etkilediği için çeşitli ana başlıklar halinde özetlenebilir;

Türkiye, tarım sektörünün içinde bulunduğu genel durum hakkında; tarım sektörünün dış rekabete açılacak ve iktisadi rasyonellik içinde yaşamını devam ettirebilecek kadar güçlü olmadığını belirtmiştir.

Hızlı nüfus artışı gıda güvenliği olgusunu da beraberinde getirmiştir.

Tarım işletmeleri çok parçalı ve sayıca fazladır. Türk Miras Hukukunda yer alan bazı düzenlemeler nedeniyle, tarımsal arazilerin parçalanmış bir yapıya sahiptir ve altyapı problemleri yaşamaktadırlar (G/AG/NG/W/106).

Türkiye'ye göre, müzakerelerin başarısının, GÜ ve GOÜ arasındaki dengesizliklerin ne derece ortadan kaldırılabildiği ile ölçüleceği düşünülmektedir. Bu çerçevede, GOÜ'lerin Uruguay Round taahhütlerinin uygulanması konusunda karşılaştıkları sorunların yeni müzakere sürecinde dikkatle ele alınması, dünya tarım ürünleri ticaretinin daha adil bir yapıya kavuşturulması açısından özel bir önem taşımaktadır.

¹⁹ www.wto.org

Bu durumun müzakere pozisyonuna girişte savunulmasının en önemli nedeni Türkiye'nin de GOÜ statüsünde olmasıdır. Bunun yanında GÜ'lere yapılan tarım ürünleri ihracatında Türkiye de GOÜ'lerin içinde bulunduğu engellerle karşılaşmaktadır.

Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması; dünya ticaretinin serbestleştirilmesi, ulusların ekonomi ve refah düzeyinin yükseltilmesi amacıyla imzalanmış, uzun ve çetin görüşmeler sonunda 1994'de Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuştur. DTÖ ve Tarım Anlaşması ile eklerinin fonksiyonellik kazanmasıyla tarımsal ürünler ticaretinde, serbestleşmeye paralel olarak, artış ve genişleme olmuştur. DTÖ mal ve hizmet ticareti; fikri mülkiyet haklarıyla ilgili düzenlemelerde içermektedir. Anlaşma kapsamında pazara giriş, ihracat destekleri ve iç tarımsal desteklemeler ilişkin kurallar vardır. Anlaşmada tarife dışı engellerin tarifelere bağlanması, tarife oranlarının azaltılması veya kaldırılması, iç desteklerin ticareti bozucu etkilerinin ortadan kaldırılması öngörülmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin indirim oranları ve süreleri ile ilgili taahhütler halen uygulanmaktadır²⁰.

Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım anlaşması, tek bir anlaşma değil bir anlaşmalar bütünüdür. Uruguay Müzakereleri (Uruguay Round) sonucunda ulaşılan anlaşmaların tamamı yaklaşık beş yüz sayfalık bir belgedir; bu belgenin sadece yirmi altı sayfalık bölümü Tarım Anlaşması ile ilgilidir. Bu metin anlaşmanın kurallarını tanımlayan “hukuki” metin olup anlaşmanın ayrıca her ülkenin bu anlaşma çerçevesinde girdiği taahhütleri içeren ve yirmi bin sayfaya ulaşan ekleri bulunmaktadır.²¹

Dünya tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmeleri görüşleri, halen “İleri Tarım Müzakereleri” ya da “Milenyum Turu” adıyla sürdürülmektedir. Amaçlarına göre menfaat grupları oluşturan ülkeler arasındaki stratejik mücadelenin seyri ve muhtemel sonucunun dikkate alınması destekleme sisteminde köklü değişiklik gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Ülkeler DTÖ' de aşırı-sıkı destekleme yapanlar, mutedil desteklemeden yana olanlar ve desteklerin kaldırılmasını isteyenler olarak bloklar halinde hareket etmektedirler.

²⁰ İmir, M., 2001. Dünya Tarım Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Türk Tarım Politikası. *Türkiye Günlüğü*. (Sayı: 65)

²¹ www.zmag.org

Tarımsal destekleme önlemleri DTÖ kapsamındaki etkinliklerine ve ticaret , üretim ve tüketim üzerindeki etkilerine göre Kırmızı (Amber Box), Mavi (Blue Box), Yeşil (Green Box) kutular olarak adlandırılan gruplara ayrılmıştır. İleri Tarım Müzakereleri süresince Kırmızı kutu önlemlerinin kaldırılması, Mavi kutu önlemlerinin kapsamının daraltılması ve Yeşil kutu önlemlerinin kapsamının netleştirilmesi halen devam eden görüşmelerde ana konuları oluşturmaktadır.

DTÖ' nün kurulmasından bu yana dünya tarımsal ürünler ticaretinin hacmi giderek artmaktadır. Fakat teknik, yasal ve idari engellerin giderek artması tartışma ve sorunları başka boyutlara taşımaktadır. DTÖ sağlık ve bitki sağlığı önlemlerinin etkisi ve önemi giderek artmaktadır. Gelişmiş ülkeler ve bazı gelişmekte olan ülkeler tarım ürünleri pazarlarından giderek artan oranda yararlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler gıda sektöründe gelişmiş işleme teknolojilerini kullanarak ihracatlarını arttırmaktadırlar. Ancak birçok ülke bunu değerlendiremediği gibi yeni şekillenen dünya düzeni daha da zor olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin durumunun belirlenmesi, değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Tarım ürünleri ticaretinde teknik hususlara yazılı belgelerden daha fazla önem verilir ve standartlar yükseltilirken, uluslararası siyasi menfaat gözetmeleri daha etkili olmaktadır. Uluslar arası siyasi etkinlik ise teknik standartların ve özelliklerin yeterliliği ile doğru orantılıdır. SPS tedbirleri; gittikçe daha etkili ve duyarlı bir şekilde uygulanmaktadır. Çünkü dünyada insan, hayvan ve bitki hayatını ve sağlığını tehlikeye sokabilecek, çevre üzerinde olumsuz etki yapabilecek hususlarda duyarlılık gittikçe artmaktadır.

Bu durum her ne kadar tüm ülkelerin insan, hayvan ve bitki hayatını ve sağlığına ve doğal çevrenin lehine gözüke de özellikle gelişmiş ve standartları yüksek ülkeler lehine uygulamalara da dönüşmektedir. Gelişmiş, büyük tarımsal üretim potansiyeline ve ihracat imkanlarına sahip ülkeler tarıma verdikleri destekleri düşürdükleri zaman, Türkiye gibi birçok ülke rahat nefes alabilecektir.

Tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesiyle dünyada mal dolaşımı; ürün fiyatları ve tüketimi arttıracaktır. Büyük desteklerle dünya piyasalarına düşük fiyatla ürün süren gelişmiş ve tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin dünya piyasalarında yarattığı

baskıda rahatlama olacaktır. Bunun az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ve net tarım ürünleri ihracatçısı olan ülkelerde önemli sonuçları olacaktır.

Bütçeleri üzerindeki yük hafifleyecek ve kalkacak

Gıda / tarım ürünleri üretimi artacak

Gıda / tarım ürünleri tüketimi artacak

Mukayeseli üstünlüğe sahip, rekabet şansı yüksek, yerel ürünler ve farklı çeşitler dünya piyasalarına açılabilir

Dünya refah düzeyinde artış olacağı, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu gelişme yolundaki ülkelerin gelirlerinde bir artış meydana geleceği, ancak bu durumdan gelişmiş ülkelerin daha kazançlı çıkacakları hesap edilmektedir. Bu gelişmelerle; gelişmekte olan ve geçiş ekonomilerinde güçlü ekonomik büyüme, nüfus artışı, beslenme, gıda üretim ve tüketim seyrinde değişme, dünya tarım ürünleri ticaretinde engellerin azalmasıyla bir ticaret patlaması olacağı tahmin edilmektedir. Yine de gelişmekte olan ülkelerde DTÖ Tarım Anlaşmasının bu ülkeler tarımını ne yönde etkileyeceği konusunda belirsizlik sürmektedir. Uzun vadede sonuçların bu ülkeler lehine olacağı gelişmiş ülkelere ileri sürülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu anlaşma öncesi tarımsal ürünler ticaretinden yararlanmışlardır. Zengin ülkelerin pahalıya mal ettikleri /iç destek, ihracat teşviki ve diğer tedbirlerle destekleyerek ihraç ettikleri) ürünleri ucuza tüketmişler, ancak milli tarım sistemlerini geliştirememişlerdir.

Uruguay Turu Tarım Anlaşmasının en belirgin başarısı piyasalara giriş, iç destekler ve ihracat destekleri alanlarında ticareti engelleyen, çarpıtan tarife dışı engellerin tarifelere bağlanarak azaltılması ve kaldırılması yönünde olmuştur. Ayrıca Uruguay Turu Tarım Anlaşması, tarımsal desteklemelerde, ticareti daha az bozucu, engelleyici yeni araçların geliştirilmesi ve kullanılmasına da imkan vermiştir. Ancak özellikle OECD ülkelerinde koruma oranları gerçek anlamda eskisine oranla daha yüksek ve karmaşıktır. OECD ülkeleri içersinde tarımsal iç desteklerin %90 kadarı ABD, AB ve Japonya tarafından yapılmaktadır. Bu ülkelerde Yeşil kutu kapsamındaki destekler giderek artmaktadır. AB ise tek başına verilen toplam ihracat kredisinin %90 kadarını sağlamaktadır. AB ve ABD'nin ihracat kredilerindeki tavrı diğer

ülkelerce kınanmakla birlikte birçok geleneksel ithalatçı ülkedeki nakit sıkışıklığı ve yetersizliği dolayısıyla nüfuslarını beslemede yetersiz kalmamaları bakımından desteklenmektedir.

OECD ülkelerinde toplam çiftlik gelirleri içindeki üretici destekleri giderek azalmaktadır. 1999 da %37'den 2000 yılında %34'e düşmüştür. Ancak araştırma, eğitim, kontrol hizmetleri ve pazarlama destekleri artmaktadır. Üretici desteklerindeki azalmanın en önemli sebebi iç piyasalarla dünya piyasalar arasındaki farkın daralmasıdır. OECD ülkelerinde bu oran üretim değerinin %1,3 kadarına tekabül etmektedir. Piyasa fiyatı desteği oranı azalsa bile en önemli kısmı oluşturmaya devam etmektedir. Girdi destekleri ise azalmaktadır. Gelir desteği uygulamaları ve destek oranları ise artmakta, koruma ve destekleme makası açılmaktadır²².

Tarım politikalarındaki gelişmelerde; politikaların yönetimi ve izlenmesinde ölçü olarak Üretici Destek Tahmini ve bununla ilgili göstergeler kullanılmaktadır (nominal üretici koruma katsayısı, nominal üretici yardım katsayısı, tüketici destek tahmini, nominal tüketici koruma katsayısı, nominal tüketici yardım katsayısı, genel hizmetler destek tahmini, toplam destek tahmini). Tüketici destek tahmini; tarımsal ürün üreticilerine tüketiciler ve vergi mükelleflerinden bir yılda yapılan transferlerinin parasal değerlerini gösteren ölçüdür. Bu ölçü kullanılarak ülkeler arasındaki destekleme düzeyleri, oranları, desteklenen ürünler ve destekleme süreleri arasında karşılaştırmalar yapılabilmektedir. Zengin gelişmiş ekonomilerde oranların az olmasına karşılık parasal miktar oldukça yüksektir. Çünkü bu ülkelerde toplam üretim değeri çok yüksek, çiftçi nüfusu az ve işletmelerin ölçeği büyük ve sayıları azdır. Bu oranlara bakarak Türkiye'de çiftçiye yüksek destek verildiği söylenebilir, ancak işletme başına toplam üretim değeri düşük olduğundan destek miktarının çiftçinin hayat standardına ve gelirine katkısı oldukça az kalmaktadır.

DTÖ görüşmelerinde ticaretle ilgili olmayan hususların gündeme getirilmesinin asıl nedeni; küreselleşmeye karşı olan kesimler ve ülkeler ile tarımla ilgili kesimlerin tepkilerini yumuşatmak ve onların sorunlarıyla ilgileniyor görüntüsü vermek olabilir.

²²www.zmag.org

Bu görüşleri de dikkate alarak, AB'nin 1980'lerden bu yana seslendirmekte olduğu tarımın çok işlevliliği, çevre, tarımın sosyal işlevi, tarımın bir hayat tarzı olması, kırsal görünümü ve çevreyi korumak ve muhafaza etmek görüşlerinin milli objektiflerle bağdaşıklık derecesi üzerinde düşünülmelidir. Ayrıca ticaretle ilgisi olmayan hususları gündeme getiren ülkeler, gelişmiş olanlar ve destekleme ve korumacılığı en üst seviyede yapan ülkelerdir.

Uluslararası düzeyde kendine yeterliliği bir kıstas olarak ileri sürmek ise sonu olmayan tartışmalara kapı açmak olacaktır. Gıda sağlığı, hayvan hakları genetik olarak değiştirilmiş organizmalar tarımsal ürünler ticaretinde teknik ve kalitatif standartlar olarak önem arz etmektedir. Üretim metotları, gıda ürünlerinde genetik olarak değiştirilmiş organizmalar kullanılması, ışınlama, hormon kullanılması, biyoteknoloji kullanılması, hayvan haklarına aykırı üretim uygulamaları dünya genelinde geniş kitlelerce ilgi çekmektedir.

Ancak bunların çoğunun gündeme getirilmesi ve sunuluşu kamuoyunca sorun olarak algılanmalarını ve ülke politikacılarının da bu sorunlar üzerine eğilimini sağlamaya yöneliktir ve be hareketlerin gerçek amacı bazı çevrelerce de kuşkuyla karşılanmaktadır. Sağlık ve bitki sağlığı önlemleri gerçekten sağlığı korumaya yönelik olarak mı, yoksa yerli üreticiyi korumak için icat edilmiş gizli önlemler olarak mı konulduğu hakkında da endişe duyulmaktadır. Bunu anlamanın yolu bilimsel kanıt göstererek, iyi uygulanan bir risk analiz sistemine sahip olarak ve gelişmeleri takip ederek, dikkatli ve hazırlıklı bulunmaktır. Bu hususların DTÖ müzakerelerinde taşınmasının nedeni ne olursa olsun artık gerçekler ve gündemdedirler. Buna göre milli önlemlerin alınması ve gereğinin yapılması kaçınılmazdır.

4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TARIM POLİTİKASI

AB üyesi ülkelerin tarım politikalarının gerek ekonomik gerek siyasi anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesi esasına dayanan Ortak Tarım Politikası (OTP), AB'nin ilk ortak politikasıdır. Halen Birlik bütçesinin yarısını oluşturan OTP'nin AB'nin en önemli politikalarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan kıtlığın yarattığı endişenin yanı sıra, savaş sonrasında AB aktif nüfusunun çok önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörü çalışanlarının gelir düzeyinin korunması ve üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki derin farklılıkların giderilmesi gerekliliği Birliği bir ortak tarım politikası oluşturmaya yöneltmiştir.

Temmuz 1955'te, üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarından oluşan bir komite Belçika Dışişleri Bakanı Paul Henry Spaak başkanlığında AET'nin kuruluş anlaşmasını hazırlamak üzere toplanmıştır. Komite tarım sektörünü de kapsayan ve Spaak Raporu olarak bilinen bir anlaşma taslağını Nisan 1956 tarihinde tamamlamıştır. Bu rapor, Aralık 1955 tarihli AET ile EURATOM'u kuran antlaşmaların temelini oluşturmuştur. Spaak Raporunda içinde tarımın yer almadığı bir ortak pazarın kurulamayacağı önemle vurgulanmıştır.

Spaak Raporunda tarım ürünlerinde ortak bir pazarın oluşturulması için üç koşulun yerine getirilmesi elzem görülmüştür. Birincisi, üye ülkeler arasında normal ticaret engellerini kaldırmak yeterli değildir. Bunun yanında, kotalar, gümrük vergileri, mevsimlik kısıtlamalar, fiyat belirlemeleri ve ihracat sübvansiyonları gibi ticaret üzerine etkili olan diğer uygulamalar da kaldırılmalıdır. İkincisi, üye ülkeler ulusal tarım politikalarından vazgeçmeli ve ortak bir tarım politikası izlenmelidir. Üçüncüsü ise teknik alanlarda, fiyat düzeylerinde ve tarımsal girdi sanayilerinde maliyet farklılıklarına neden olan uygulamalarda uyum için bir geçiş dönemi gereklidir.²³

Tüm bu etkenlerin bir araya gelmesi ile üye ülkeler tarafından gerekliliğine karar verilen ve Roma Antlaşmasının 38-47 maddeleriyle (Amsterdam Antlaşmasının 32-

²³ www.ekutup.dpt.gov.tr

38 maddeleri) yasal çerçevesi belirlenen OTP, 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile resmen hayata geçirilmiştir²⁴.

OTP'nin amaçları 33 maddede;

Teknik ilerlemenin özendirilmesi ve üretim faktörlerinin rasyonelleştirilmesi ve üretim faktörlerinin, özellikle iş gücünün optimal kullanımının ve verimliliğinin artırılması

Tarımsal nüfusun yaşam düzeyinin özellikle tarımda çalışanların gelirinin artırılması yoluyla yükseltilmesi

Piyasalarda istikrar sağlanması

Düzenli bir ürün arzının garanti altına alınması

Tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyatlarla ulaştırılmasının sağlanması olarak sıralanmıştır.

OTP üç ana prensibe dayandırılmıştır;

Topluluk tercihi: Birlik içinde üretilen ürünlere öncelik tanınmasını amaçlamakta, bunun için AB tarım ürünlerinin ithalata karşı korunmasını, ihracatın ise sübvansede edilmesini gerektirmektedir.

Avrupa Birliği; sanayi ürünleri için uyguladığı serbest mübadele ilkesini, korunma gerektirdiği için tarım ürünleri dış ticaretinde tam olarak uygulamaz. Üye ülke üreticilerine, üçüncü ülke üreticileri karşısında öncelik tanır. Uygulama aynı zamanda üye ülkeler arasında bir ortak Pazar oluşturulmasının gereğidir. "Topluluk tercihi ilkesi" adı verilen bu ilke; tek piyasayı, hem düşük fiyatlı ithalattan, hem de dünya tarım piyasalarındaki dalgalanmalardan korur.²⁵

Ortak bir pazar kurulması: Üye ülkelerde tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların kaldırılarak bir tek Pazar oluşturulmasını öngörmektedir. Bunun için ortak fiyat ve rekabet kurallarını, üye ülkelerde istikrarlı

²⁴2002. , *AB Tarım Politikası Broşürü, Avrupa'da Yenilenme Türkiye'ye Etkisi*, Ankara: Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği.

²⁵Dura, C. , ve Atik, H. , 2003. *Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye*. İstanbul: Nobel Basım Dağıtım, s: 263

bir döviz kurunu ve dış pazarlara karşı sınırlarda ortak bir korumayı gerektirmektedir.

Mali dayanışma : OTP'ye ilişkin tüm harcamaların Birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda nisan 1962 de AB bütçesinde Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur. FEOGA, 1964 yılında, Yönlendirme ve Garanti olmak üzere iki ayrı bölüm haline gelmiştir. Garanti Bölümü fiyat ve Pazar politikasının işleyebilmesi için gerekli olan harcamaları finanse etmekte ve Birlik bütçesinin %45'ini oluşturmaktadır. Yönlendirme Bölümü ise tarımsal yapıların iyileştirilmesine yönelik yapılandırma çalışmaları ile kırsal bölgelerin kalkındırılmasında kullanılmakta ve AB bütçesinin %3'ünü oluşturmaktadır.²⁶

4.1. ORTAK TARIM POLİTİKASININ İŞLEYİŞİ

Karar Mekanizması: OTP'nin karar alma sürecinde Birlik, üye devletler üzerinde diğer politikalarda olmadığı kadar yetki sahibidir. Bu çerçevede OTP'nin fiyat ve Pazar mekanizmalarının belirlenmesi tümüyle Birliğin yetkisindedir.

Karar alma sürecinde Komisyon yasa tasarılarını hazırlamanın yanı sıra, piyasaların denetlenmesi ve gerektiğinde değişiklik yapılmasından sorumludur. Konsey, Komisyonun kendisine ilettiği yasa tasarıları üzerine karar almadan önce Parlâmentoya danışmaktadır.

OTP' ye ilişkin zorunlu harcamaların miktar ve içeriğinin belirlenmesinde ise son söz Konseye aittir.

Ortak Piyasa Düzenlemeleri: OTP'nin temelinde ürün bazında belirlenen Ortak Piyasa Düzenleri bulunmaktadır. Genel olarak tüm ortak piyasa düzenleri ortak bir fiyat sistemini esas almaktadır. Bu sistem iç piyasada destek, dış rekabete karşı ise koruma mekanizmalarıyla sürdürülmekte, ancak kullanılan koruma mekanizmaları üründen ürüne farklılık göstermektedir. Ortak Piyasa Düzenlemeleri üç kategoride incelenir²⁷.

²⁶ www.ikv.org.tr

²⁷ www.foreigntrade.gov.tr/ab/AB_Sayfasi/ortktar.htm

İç piyasada müdahale olanaklı rekabete karşı koruma düzenlemeleri; Fiyatların belirli bir seviyenin altına inmesini engellemek amacıyla Topluluğun müdahale kurumları tarafından yapılan müdahale alımları ve düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı uygulanan ithalat vergileri ya da ihracat iadelerini kapsamaktadır.

Dış rekabete karşı koruma düzenlemeleri; Düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı oluşturulan bu mekanizmada esasen gümrük vergileri, fiyatların belirli bir seviyenin altına inmesinde ise ek vergiler tahsil edilmektedir.

Ürünlere doğrudan destek sağlayan düzenlemeler; Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gereğince dış rekabete karşı korunamayan ürünler ile üretimi uzmanlık gerektiren ve bazı bölgelerin tek geçim kaynağını oluşturan ürünler için üreticilere yapılan doğrudan yardımları kapsamaktadır.

Pazar ve Fiyat Mekanizmaları: Tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi ve üreticilerin gelir düzeyinin azalmasını engellemek amacıyla 1962 yılından bu yana Ortak Piyasa Düzenlemeleri kapsamında yer alan ürünler için her yıl ortak fiyatlar saptanmaktadır. Fiyatların düşmesi durumunda pazara müdahale edilmesi ve aradaki farkın desteklerle Birlik bütçesinden karşılanması, OTP'nin Pazar ve fiyat mekanizmasının temelini oluşturmaktadır.

İç Piyasaya Yönelik Ortak Fiyat Politikası, hedef ve müdahale fiyatları ile sağlanmaktadır.

Hedef Fiyat: Toplulukta bütün piyasa destekleme mekanizmaları "hedef fiyat" (ürünlere/sektörlere göre değişik isimler alabilmektedir) prensibine dayanmaktadır. Bu fiyat, üretici için arzu edilen gelir seviyesini göstermektedir. Üreticilerin gelir düzeyini en makul seviyede tutacak tavan fiyatı saptayarak, tüketicilerinde aşırı fiyat artışlarından korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan fiyattır.

Müdahale Fiyatı: Piyasa fiyatlarının "hedef fiyat" düzeyinde tutulabilmesini teminen bir "müdahale fiyatı" (temel fiyat ya da referans fiyatı da denilmektedir) belirlenmekte, piyasa fiyatları, bu seviyenin altına düştüğünde, müdahale mekanizmaları işletilmektedir.

Buna göre, müdahale alımına tabi ürünler (hububat, sütü ürünler, sığır eti, şeker ile meyve ve sebzeler) itibariyle çiftçiler ürünlerini, yıllık olarak ayarlanan "müdahale

fiyatı” üzerinden müdahale alımı yapan kurumlara satabilmektedir. Ancak, geçmiş yıllarda yaşanan stoklar göz önünde tutularak getirilen yeni düzenlemeler uyarınca, müdahale kuruluşları, sadece belirlenmiş kalite standartlarına uygun ürünleri alabilmektedirler.

Eşik Fiyat: Yukarıda açıklanan iç desteklemenin, Topluluk dışından yapılan düşük fiyatlı ithalat tarafından zayıflatılmasını önlemek üzere, ithalatta bir prelevman (değişken spesifik ithalat vergisi) sistemi öngörülmüştür. Bu sistem ile üçüncü ülke kaynaklı ithal fiyatlarının "eşik fiyat" ın altına düşmemesi ve bu yolla Topluluk ürünlerinin tercih edilmesi amaçlanmaktadır. Topluluk dışından gelen bir ürün, ad valorem vergilerin yanı sıra değişken nitelikli spesifik ithalat vergileri (prelevman) yoluyla eşik fiyat düzeyine yükseltilmektedir.

Eşik fiyat, Topluluk içinde elde edilmesi arzu edilen "hedef fiyat" seviyesini etkilemeyecek bir düzeyde belirlenmektedir.

‘Uruguay Round’ ertesinde, değişken nitelikli maktu vergiler (prelevman) sabit nitelikli maktu vergilere dönüştürülmüş, bu bağlamda eşik fiyat uygulaması yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır. Topluluk, halen, GATT 94 çerçevesinde Dünya Ticaret Örgütü’ne bildirilen tarifeleri aşmamak kaydıyla, ad valorem gümrük vergisinin yanında, iç fiyatlarla dış fiyatlar arasındaki farkı izale eden sabit maktu vergiler uygulamakta, bu suretle, ithal ürünlerin piyasada yerli ürünlerden daha düşük fiyatla satılması önlenmektedir.

Prelevman, en düşük ithal fiyatına taşıma ve ulaştırma giderlerinin eklenmesi ve bu miktarın Topluluk eşik fiyatından düşülmesi suretiyle hesaplanmakta olan, dolayısıyla, dünya fiyatlarına bağlı olarak, sektörlerle göre değişen aralıklar ile (haftada bir, ayda bir, üç ayda bir) değiştirilen vergiler olarak uygulanmaktaydı. Ancak, Uruguay Round çerçevesinde, korumada şeffaflık ilkesi uyarınca, değişken nitelikli vergilerin uygulanmaması öngörüldüğünden, yaş meyve sebzelede “giriş fiyatı”, işlenmiş meyve ve sebzelede “asgari ithal fiyatı”, bazı ürünler itibariyle (şarap, balık) referans fiyatı sistemleri, vs. ihdas edilmiş bulunmaktadır.

İhracat Desteği: Diğer taraftan, dünya piyasa fiyatları Topluluk piyasa fiyatlarının altında olduğunda Topluluk ihracatçılarına dünya piyasalarında eşit rekabet imkanı

sağlamak amacıyla ihracat iadeleri ödenmektedir. Buna karşılık, nadiren de olsa dünya piyasa fiyatlarının Topluluk içi fiyatların üzerine çıkması durumunda da, Topluluk üretiminin dışarıya akışını önlemek üzere, Topluluk ihracatçılarından ihracat vergisi tahsil edilmesi yoluna gidilmektedir. İhracat iadesi ve ihracat vergileri, dünya fiyatlarındaki dalgalanmalara göre haftada yahut on beş günde bir belirlenebilmektedir. Dünya Ticaret Örgütü çerçevesindeki taahhütleri uyarınca, AB, ihracat desteklerinin hacmini (ve/veya harcamalarını) altı yıllık bir süre boyunca (2002 yılına kadar) indirime tabi tutacaktır.

Yapısal Politikalar: AB üye ülkeleri tarım sektörleri arasında, coğrafi koşullar, tarım sektöründe faaliyet gösterenlerin nitelikleri, kullandıkları yöntemler gibi pek çok noktada önemli ölçüde farklılıklar bulunması sebebiyle OTP'nin Pazar ve fiyat mekanizmaları üye ülkeler üzerinde aynı etkiyi yaratamamıştır. Bu durum, AB2nin söz konusu farklılıkların giderilmesine yönelik yapısal politikalar oluşturmaya neden olmuştur²⁸.

İlk yapısal politikalar, 1970'li yıllarda bölgesel ve sektörel farklılıkların giderilmesi amacıyla gerçekleştirilen düzenlemelerdir. 1980'li yıllarda birden fazla sektörü içeren "bütünleştirilmiş kalkınma programları" kapsamında çok boyutlu politikalar geliştirilmiş, aynı yıllarda Avrupa kamuoyunda çevre bilincinin artması ile çevre unsuru uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu girişimler, AB'nin yapısal fonları kapsamında desteklenmiştir.

1987 yılındaki Avrupa Tek Senedi çerçevesinde 1992 yılı sonuna dek bir Tek Pazar oluşturma hedefi, bölgeler arası gelişme düzeyi farklılıklarının giderilmesini öncelikli bir politika haline getirmiştir. Bu bağlamda Roma Antlaşmasında 'Ekonomik ve Sosyal Bütünleşme' başlıklı yeni bir bölüm eklenmiştir. Bu gelişme ile AB'nin yapısal politikaları yeniden gözden geçirilmiş ve tarımsal alanda uygulanan yapısal fonlar kapsamlı bir biçimde değiştirilmiştir. 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile birlikte Roma Antlaşmasının ekonomik ve sosyal bütünleşme hedeflerine kırsal bölgelerin durumunun iyileştirilmesi bölümü de eklenmiş, böylece kırsal kalkınma politikasının yasal temeli güçlendirilmiştir.

²⁸ Karluk R. , 2005. *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul: Beta Yayınları

Gündem 2000 çerçevesinde yapısal fonların ve bu kapsamda kırsal kalkınma politikasının bir kez daha yenilenmesi gündeme gelmiştir. Yapısal fonların hedefleri üçe indirilmiş, artık destekten yararlanamayacak bölgelere ise geçiş yardımı verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Topluluk girişimleri kapsamında kırsal kalkınmaya yönelik olarak kullanılan LEADER girişiminin de sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

Finansman Mekanizması: OTP uygulamalarının desteklenmesi için temel kaynak finansmanı AB bütçesinden karşılanan Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonudur (FEOGA). 4 Nisan 1967 tarihinde oluşturulan ve Birlik bütçesinin yaklaşık yarısına karşılık gelen FEOGA, farklı amaçlarda kullanılan “Garanti” ve “Yönlendirme” adlı iki bölümden meydana gelmektedir.

FEOGA bütçesinin yaklaşık %90’ını oluşturan Garanti bölümü, Ortak Piyasa düzenlemeleri çerçevesindeki fiyat ve Pazar mekanizmaları ile ilgili tüm zorunlu harcamaların karşılanmasında kullanılmaktadır. FEOGA bütçesinin kalan %10’unu oluşturan Yönlendirme bölümü ise tarım sektöründe yapısal politikalara ilişkin önlemlerin tümü ve kırsal kalkınma tedbirlerinin bir kısmının finansmanında kullanılmaktadır. Yönlendirme bölümünü Garanti bölümünden ayıran temel fark, Yönlendirme bölümünde üye ülkeler ile AB’nin ortak finansman sağlamasıdır.

Bölgeler arasındaki kalkınma farklılıklarını gidermeyi hedefleyen Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu/FEDER); AB çapında mesleki eğitim, istihdam ve insan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla oluşturulan Avrupa Sosyal Fonu (FSE) ve kırsal kalkınmayı destekleyen faaliyetleri bütünleştirmeyi hedefleyen LEADER ise, OTP’nin özellikle Yönlendirme bölümü finansmanına katkıda bulunan diğer fonlardır.²⁹

Ortak Tarım Politikasının Üye Ülke tarım sektörleri üzerindeki etkisi:

AB üyesi ülkeler arasında tarım bütçesine net katkı koyan ülkeler, başta Almanya olmak üzere İngiltere, Belçika ve Hollanda, net katkı alan ülkeler ise Fransa, İspanya, Portekiz, Yunanistan, İrlanda ve Danimarka’dır. OTP bütçesine kişi başına en fazla katkı sağlayan ülkeler Almanya, Belçika ve Hollanda iken sırası ile İrlanda,

²⁹ www.ikv.org

Yunanistan ve İspanya OTP bütçesinden kişi başına en fazla katkıyı alan ülkeler durumundadır.

1992 senesinde gerçekleştirilen reformlar ile hayvansal ürünlere OTP bütçesinden verilen destek nispeten azalırken, bitkisel ürünlere verilen destekte artış görülmüştür. Bunun en önemli sebeplerinden biri hayvansal ürünlerde (özellikle süt ürünleri) sağlığa zararlı bulgulara rastlanmasıdır. Bu durum, hayvansal üretim ağırlıklı kuzey ülkelerine değil, bitkisel üretim ağırlıklı güney ülkelerine (Fransa ve İspanya) avantaj sağlamıştır.

Diğer yandan tercihli ticaret anlaşmaları* ile gümrük birliğinin etkisi ve AB içinde uygulanan fiyat destekleme politikaları da net ihracatçı ülkelere daha fazla avantaj getirmektedir. Örneğin, portakal ithal eden Belçika, AB gibi bir örgütlenmenin içinde olmasaydı, bu ürünü İspanya yerine Fas'tan alabilirdi. Ancak gümrük vergilerinin olmaması sayesinde Belçika, portakalı, diğer bir AB ülkesi İspanya'dan, normal koşullarda Fas'tan ithal edeceğinden daha ucuza alabilmektedir. Bu da ihracatçı ülke durumunda ki İspanya'ya avantaj sağlamıştır.

Üye ülkeler tek tek incelendiğinde, OTP'den dolayı gelir ve giderlerinin nasıl etkilendiği şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

Yunanistan: Doğrudan ödemelerden aldığı katkının çok, bütçeye yaptığı katkının ise az olmasından dolayı avantaj sağlamıştır

İrlanda: Bu ülke, tarıma dayalı ticaretinin AB üyeliği ile birlikte artması ve bütçeye yaptığı katkının azlığından dolayı OTP'den kazançlı çıkmaktadır. Özellikle sığır ve dana eti sektöründe aldığı doğrudan ödemeler İrlanda için oldukça önemlidir.

İspanya: aldığı yüksek miktarlardaki doğrudan ödemelerden dolayı kazançlı çıkmakta, ticari etkilerden ise kısmen zarar görmektedir.

Portekiz: OTP Bütçesine fazla katkı sağlamamaktadır. Ancak Portekiz'in "çok korunan" statüsünde bulunan herhangi bir tarımsal ürün üretmemesi, düşük doğrudan ödeme desteği almasına neden olmakta ve bu durum da avantajını yitirmesine yol açmaktadır.

* Tercihli Ticaret Anlaşmaları: en gevşek ilişkilere dayalı iktisadi birleşme şekli; üye ülkeler birbirlerinin mallarına karşı düşük tarifeli gümrük vergisi uygular.

Danimarka, Fransa: bu iki devlet tarımsal ticaretin artmasından ve doğrudan ödemelerden dolayı kazançlı çıkmaktadır.

Belçika, Lüksemburg, İtalya, Almanya ve İngiltere: Tarımsal ürünlerde diğer ülkelere göre dışa bağımlı olan ülkeler, tarımsal ticaretin artmasından diğer ülkeler kadar fayda sağlayamamışlardır. Bütçeye yaptıkları katkının yüksekliği de OTP bağlamında diğer ülkelere göre kayba uğramalarına neden olmaktadır.

Avusturya, Finlandiya ve İsveç: Bütçeye yüksek katkılarından dolayı OTP Çerçevesinde mali kayba uğramaktadırlar. Bu üç ülkenin Birliğe 1995 yılında dahil olmaları diğer ülkelerin tarım alanındaki gelirlerinde önemli bir değişikliğe sebep olmamıştır.³⁰

4.2. ORTAK TARIM POLİTİKASI REFORMU

4.2.1. 1968–1989 Dönemi

OTP'ye ilişkin ilk reform çalışması, OTP ile ilgili sorunun, talebin arzı karşılayamaması olduğu yönündeki eleştiriyi dile getiren 1968 tarihli "Mansholt Planı"dır. Arz talep dengesini sağlamak için 5 milyon hektar arazinin ekilmesi 5 milyon çiftçinin üretimden vazgeçmesi ve küçük işletmelerin yerini büyük işletmelere bırakmasını öngören reform planı basta Fransa olmak üzere üye ülkelere eleştirilmiş ve kabul edilmemiştir. Ancak söz konusu taslak zaman içerisinde yumuşatılarak diğer reformlara temel oluşturmuştur.³¹

1973 yılında Birliğin genişlemesi üretim artışını dengelemeyi ve bütçe harcamalarını azaltmayı hedefleyen dar kapsamlı bazı reformların gerçekleşmesine neden olmuştur. Reformlardan ilki 1970'li yıllarda öncelikle süt ürünleri sektöründe ürün fazlalığının mali yükünün üreticiyle paylaşılması düşüncesiyle uygulanmaya başlanan ve 1992 yılına kadar sürdürülen "ortak sorumluluk vergisi"dir. ikinci önemli reform, 1980li yılların başında uygulanan "Garanti Eşiği"dir. bu uygulamada üretim fazlası olan ürünlerin üretim hacmi tahmini tüketim miktarı, ihracat potansiyeli gibi unsurları

³⁰ www.ikv.org

³¹Dura, C. , ve Atik, H. , 2003. *Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye*. İstanbul: Nobel Basım Dağıtım, s: 273

dikkate alınarak maksimum üretim eşiği saptanmış eşiğin aşılması durumunda hedef veya müdahale fiyatının artış oranları sınırlandırılmış ya da üreticilerin fazla ürünleri" stoklamaları ve satış masraflarına üretim vergisi ile katılımları sağlanmıştır. Garanti eşiklerinin yüksek tutulması, eşiğin aşılması durumunda ise destek fiyatlarının son derece sınırlı miktarda ürün için kısıtlanması nedeniyle bu uygulama da istenen sonucu vermemiştir. 1983 yılında FEOGA Garanti harcamalarının artması ve ürün stoklarının yükselmesi nedeniyle daha kapsamlı reformların yapılması gerekmiştir.

Bu bağlamda FEOGA Garanti harcamalarının %39'unu kapsayan süt ürünleri sektörüne yönelik kota uygulaması, 1984 yılında yürürlüğe koyulmuştur.

Tablo 4.1: AB'nin Tarım Ürünleri Stokları (milyon ton)

Ürün	1976	1981	1983	1985	1989	1991	1994	1995	1996	1998	1999
Tahıllar	1.32	4.19	9.54	18.65	8.61	17.24	12.41	5.53	1.21	14.21	14.52
Zeytinyağı	43	140	121	75	131	18	88	32	12	120	44
Tütün	19	30	30	42	78	107	13	-	0.1	-	
Alkol	-	-	-	1.69	3.57	2.40	3.13	1.02	873	2.12	2.09
Süt Tozu	895	298	957	594	22	416	73	14	125	204	180
Tereyağı	148	14	686	888	5	266	59	20	39	3	52
Sigir-dana eti	310	210	390	736	158	1.01	162	18	434	439	56

Kaynak: Commission Europeenne, DG Agriculture

Uygulamanın başarılı sonuçlar vermesi nedeniyle ileriki yıllarda da sürdürülmesine karar verilmiştir. 1988 yılında sığır ve dana eti ile tahıllara yönelik harcamaların giderek artması, İspanya ve Portekiz'in üye olmasıyla Akdeniz menseli ürünlerin bütçeye yük teşkil etmesi, dünyada tarım fiyatlarının düşmesi ve AB ihracat maliyetlerinin yükselmesi, kapsamlı reformların gerektirmiştir. Bu bağlamda öncelikle 1975-1988 yıllarında ortalama %7.5 artış gösteren FEOGA Garanti harcamalarının 1992 yılına kadar yılda en fazla %1,9 oranında artması kararı alınmıştır. Bunun dışında bütçe kaynakları artırılmış, böylece OTP'nin AB

bütçesindeki payının önemli oranda azaltılması hedeflenmiştir. Bütçe disiplinine ilişkin söz konusu sistemin aşırı üretim ile bozulmasını önlemek amacıyla arz talep dengesini sağlamaya yönelik bütçe dengeleyiciler oluşturulmuştur. Bu çerçevede en önemli bütçe dengeleme aracı olarak 'Maksimum Garanti Edilmiş Miktar' ile her bir ürün için üretimin önceden saptanan eşiği aşması durumlarında verilen desteğin otomatik olarak azaltılması öngörülmüştür. Ancak Konsey'in üretim eşiklerinin aşılması durumunda bütçenin dengelenmesi için gereken fiyat indiriminden kaçınması nedeniyle 1988 Reformlarının etkisi zayıf olmuş, stok birikimi de engellenememiştir. Bununla birlikte OTP'nin yapısını esnekleştiren bu reformlar, Garanti Fonu'nun FEOGA içindeki payını önemli ölçüde azaltmıştır.

4.2.2. 1990- 1997 Dönemi

1980'li yıllardan itibaren AB'nin tarım ürünlerinde ithalatçı konumundan ihracatçı konuma geçmesi ile OTP'nin korumacı yapısı, Birliğin 1963 yılında dahil olduğu GATT bünyesinde, başta ABD olmak üzere önemli tarım ihracatçısı ülkeler tarafından eleştirilere hedef olmuştur. ABD AB nin ihracat kapasitesi artısının rekabet gücünden değil, OTP kapsamındaki ihracat sübvansiyonlarından kaynaklandığını savunarak ihracata yönelik sübvansiyonlarını arttırmıştır. AB lie ABD'nin uyguladığı korumacı politikalar dünya piyasalarında öncelikle tarım ihracatçısı ülkelerin rekabet gücünü zayıflatmıştır. Bu noktada GATT çerçevesinde 1986 yılında başlatılan Uruguay turu müzakerelerinde, ilk kez ulusal tarım politikalarının GATT sistemine uyumu tartışılmıştır. Bu çerçevede dünya tarım ürünleri ticaretini engelleyecek söz konusu ürünlerin pazara girişini zorlaştıracak her türlü tarım Sübvansiyonlarının ortak kurallar çerçevesinde düzenlenmesi ve kademeli olarak kaldırılması şeklinde bir hedef saptanmıştır. 1990 lı yıllarda bu gelişmelerin yanı sıra çevre bilincinin gelişerek ve bir baskı unsuru haline gelmesi de OTP' de yeni bir reformu gündeme getirmiştir. Özellikle 1993-2000 li yıllar için uygulamaya koyulan 5. Çevre Eylem programı AB' nin tüm politikalarını çevre koruma ile bütünleştirilmesi bir çerçeve oluşturmuştur. Bu kapsamda 1992 yılında uygulamaya koyulan MacSharry reformları OTP'nin isleyişinden kaynaklanan sorunların yanı sıra, dünya ticaretindeki bu gelişmeleri ve çevre unsurunu da dikkate alarak OTP'nin pazar ve fiyat mekanizmalarında önemli değişiklikler yaratmıştır. MacSharry reformları ile OTP

bütçesinde büyük yer tutan tahıllar ve sığır eti destek fiyatları önemli oranda indirilmiş, çiftçilerin gelirlerinde oluşan kayıp ise doğrudan yardım kapsamında telafi edici vergiler ile karşılanmıştır. Bu sistem ayrıca bazı kapsamlı yapısal reformlara desteklenmiştir. Bu çerçevede temel hedefi ekonomik ve sosyal bütünleşmenin hızlandırılması toprağın daha rasyonel kullanılması, böylece kırsal alanların dengeli kalkınmasının sağlanması olan EK tedbirler alınmış daha önce uygulanan bazı önlemler ise süreklileştirilmiştir. Bu bağlamda söz konusu ek tedbirlerle sağlanan destekler artırılmış çevre koruma ve ormanlaştırmaya yönelik bazı girişimler üye ülkeler için zorunlu hale getirilmiştir.

4.2.3. 1997 Sonrası

Bu döneme damgasını vuran Gündem 2000 reformu, tarıma yönelik harcamaların Topluluk bütçesinin yarısını oluşturmaya devam etmesi, tarım ve çevre ilişkilerinin artan önemi, BSE krizi ile önemi bir kez daha anlaşılan ürün güvenirliliği ve tüketici hakları, DTÖ dokuzuncu tur görüşmelerine yönelik hazırlıklar, AB üreticilerinin dünya ile rekabetinin artırılması ve yeni gelişmelere hazırlıkları ile ilgili kaygıların etkisiyle oluşturulmuştur.³²

Gündem 2000 ile yeni 10 üye ülkenin katılım öncesinde desteklerin kapsamı bir kez daha sınırlandırılmış, ayrıca 2006 yılına dek de OTP harcamaları büyük ölçüde sabitlenmiştir.

Yine Gündem 2000 çerçevesinde, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin kırsal ve tarımsal kalkınmalarına yardımcı olmak ve uyum sürecini kolaylaştırmak amacıyla 2000-2006 döneminde uygulanacak olan “Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programları (SAPARD)” adı altında özel bir mali destek programı oluşturmuştur.³³

4.3. AB ANAYASASINDA OTP İLE İLGİLİ MADDELER

Avrupa Birliği Üye Ülke Liderleri “Birlik” sonucu oluşan yeni kimlikleri ortak bir hedefe kanalize etmek için iki yıl süren tartışmalar sonucunda Avrupa Anayasası’nı

³² www. ekutup.dpt.gov.tr

³³ ibid

yazdılar. Amaç herkesi tek anayasa altında toplamak, büyüyen bloklara karşı yaşlı kıtada bir güç odağı oluşturmaktı. Tüm dünyada büyük tartışmalara yol açan Avrupa Anayasası, 29 Mayıs 2005'te Fransa'da reddedilince, Fransız hükümeti “şok” olmuştu. Üstelik hemen ardından Hollanda'da reddedince, Avrupalı yöneticiler işin domino etkisi yaratacağından korkarak anayasanın oylanması işlemini askıya almışlardı.

Fransa sağının önde gelen ismi Valerie Giscard d'Estaing'ın başkanlığını yaptığı komisyon tarafından hazırlanan Anayasa, AB'nin tozlu raflarına kaldırılmıştı. Şimdi 25 ülkenin Dışişleri Bakanları toplanarak bu konuya bir çözüm bulmaya çalışıyorlar.

Şu ana dek AB'ye bağlı 25 üyeden 16'sı Avrupa Anayasası'nı onaylamış durumda. Fransa ve Hollanda, anayasaya referandumla “hayır” demişlerdi. Bu ülkelerde halk oylamalarının tekrarlanması da planlanmıyor. Avrupa konusunda baştan beri çekinceleri olan İngiltere, Danimarka ve Polonya'da ise oylamayı şimdilik dondurmuş durumda. Diğer üye ülkeler ise Anayasa metnini değiştirmek istemiyorlar.

AB üyesi ülkelerin yöneticileri, Anayasaya yeni açıklamalar ve ekler getirilmesinden yanalar. Çünkü ülkeler arasında bir uzlaşma sağlamak zaten yeterince zor. Şimdi bu uzlaşmayı korumak ve Fransa, Hollanda, Polonya, Danimarka ve İngiltere kamuoyunu ikna etmek için istenen noktaların eklenmesi yolunun daha hızlı bir çözüm olduğunu savunuyorlar. Bu formülü öneren teknokratlar ise daha önce Maastrich anlaşmasının Danimarka tarafından reddedilmesini, ancak çeşitli eklemeler yapınca, sonucun başarılı olduğunu hatırlatıyorlar.

Tüm tartışmalar uzun bir süre daha süreceğe benziyor. Hazırlanan ancak şimdilik fiiliyata geçmeyen anayasa metnindeki konumuzla ilgili kısımlara bir göz atalım isterseniz;

MADDE III-225

Birlik ortak bir tarım ve balıkçılık politikası tanımlar ve uygular.

“Tarım ürünleri”, topraktan, hayvan yetiştiriciliğinden ve balıkçılıktan elde edilen ürünler ve bu ürünlerle doğrudan ilgili olan birinci aşama işlemlerden elde edilen ürünler anlamına gelir. Ortak tarım politikasından veya tarımdan söz edildiğinde ve

“tarımsal” terimi kullanıldığında, bu sektörün özel karakteristiklerine bağılı olarak, aynı zamanda balıkçılıktan da söz edildiğı anlaşılır.

MADDE III-226

İç Pazar, tarımı ve tarım ürünlerinin ticaretini de kapsar.

Aksi Madde III-227 ile Madde III-232 arası maddelerde belirtilen haller dışında, iç pazarın oluşturulması için belirlenen kurallar tarım ürünlerine uygulanır.

Ek I’ de listelenen ürünler, Madde III-227 ile Madde III-232 arasındaki maddelere tabidir.

Tarım ürünleri açısından, iç pazarın işleyişine ve gelişimine, ortak bir tarım politikasının oluşturulması eşlik eder.

MADDE III-227

Ortak tarım politikasının hedefleri:

teknik ilerlemenin teşvik edilmesi ile tarım üretiminin ve özellikle emek olmak üzere, üretim etkinliklerinin en uygun düzeyde kullanılmasının sağlanması yoluyla tarımsal üretkenliğin artırılması; böylece, özellikle tarımla uğraşan kişilerin bireysel kazançlarının artırılması yoluyla, çiftçilerin adil bir yaşam standardına ulaşmasının sağlanması; piyasalarda istikrar sağlanması; kaynakların güvenceye alınması; malların tüketicilere makul fiyatlarla ulaştırılmasının sağlanmasıdır.

Ortak tarım politikasının ve bu politikanın uygulanması için özel yöntemlerin oluşturulması sırasında aşağıdakiler göz önünde bulundurulur; tarımın toplumsal yapısından ve çeşitli tarım bölgeleri arasındaki yapısal ve doğal eşitsizliklerden kaynaklanan, tarım faaliyetinin kendine özgü doğası; uygun ayarlamaların kademeli olarak gerçekleştirilmesi gerekliliği;

Üye Devletlerde tarımın, bir bütün olarak ekonomiyle yakın bağlantıya sahip bir sektör oluşturduğu gerçeği.

MADDE III-228

Madde III-227’de belirtilen hedeflere ulaşılması için, ortak bir tarım politikaları örgütü kurulur.

Bu örgüt, ilgili ürünlere bağlı olarak, aşağıdaki biçimlerden birini alır: ortak rekabet kuralları; çeşitli ulusal piyasa örgütlerinin zorunlu koordinasyonu; bir Avrupa piyasası örgütü.

Birinci paragrafa göre oluşturulan ortak örgüt, özellikle fiyatların düzenlenmesi, çeşitli ürünlerin üretimi ve pazarlanması için sübvansiyonlar, depolama ve erteleme düzenlemeleri ile ithalat veya ihracatın istikrara kavuşturulması için ortak mekanizmalar olmak üzere, Madde III-227’de belirtilen hedeflere ulaşılması için gereken tüm tedbirleri içerir. Ortak örgüt, Madde III-227’de belirtilen hedefleri izlemekle sınırlıdır ve Birlik içindeki üreticilerle tüketiciler arasında herhangi bir ayırım yapmaz

Birinci paragrafta anılan ortak örgütün hedeflerine ulaşmasını sağlamak amacıyla, bir ya da daha çok tarımsal yönlendirme ve garanti fonu oluşturulabilir.

MADDE III-229

Ortak tarım politikası çerçevesinde aşağıdaki gibi tedbirler alınabilir: mesleki eğitim, araştırma ve tarım bilgisinin yayılması alanlarında gösterilen çabaların etkili koordinasyonu; bu, projelere veya kurumlara ortak para sağlanmasını gerektirebilir.

Bazı ürünlerin tüketiminin teşvik edilmesi için ortak tedbirler.

MADDE III-230

Rekabet kurallarıyla ilgili Bölüm, tarım ürünlerinin üretimine ve ticaretinin yapılmasına Madde III-227’de belirtilen amaçlarla ilgili olarak, yalnızca Madde III-231(2)’ye göre Avrupa yasaları tarafından belirlendiği oranda uygulanır.

Komisyon’un bir teklifi üzerine Konsey, aşağıdaki konularda yardım yapılmasını yetkilendiren bir Avrupa tüzüğü veya kararı kabul edebilir: yapısal veya doğal koşullar tarafından elverişsiz duruma gelmiş olan işletmelerin korunması için; ekonomik kalkınma programları çerçevesinde.

MADDE III-231

Komisyon, ulusal örgütlerin Madde III-228 (1)’de yer alan ortak örgüt biçimlerinden biriyle değiştirilmesi dahil olmak üzere, ortak tarım politikasının hazırlanması ve uygulanması ve bu Bölüm’de anılan tedbirlerin uygulanması için teklifler verebilir.

Bu teklifler, bu Bölümde belirtilen tarımla ilgili konuların karşılıklı bağımlılığını göz önünde bulundurur.

Avrupa yasaları veya çerçeve yasaları, Madde III-228(1)'de yer alan ortak örgütü ve ortak tarım politikası ile balıkçılık politikası hedeflerine ulaşılması için gerekli olan diğer hükümleri belirler. Bu yasalar ve çerçeve yasalar Ekonomik ve Sosyal Komite'ye danışıldıktan sonra kabul edilir.

Komisyonun bir teklifi üzerine Konsey, fiyatların sabitlenmesi, vergiler, yardımlar ve miktar kısıtlamaları hakkındaki Avrupa tüzüğünü veya kararlarını kabul eder.

İkinci paragrafa göre ulusal Pazar örgütleri aşağıdaki hallerde, Madde III-228(1)'de yer alan ortak örgütü değiştirilebilir.

Ortak örgüt, bu tedbirlere karşı olan ve anılan üretim için kendi örgütüne sahip olan Üye Devletlere, söz konusu üreticilerin istihdamı ve yaşam standardı için, olası ayarlamalar ve zaman içinde gerekecek uzmanlık göz önünde bulundurularak, eşit düzeyde koruma sunar; bu gibi bir örgüt, Birlik içindeki ticaret koşullarının, bir ulusal pazarda mevcut olanlara benzer olmasını sağlar.

İlgili işlenmiş ürünler için ortak bir örgüt varolmadan önce belirli hammaddeler için ortak bir örgüt kurulursa, üçüncü ülkelere ihraç edilmek istenen işlenmiş ürünler için kullanılan söz konusu hammaddeler, Birlik dışından ithal edilebilir.

MADDE III-232

Bir Üye Ülkede bir ürünün, Ulusal Pazar örgütlerinden birine veya başka bir Üye Ülkedeki benzer bir üretimin rekabetçi konumunu etkileyen eş etkili iç kurallara tabi olduğu hallerde, o ülkenin ihracata telafi edici bir vergi uygulanması koşuluyla, Üye Devletler tarafından söz konusu örgütün veya kuralların mevcut olduğu Üye Ülkeden gelen bu ürünün ithalatına Üye Devletler tarafından telafi edici bir vergi uygulanır. Komisyon bu vergilerin miktarını dengenin sağlanması için gereken seviyede sabitleyen Avrupa tüzüğü veya kararları kabul eder; ayrıca, saptadığı diğer tedbirleri, koşulları ve ayrıntıları da yetkilendirebilir.

4.4. OTP NİN EKSİK YANLARI

Ortak Tarım Politikaları(OTP) oluşturulurken hedeflenen amaçlar önemli oranda gerçekleştirilmiş ve özellikle ürün arzının güvenliği ve Pazar istikrarının gerçekleşmesi konularında büyük başarı kazanılmıştır. Ancak bu amaçlara ulaşmak için yürütülen politikaların bir takım negatif etkileri olmuş ve OTP, gün geçtikçe daha hararetli tartışılan bir konu haline gelmiştir. Ortaya çıkan en önemli olumsuz etkileri şöyle sıralayabiliriz:

Ürün Fazlalıkları: OTP'nin oluşturulma sebeplerinin başında, AB'nin tarımsal üretimde kendi ihtiyaçlarını karşılayamaması geliyordu. Bu sebeple, hayata geçirilen politika mekanizmaları, üretim artışlarının sağlanmasına yönelik olmuştur. Gerçekten de bu amaçlar doğrultusunda kısa zamanda sağlanan üretim artışları, paradoksal olarak aynı zamanda bu politikaların çıkmaza girmesi için de zemin oluşturmuştur. Üretimi artırmak için uygulanan politikaların her geçen sene artan maliyetlerinin yanında, iç pazarda tüketilmeyen ürünlerin biriktirilmesi sonucu da doğmuştur. Böylece Birlik tarım ekonomisi literatürü “süt gölleri”, “tereyağı tepeleri”, “şarap nehirleri” gibi yeni kavramlarla tanışmıştır.

Maliyet artışı: Üretimin artırılmasına yönelik çabalar, doğal olarak maliyetin de artmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra, Birliğin zaman içinde büyümesi de daha önceden öngörülemeyen bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir.

Bölgeler arası gelir farklılıklarının ortaya çıkması: OTP çerçevesinde ürünlere göre farklı düzeyde desteklemeler sağlandığından farklı ürün yetiştiricileri ve bölgeler arasında gelir farklılıkları ortaya çıkmıştır. OTP'nin üye devletler ve Birliğin çeşitli bölgeleri arasında adil olmayan gelir aktarımına neden olması, OTP'nin temel amaçları ile uyuşmamaktadır. Senelerdir süren uygulamalarda gerçekten de görülmüştür ki; süt, et ve tahıl üretimine uzmanlaşan Kuzey Avrupalı çiftçilere göre; büyük işletmeler ise küçük işletmelere göre OTP'den daha fazla mali destek görmüşlerdir.

Genel refah kaybı: OTP tarım sektöründe çalışanların gelirinde belirli bir artış sağlarken, bu artış, Avrupalı vergi yükümlüleri ile tüketicilerden sağlanan kaynakla gerçekleşmektedir. Birlik kaynaklarının önemli bir kısmının daha fazla ekonomik

getirisi olan alanlar yerine tarım sektörüne harcanmasının, genel bir refah kaybına neden olduğu da görülmektedir

Dünya ticaretine olumsuz etkisi: Birlik tarım ürünleri ihracatında destekleyici, ithalatında ise koruyucu bir politika izlediği için diğer tarım ürünleri ihracatçısı ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Söz konusu uygulamadan sadece tarım ürünleri ithalatçısı ülkeler karlı çıkmakta, bu da uluslararası ilişkilerde sorunlara neden olmaktadır.

Çevre tahribatı: OTP gereğince tarım ürünlerine yıllardır uygulanmakta olan yüksek sübvansiyon fiyatları sebebiyle tarımsal üretim artmış ancak bu durum, çevrenin tahrip edilmesine neden olmuştur. Orman alanları tarıma açılmış, gübre ve zirai mücadele ilaçları gibi tarımsal girdilerin kullanımı artmış ve bu nedenle çevre tahribatı hızlanmıştır.³⁴

4.5. OTP ve ÇEVRE

OTP nedeniyle bir yandan ürün fazlalıkları diğer yandan da çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Üretimi artırmak için entansif tarım* yöntemlerinin uygulanması neticesinde toprağın aşırı kullanımı, doğal yaşam alanlarının zarar görmesi, su ve toprak kirliliği gibi sorunlar, çevreyi tehdit eder hale gelmiştir. Kimyasal maddelerle tarımsal ilaçların gereğinden fazla kullanımı, yeni tarım alanları oluşturmak için tarlaların açılması sonucunda biyolojik çeşitliliğinin azalması ve orman dokusunun zarar görmesi neticesinde görülen toprak erozyonu, OTP'nin çevreye verdiği başlıca zararlar arasında sayılmaktadır.

Avrupa coğrafyasında önemli bir sorun haline gelen çevre tahribatı, çevre dostu tarımsal üretim tekniklerinin özendirilmesi ve orman alanlarının yeniden kazanılmasıyla azaltılmaya çalışılmaktadır. Birlik, 5. Çevre Eylem Programı çerçevesinde, 1995 yılında bir düzenleme ile çevre konularını, OTP'nin kapsamına almıştır. Bu program ile kimyasal maddelerin kullanımının sınırlandırılması ve

³⁴ www.ikv.org

* Entansif Tarım: Çevresel faktörleri dikkate almadan, zirai katkı maddeleri kullanılarak, mümkün olan en yüksek miktarlarda üretimi gerçekleştirmek için kullanılan tarımsal üretim yöntemi.

organik tarım faaliyetlerinin desteklenmesi öngörölmüş, entansif tarımdan kaba tarıma geçilmesi hedeflenmiştir. 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile sürdürülebilir kalkınma Birliğin temel hedefleri arasına alınmıştır.³⁵

4.5.1. Organik Tarım (Ekolojik Tarım-Biyolojik Tarım) Nedir?

Tarımsal üretimde kullanılan kimyasalların (ilaç, gübre gibi) olumsuz etkilerinin insan ve toplum sağlığı üzerindeki zararları artarak kendini hissettirmeye başlamıştır. Tüm bu olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması amacıyla kimyasal gübre ve tarımsal savaş ilaçlarının hiç ya da mümkün olduğu kadar az kullanılması, bunların yerini aynı görevi yapan organik gübre ve biyolojik savaş yöntemlerinin alması temeline dayanan Ekolojik Tarım Sistemi geliştirilmiştir. FAO ve Avrupa Birliği tarafından konvansiyonel tarıma alternatif olarak da kabul edilen bu üretim seklı değişik ölkelerde farklı isimlerle anılmaktadır. Almanca ve Kuzey Avrupa dillerinde "Ekolojik Tarım", Fransızca, İtalyanca ve İspanyolcada "Biyolojik Tarım", İngilizce'de "Organik Tarım" Türkiye'de ise "Ekolojik veya Organik Tarım" eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Organik Tarım, ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içermekte olup, esas olarak sentetik kimyasal tarım ilâçları, hormonlar ve mineral gübrelerin kullanımını yasaklaması yanında, organik ve yeşil gübreleme, münavebe, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırma, doğal düşmanlardan faydalanmayı tavsiye eden, bütün bu olanakların kapalı bir sistemde oluşturulmasını öneren, üretimde sadece miktar artışının değil aynı zamanda ürün kalitesinin de yükselmesini amaçlayan alternatif bir üretim seklidir.

Organik tarım, üretimde insan sağlığı için zararlı olan kimyasal gübre ve ilaçları kullanmadan, bu ihtisas üretimi için izin verilen girdilerle yapılan, üretimden tüketime kadar her aşaması kontrollü ve sertifikalı bir tarımsal üretim sistemidir. Bu komplike özellikli sistemin amacı; toprak ve su kaynakları ile havayı kirletmeden, insan, çevre, hayvan ve bitki sağlığını azamî derecede korumaktır. Günümüzde memnuniyet verici bir gelişme ile, gelir düzeyi yüksek ölkeler basta olmak üzere,

³⁵ <http://www.ikv.org>

birçok ülkede bilinçlenerek önen üretici ve tüketiciler; doğayı en üst düzeyde koruyarak, insanlarda toksik etki yapmayan tarımsal ürünleri üretmeyi ve tüketmeyi tercih etmeye başlamışlardır.

Organik Tarımın İlkeleri

Ekolojik tarımın başlıca 3 ilkesi bulunmaktadır. Bunlar:

- Doğa ile uyumlu üretim
- Kapalı Sistem (Kendine Yeterli Tarım)
- Ekim Nöbeti

Bu ilkeler altında ülkesel ve yöresel koşullar dikkate alınarak ekolojik tarım aktiviteleri değişiklikler kazanabilirler. Ancak, genel olarak aşağıdaki faaliyetleri içerirler.

Bitkisel Üretimde;

- * Uygun yöntemlerle minimum toprak isleme
- * Toprak verimliliğinin korunmasına ve artırılmasına yönelik çalışmalar
- * Kimyasal gübre yerine organik gübre kullanımı
- * Dayanıklı, sağlıklı tohum ve bitki çeşitlerinin seçimi
- * Uygun ekim-dikim yöntemi
- * Bitki korumada doğrudan kimyasal girdi kullanımı yerine ekolojik yöntem ve girdi kullanımı
- * Hasat, depolama, isleme ve paketleme faaliyetlerinin ekolojik yöntemler içinde yürütülmesi.

Hayvansal Üretimde;

- * Sağlıklı hayvan yetiştiriciliği
- * Uygun ahır koşulları
- * Organik yemlerden yararlanma
- * Damızlık ve ırk seçiminde ekolojik uygunluk.

Tüm ilkeler birlikte değerlendirildiğinde, ekolojik tarım belirli bir kültürel ortamdaki sosyal, ekonomik ve ekolojik faktörlerin dengeli gelişmesini sağladığı görülmektedir. Kültürel yapı içinde tüm faktörlerin birleştiği sistem-felsefe ekolojik tarımdır.

5. TÜRK TARIM POLİTİKASI

Tarım sektörünün Türkiye ekonomisindeki konumu, GSYİH içindeki payının yanı sıra istihdama katkısı açısından da sanayileşme ile zaman içerisinde göreceli bir azalma gösterse dahi günümüzde de önemini korumaktadır. Nitekim 1980 yılında tarımın GSYİH içindeki payı %26 iken 2004’de %7,7’ye, toplam ihracattaki payı 1980 yılında %57 iken 2003’ de %11,1’e, tarım sektöründe istihdam edilenlerin payı ise 1980 yılında %62,5 iken 2004’ de %35,2 ye düşmüştür³⁶.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türk tarım sektörüne yönelik olarak uygulanan destek politikaları, 1963 yılından itibaren DPT’nin hazırladığı 5 yıllık kalkınma planları kapsamında düzenlenmeye başlamıştır. İlgili politikaların ve desteklerin uygulanması. Tarım ve Köy işleri Bakanlığının sorumluluğundadır. Destek programlarının amacı nüfusun besin ihtiyacının karşılanması, üretimin kötü hava koşullarından etkilenmesi, tarım gelirlerinin artırılması ile kendi kendine yeterliliğin ve kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi şeklinde belirlenmiştir.

Türkiye’de tarım sektörüne yapılan destekler temel olarak Fiyat Desteği, Girdi Desteği ve Doğrudan Ödeme şeklindedir.

Fiyat desteği alımları tarım ürünleri fiyatlarının belirli bir değerin altına düşmesini engellemek ve üreticilerin gelir düzeyini yükseltmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamada satın almalar, bakanlar Kurulunun belirlediği taban fiyat üzerinden ürüne göre farklılaşan destek alımı kurumları tarafından yapılmaktadır (Tekel, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Türkiye Şeker Fabrikaları gibi).

Fiyat desteği uygulanan ürün grupları, bütçe olanakları ve siyasi değişimler neticesinde bir çok değişikliğe uğramıştır. 1994 yılından bu yana yalnızca tahıllar, tütün ve şeker pancarı için fiyat desteği uygulanmaktadır. Halen geç açıklanan taban fiyatlarının çiftçinin ekim esnasındaki tercihleri açısından yol gösterici olmaması, stok artışına ve üretici gelirlerinde dengesizliğe yol açması, destek kurumları ödemelerinin gecikmesi gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenlerle 1993 yılından itibaren AB de uygulanan telafi edici ödemelere benzer bir doğrudan destek

³⁶ <http://www.dpt.org.tr>

sistemi uygulanmaya başlamış, ancak uygulamada güçlükler yaratması nedeniyle 1996 yılında kaldırılmıştır.

İkinci önemli destek mekanizması, verimliliği artırmak ve maliyeti düşürmek amacıyla uygulanan bu büyük girdi desteğidir. Bu kapsamda Kimyevî Gübre Desteği, Tohum Desteği, Tarım İlacı Desteği, Damızlık Hayvan Desteği önemli girdi destekleridir. Bunların dışında makinelerin kullanımı konularında girdi destekleri ve Ziraat Bankasının girdi maliyetlerini azaltmak amacıyla çiftçilere sağladığı düşük faizli kredilerde bulunmaktadır.

OTP kapsamında yoğun olarak kullanılan ancak Türkiye de yaygınlaştırılmasına yönelik pilot uygulamasına yeni başlanmış bir diğer tarımsal destekte; fiyat desteğine alternatif doğrudan ödemelerdir. Pamuk ve tütün için kısa bir dönem uygulanabilen primler, et ve süt modern üretimlerini teşvik amacıyla verilen primler, nadas alanlarında baklagil ve yağlı tohum üretimiyle yılda iki kez ürün almayı teşvik ödemeleri de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Belirtilen destek yöntemleri dışında üretimi sınırlandırıp, kaliteyi artırmaya yönelik desteklerde zaman zaman uygulanmaktadır. Tütün üretimine kota koyulup zararın ödenmesi, çayın budama tekniklerinin geliştirilmesini teşvik primleri, tarım sektöründe verimliliği uzun vadede etkileyen kamu hizmetleri, tarım sektörüne yönelik yayınlar, eğitim hizmetleri ve araştırmalarda bu kapsamdadır.

Türk Tarım Politikası kapsamında yer alan söz konusu destekler için gereken finansman birden fazla kaynaktan sağlanmaktadır. Fiyat desteği ödemeleri için finansman kaynakları, Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenen Merkez Bankası reeskont kredileri ya da Ziraat Bankası kredileridir. Diğer tarımsal destek kaynakları ise çeşitli fonlardır.

İşleyiş mekanizması sürekli eleştirilere hedef olan tarım sektörümde kapsamlı reformlar yapılması, Türkiye ekonomisi için bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu bağlamda, Haziran 1999'dan itibaren Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından uygulamaya koyulan Tarımda Yeniden Yapılanma ve Reform Programı kapsamında, 10 Aralık 1999 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile oluşturulan tarımsal yeniden yapılanma ve destekleme kuruluna ilişkin kanun 21 Aralık 1999 tarihli ve 23913

mükerrer sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kurul, tarımsal destekleme politikalarında etkinlik ve verimliliğin artırılması ve diğer ilgili kuruluşların temsilcileri ile eş güdüm içinde çalışarak sektöre istikrar kazandırılması amacıyla oluşturulmuştur.

2000 yılında Dünya Bankası ve İMF ile varılan mutabakat çerçevesinde mevcut tarım politikalarının rasyonelleştirilmesi niyeti dile getirilmiş ve alt yapı çalışmaları başlamıştır. Bu kapsamda ön görülen Doğrudan Gelir Desteğine geçilmesi programı, 26 Nisan 2000 tarihli ve 24031 sayılı resmi gazetede yayınlanan tebliğ ile 72 köyden oluşan 4 pilot bölgede uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca söz konusu tebliğde yayınlanan “çiftçi kayıt sistemi projesi” ve “veri tabanı” oluşturma çalışmaları da devam etmektedir. Bu sistemle tarım alanlarında faaliyet gösterenler, üretim alanları, üretim miktarları, kullanılan girdiler ve maliyetler gibi bilgiler, merkezi bir kayıt sistemi ile takip edilebilecektir.

Belirtilen tarım reformu kapsamında hazırlanan projelerden biri de, aşırı üretimi yapılan çay, tütün, şekerpancarı ve fındık üretim alanlarının, ayçiçeği, soya, yem bitkileri, kırmızı mercimek gibi Türkiye'nin ihtiyacı olan ürünlere yönlendirilmesini teşvik etmeyi amaçlayan “alternatif ürün projesi”dir. Yaklaşık maliyetinin 350 milyon \$ olduğu tahmin edilen proje için Dünya Bankasından mali destek beklenmektedir.

2000 yılı itibariyle yürürlüğe giren önemli bir programda hayvancılık alınadadır. Hayvancılık sektörünü kalkındırmak amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca hazırlanan “hayvancılığı destekleme hakkındaki kararname”, 10 Mayıs 2000 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 2000-2004 yıllarını kapsayan söz konusu destekleme programına 2000 yılı için yaklaşık 45 trilyon olmak üzere toplam 450 trilyon TL bütçe öngörülmüştür³⁷.

Dünya Ticaret Örgütü tarım anlaşması çerçevesinde 3 ana alanda (tarifelendirme ve tarife indirimi, ihracat sübvansiyonları, iç destekler) bazı indirimlerde bulunması gereken Türkiye'nin DTÖ tarafından gelişmekte olan ülkeler kapsamında

³⁷ <http://www.zmo.org.tr>

değerlendirilmesi nedeniyle, AB ülkelerine göre söz konusu indirimleri daha uzun vadede gerçekleştirme avantajı bulmaktadır.

Tarifelendirme ve tarife indirimi alanında Türkiye'nin tarım ürünleri içim gümrük tarifelerinde 2004 yılına kadar ortalama %24 ve her bir üründe de en az %10 indirim gerçekleştirilmesi gerekmektedir. 1998 yılı itibarıyla dördüncü indirim yapılmıştır. İhracat sübvansiyonları AB'nin aksine Türkiye de sadece kısa vadeli sorunların çözümünde kullanılan bir yöntem olduğundan, bu alanda yapılacak indirim büyük bir sorun teşkil etmemektedir. Ancak Türkiye indirim taahhüdünde bulunduğu 44 ürün dışında hiçbir üründe gelecek yıllarda ihracat sübvansiyonu kullanamayacaktır. İç destekler konusunda referans olarak gösterilen 1986-88 dönemini iç destek miktarının asgari sınır olarak belirlenen %10 dan az olması nedeniyle Türkiye bu indirimden muaf tutulmuştur.

5.1. TÜRK TARIMININ AVRUPA BİRLİĞİ TARIMINA UYUMU

AB ile Türkiye tarım kesimi arasında büyük farklılıkların olduğu ortadadır. AB ile Türkiye arasındaki farklılığın giderilmesi yakın ve orta vadede kolayca olabilecek bir şey olarak da gözükmüyor. Zaten, AB ve Türkiye arasındaki farklılıkları gidermek için hazırlanan müktesebat bu büyük farklılıklardan dolayı oldukça kabarık

Bu konuda rakamların ortaya koyduğu gerçeklik ise şöyle:

Tam üyelik öncesinde Türkiye'nin uyum sağlamakla yükümlü olduğu AB mevzuatının toplamı 80 bin sayfa. Uyum sağlaması gereken toplam mevzuatın içinde tarıma ilişkin kısım 4 bin adet olup yaklaşık 40 bin sayfaya tekabül etmektedir. Yani tarım, AB mevzuatının yarısını oluşturmaktadır. Ana mevzuatın yanı sıra ekler ve değişiklikler de göz önüne alındığında, Türkiye'nin tarım mevzuatını, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası (OTP) ile uyumlu hale getirmek oldukça zor görünüyor.³⁸

AB'nin uzun yıllar süren çalışmalar sonucunda oluşmuş, karmaşık ve başlangıcından günümüze dek önemli reform çalışmaları ile değişime uğramış OTP' ye uyumun kolay olmayacağı açıktır. Bu yapısal zorluğun yanısıra AB'nin OTP' ye uyum süreçlerinde Yunanistan, İspanya ve Portekiz'e üyelik öncesinde tanıdığı geçiş

³⁸ AYSU, A. , 2006. *Avrupa Birliği ve Tarım*, İstanbul: Kalkedon Yayınları, ,s:161-162

sürelerini, yeni genişleme sürecinde aday adayı ülkelere tanımaması üyelik öncesinde OTP' ye uyumu zorlaştıran bir başka önemli husustur.

Fiyat ve piyasa mekanizmaları alanında AB ile Türkiye arasındaki temel fark, Türkiye'nin tarımsal destek sistemi olarak daha çok fiyat desteğini, AB'nin ise doğrudan ödeme yöntemini kullanmasıdır. Ancak 26 Nisan 2000 tarihi itibarıyla dört pilot bölgede doğrudan gelir desteği uygulamasının başlaması OTP' ye uyum çerçevesinde atılmış önemli bir adımdır. Bu bağlamda, AB'nin hiç kullanmadığı dağılık yapı ve yüksek maliyetli girdi desteğinin yerine doğrudan gelir desteği kullanılması d pilot bölge uygulaması süren proje kapsamındadır.

AB' de destek kuruluşlarının tek ve merkezi olmasının aksine Türkiye de ürüne göre değişmesi, AB'nin destek mekanizmalarını, ürünlerinin kalitesi ve bölgenin gelişmişlik düzeyine göre ayarlayabilmesi, buna karşılık Türkiye de söz konusu unsurların dikkate alınması, Türkiye deki üretici örgütleri yapılanmasının AB deki kadar güçlü olmaması, iki mekanizma arasındaki diğer önemli farklardır.

Bunun yanı sıra AB'nin kapsamlı yapısal politikalarına karşılık Türkiye de devlet tarafından uygulanan kırsal kalkınmaya yönelik eğitim faaliyetleri ve yayınlar dışında doğrudan tarımla ilgili yapısal politika bulunmamaktadır. Ancak 2005 yılında tamamlanması planlanan GAP Projesinin tarım sektörü ve kırsal kalkınma üzerinde çok önemli etkileri olacaktır. Türkiye'nin ekilebilir alanlarının %10 dan fazlasının bulunduğu bölgede 22 baraj, 19 hidroelektrik santral kurulması ve bu çerçevede işlenmiş gıda, tekstil, deri gibi tarıma dayalı sanayi kollarının geliştirilmesini içeren GAP çerçevesinde ulaşım ve haberleşme gibi alt yapı hizmetlerinin de oluşturulması ön görülmektedir. Bölgesel geliri dört katına çıkarması ve 1,5 milyon yeni iş imkanı yaratılması beklenen bu proje nedeniyle Türkiye de kırsal kalkınma politikalarının yakın bir gelecekte yeniden ele alınması gerekeceği savunulabilir.

Türkiye de tarım sektöründe kullanılan finansman kaynakları değerlendirildiğinde etkinlikten uzak bir çok dağılık fon bulunduğu görülmektedir. Türkiye'nin öncelikle iç finansman kaynaklarını FEOGA benzeri bir ulusal tarım fonunda birleştirmesi

gerekmektedir. Dış kaynaklı finansman olarak ise SAPARD benzeri bir programın Türkiye'ye de sağlanmasının büyük yararı olacaktır.

Bu gelişmenin yanı sıra, Türkiye'ye Helsinki Zirvesinde resmi olarak aday statüsü verilmesini takiben 11 Nisan 2000 tarihinde gerçekleştirilen 39. Türkiye AB Ortaklık Konseyinde kabul edilen kara gereğince AB ile tarım konusunda mevzuat uyumunu takip edecek ve ekim ayına kadar hazırlanacak ulusal programın tarım bölümüne ilişkin çalışmalarını izleyecek bir Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi oluşturulmuştur. Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı başkanlığında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, DPT ve dış Ticaret Müsteşarlığı temsilcilerinden oluşan ve OTP' ye uyum konusunda önemli bir yapılanma olan söz konusu Komite, 22-23 Haziran 2000 tarihinde ilk toplantısını gerçekleştirmiştir.

AB' ye adaylık sürecinde kamu kurum ve kuruluşlarının hazırlık ve çalışmalarında iç eşgüdüm ve uyumun yönlendirilmesi ve yürütülmesini sağlamak üzere kurulan AB Genel sekreterliğinin ana hizmet birimleri arasında Tarım ve Balıkçılık dairesinin yer alması da tarım alanındaki uyum çalışmalarının ivme kazanacağına işaret etmektedir.

Türkiye tarımının OTP ile uyumlaştırılması ve bu çerçevede yapısal sorunların müzakere sürecinde çözülerek tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu noktada da AB'ye yeni üye olmuş ve katılım sürecinden geçmiş 10 ülke içinde toplumsal yapısı bakımından ülkemize en çok benzeyen Polonya'nın tarım müzakeresindeki pozisyonu ve taleplerin incelenmesi, bunun karşılığında Birliğin bu taleplere verdiği yanıtlar, yapılan düzenlemeler, sağlanan geçiş süreleri ve istisnaların ne olduğunun ortaya koyulması tarım müzakerelerinde Türkiye'ye de yol gösterici olacağından çalışmamızın bu bölümünde bu konuya değineceğiz;

Beşinci genişleme süreciyle AB üyesi olan 10 ülkeden "ilk dalga ülkeler" ya da "Lüksemburg Grubu" olarak adlandırılan Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya ve Güney Kıbrıs ile müzakerelere başlama kararı Aralık 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde, "ikinci dalga ülkeler" ya da "Helsinki Grubu" olarak adlandırılan Bulgaristan, Romanya, Malta, Letonya, Litvanya ve Slovakya için Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi'nde oybirliği ile alınmıştır.³⁹

³⁹ 2005. *Avrupa Birliği İle Katılım Müzakereleri Rehberi*, İstanbul: İKV Yayınları, s:20-21

5.1.1. Polonya'nın tarım başlığına ilişkin müzakereleri

Tarım başlığı, Polonya'nın da dahil olduğu tüm Luksemburg grubu ülkeleri için Haziran 2000 tarihinde müzakerelere açılmıştır. Polonya hükümeti katılım müzakerelerinin açılışında, 31 Aralık 2002 tarihini AB'ye üyelik için hazırlıkların tamamlanacağı tarih olarak kabul ettiğini, Polonya'nın OTP mekanizmalarını hayata geçirmek için gerekli tüm yasal ve idari düzenlemeleri bu tarihe dek benimseyeceği ve bu alandaki Birlik müktesebatını eksiksiz olarak uygulayacağını beyan etmiştir.

5.1.1.1. Polonya'nın tarım müzakerelerindeki başlıca talepleri

Polonya Aralık 1999'da ilk tarım müzakeresi pozisyonunu sunmuştur. Polonya'nın söz konusu belgede yer alan başlıca talepleri şunlardır:

- OTP'nin Tüm Mekanizmalarına Katılım: Polonya üyelik tarihinden itibaren OTP kapsamına alınmalı, Polonya çiftçileri AB çiftçilerine sağlanan fiyat, gelir, yapısal araçlara ilişkin yardımlardan faydalandırılmalıdır.
- Üretim Kotaları: Süt, şeker ve isoglukoz, patates nişastası, kuru yem ve ham tütün üretim kotalarının belirlenmesi en güç konu olarak belirtilmiştir. Polonya'nın tarımsal üretimi 1990'larda düşüş göstermiş ancak bu düşüşün konjonktürel olduğu, nitekim bunun üretim ve tüketimdeki önemli artış trendi ile de teyit edildiği, bu nedenle üretim kotalarının Polonya'nın gerçek tarımsal üretim kapasitesini yansıtan 1980'lerdeki üretim seviyelerinin esas alınarak belirlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir.
- AB standartlarında olmayan süt ve süt ürünlerinin üyelikten sonra Polonya pazarında satılmasına ve üçüncü ülkelere ihracatının gerçekleşmesine geçici bir süreliğine izin verilmesi,
- AB'nin veterinerlik koşullarına uymayan ve üretim kapasitesi AB'nin tanımladığı küçük üretim işletmesi düzeyini aşan işleme tesislerinde üretilmiş et ve et ürünlerinin üretimi ve Polonya içerisindeki ticareti ile üçüncü ülkelere ihracatına izin verilmesi,
- Polonya'nın üyeliğinin Avrupa Birliği'nin tarım potansiyelini önemli miktarda arttıracığı ve AB tarımsal üretiminin yapısı ve önem verilen tarımsal üretim

sektörlerini değişikliğe uğratacağı fikriyle, ortak piyasa düzeni kapsamındaki ürün listesinin genişletilmesi veya aşağıda sayılan programlara destek verilmesi talep edilmektedir:

- Çilek, ahududu, kuşüzümü, kiraz ve elma suyu işlemesi için yapılan mali yardım sisteminin genişletilmesi,
- Yumuşak meyveler, kiraz ve belirli sebzelerin işlenmesinde ürün kalitesinin arttırılmasına yönelik ödemelerin başlatılması,
- Ot yetiştiricilerinin desteklenmesi,
- Patates için ortak piyasa düzeninin oluşturulması,
- Fasulye üretiminin proteinli bitkilere yapılan doğrudan ödeme kapsamına alınması.

5.1.1.2. Avrupa Birliği'nin Tarım Alanındaki Ortak Pozisyonu

Avrupa Birliği, genişleme stratejisinde belirlemiş olduğu yol haritası çerçevesinde tarım başlığı ile ilgili müzakerelerde veterinerlik ve bitki sağlığı konularına öncelik vermiş, doğrudan ödemeler, üretim kotaları, devlet yardımları gibi mali boyutu olan konular ile kırsal kalkınma konusunu müzakerelerin daha ileri bir dönemine, yani 2002'nin ilk yarısına bırakmıştır.

Bu çerçevede, 2002 yılına dek aday ülkelerle yapılan tarım müzakerelerinde yukarıda bahsedilen konular dışında kalan veterinerlik, bitki sağlığı, ortak piyasa düzenleri gibi tarım alt başlıkları ayrıntılı olarak incelenmiş, birçoğu üzerinde anlaşma sağlanmış ya da tekrar görüşülmek üzere daha sonraki müzakere turuna bırakılmıştır.

Komisyon, 30 Ocak 2002 tarihinde sunduğu "Genişleme ve Tarım: Yeni Üye Ülkelerin OTP'ye Başarılı Bir Şekilde Entegrasyonu" adlı belge ile tarım müzakerelerinin mali yönlerine ilişkin Üye Ülkelerin ortak müzakere pozisyonuna temel teşkil edecek öneriler paketini sunmuştur.

- Doğrudan Ödemeler: Sözü geçen belgede aday ülke çiftçilerine üyelik sonrası yapılacak doğrudan ödemelerle ilgili olarak sunulan öneri şöyledir:

Doğrudan ödemelere aday ülkelerin üyeliklerinden itibaren başlanmalı ancak aşamalı bir ödeme planı benimsenmelidir. Bunun nedeni; yeni üye çiftçilerine aniden büyük meblağlarda yapılacak ödemelerin tarım sektörlerinin yeniden yapılanma sürecini olumsuz etkileyeceği, yavaşlatacağı ve doğrudan ödemeler vasıtasıyla bir meslek grubu içinde faaliyet gösteren belirli alt gruplara nakit ödemesinin yeni üye ülkelerde sosyal dengesizliklere ve gelir eşitsizliğine sebep olacağı düşüncesidir.

- Üretim Kotaları: Üretim kotaları ile ilgili problem söz konusu kotaların belirlenmesinde temel alınacak referans dönemidir. Aday Ülkeler referans dönemi olarak 1980'lerin alınmasını talep ederlerken, Birlik önerilen dönemdeki verilerin sağlıklı olduğunu öne sürerek 1995-1999 döneminin daha uygun olacağını belirtmiştir.
- Devlet Yardımları: Aday ülkelere katılım anından itibaren 4 ay içerisinde mevcut yardım programlarını bildiren listeyi Komisyona ulaştırmaları istenmiştir.

5.1.1.3. Müzakerelerin Tarım Başlığına İlişkin Sonuçları

12-13 Aralık 2002 Tarihinde Danimarka Dönem Başkanlığında yapılan Kopenhag Zirvesinde, Dönem Başkanlığı tarafından çözümlenemeyen müzakere konularına ilişkin olarak toplu bir çözüm paketi önerilmiştir. Zirvede uzun görüşmeler ardından tarım konularında anlaşma sağlanması ile 10 Aday Ülkenin katılım müzakereleri tamamlanmış ve 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyeliklerinin gerçekleşmesi kararı alınmıştır.

Tarım başlığına ilişkin müzakerelerin sonuçları şöyle özetlenebilir:

Doğrudan Ödemeler (2004–2013):

- Yeni üyelere doğrudan ödemeler 2004 yılında AB düzeyinin %25'i oranında başlatılacak, 2005'te %30, 2006'da %35'e çıkartılacak ve 2013 yılına gelindiğinde %100 oranına ulaşılacaktır.
- Yeni üye ülkeler doğrudan ödemeleri AB düzeyini aşmamak koşulu ile kendi kaynaklarından tamamlayabileceklerdir. Bu katkı iki şekilde yapılabilecektir:

- 2004'te AB çiftçisine yapılan yardımın %55'ine, 2005'te %60'ına, 2006'da %65'ine kadar, 2007'den itibaren ise %30'dan başlayarak gittikçe azalan oranlarda, ya da;
- 2003'de aday ülkede verilen ulusal desteği ürün bazında AB düzeyine getirecek şekilde %10 artan oranlarda tamamlayacaktır.

Devlet Yardımları:

- Yeni üyeler, üyelikten önce uyguladıkları yardımların “mevcut yardım” olarak kabul edilebilmesi için, mevzu bahis yardımları üyelikten itibaren 4 ay içinde Komisyona bildireceklerdir.

Kırsal Kalkınma:

- Yeni üyelerin 2004–2006 dönemindeki kırsal kalkınma faaliyetlerine katkıda bulunmak için Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonunun garanti bölümünden finanse edilecek geçici bir kırsal kalkınma yardım programı konusunda anlaşmaya varılmıştır.

Ortak Piyasa Düzenleri:

Referans miktarlarının en son üretim miktarları ve her ülkenin özel durumunu göz önünde tutarak belirlenmesine karar verilmiştir.

İhtisas Ürünleri:

Taze meyve ve sebze, şarap ve alkol, muz, zeytinyağı ve tütün bu başlık altında yer alan ürünler olup, aday ülkelerden bazıları ile çeşitli geçiş düzenlemeleri üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

Polonya'nın bu konudaki geçiş düzenlemeleri şunlardır:

- Taze meyve ve sebze: Polonya'da üretici örgütlerinin kurulmasında karşılaşılan güçlükler nedeni ile, taze meyve ve sebze sektöründe kurulacak üretici örgütleri için ön tanınma koşullarının 3 yıllık bir geçiş dönemi sürecinde 478/97 sayılı Komisyon Tüzüğünde öngörülen koşullardan farklı olarak “5 üreticiden oluşan ve asgari pazarlanabilir ürün değeri 100.000 euro” olarak belirlenmesi karara bağlanmıştır.

- Polonya'nın "şarap üreticisi bölge" olarak sınıflandırılması kararı ve şarap çeşitlerinin kayıt altına alınarak sınıflandırılması yükümlülüğü katılım tarihine ertelenmiştir.
- Tütün sektöründe faaliyet gösteren bir üretici tanınmasında aranan "Polonya'daki tüm üretici bölgelerinin %1'ini temsil etme" şartının yerine getirilmesi ne yönelik olarak 5 yıllık bir geçiş dönemi belirlenmiştir.

Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Konuları:

- Bazı gıda tesislerinin AB standartlarını tam olarak karşılayabilmeleri için geçiş süreci tanınmıştır. Polonya'da 485 gıda işletmesinin AB standartlarına uyumu için üyelikten sonra belirli bir süre geçiş dönemi tanınması kararlaştırılmıştır.
- Bitki sağlığına ilişkin olarak; tohum kalitesi, patates hastalıkları, bitki çeşidi hakları, hayvan beslenmesi, bitki koruma ürünleri ile orman üretim maddelerinin pazarlanması konularında bazı aday ülkelere geçiş düzenlemeleri yapma imkanı tanınmıştır.⁴⁰

Özet olarak, Polonya'nın AB müzakereleri çerçevesinde en çok başını ağrıtan konu tarım oldu. Nüfusun halen %29'unu oluşturan çiftçilerin çoğunun gençlerin göç etmesi nedeni ile yaşlı ve eğitimsiz olması, bu sektördeki reform girişimine uyum sağlamasını engelledi. Tarım nüfusunun yapısının Türkiye ile çok benzerlik gösterdiği ülkede büyük bir bölümü yarı çiftçi olan nüfus uzun bir süre subvansiyonlardan yaşamış, bu sektörde gelecek göremedikleri için de AB'nin sunduğu olanaklara da rağbet göstermemiş.

Polonya hükümeti AB'nin modernizasyon politikasını uygularken küçük üreticileri korumak için bazı önlemler almaya çalışsa da, AB kriterlerine tam olarak uyum sağlamanın bedeli Birliğin ödediği yıllık, 3.2 Milyar Euro'yu aştığı için, mağduriyet büyük oldu. Brüksel, Polonya'da pek çok çiftçinin kağıt üzerinde görüldüğünü öne sürerek Kopenhag Zirvesi'ne kadar ek tarım yardımlarını reddetmesi de Polonya'yı epey sıkıntıya soktu. Polonya Kopenhag'daki pazarlık gücü sayesinde, tarım sektörünü üyeliğin yakınlığı tarihlerde ancak toparlayabildi.

⁴⁰ <http://www.abgs.gov.tr>

AB'nin tarım sektörü için ayırdığı SAPARD adlı özel fondan en çok yararlanan ve yararlanmakta olan ülke Polonya'dır. Bu fon aynı zamanda yapısal fonların da önünü açmıştır. Brüksel tarafından desteklenen ve çiftçilerin ürünlerini AB ülkelerine rahatça satabileceği ekolojik çiftlikler kurma projesi de Polonya'yı rahatlatan girişimlerden biri oldu. Ancak bu çiftliklerde üretilen mallar hala ancak ihraç edilebiliyor. Maliyeti dolayısıyla fiyatı fazla olduğu için iç piyasada satılmıyor. Polonya halkının büyük bir bölümünü endişelendiren konu da, kendi malını değil eski AB üye ülkelerinden gelen malları hem de pahalıya tüketmek zorunda olmak.⁴¹

5.1.2. Uyum Sürecinde Atılan Somut Adımlar

24 Mart 2001 tarihinde yayımlanan ilk Ulusal Programdan günümüze kadar Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlamak amacıyla çıkarılan kanunlar şunlardır:

- 10 Mart 2001 tarih ve 24338 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu ile, zootekni konusundaki AB mevzuatına uyum sağlamak için gerekli yasal dayanak oluşturulmuştur.
- 19 Nisan 2001 tarih ve 24378 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4634 sayılı Şeker Kanunu ile pancar üretiminde sözleşmeli sisteme, şeker üretiminde de kota sistemine geçilmiştir.
- 26 Nisan 2001 tarih ve 24384 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4648 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile hayvan hastalığı nedeniyle bir ülkeden yapılacak tüm ithalatlara ilişkin yasaklamanın, o ülkenin sadece hastalığın bulunduğu bölgesi ile sınırlandırılmasına olanak tanıyan düzenlemeler yapılmıştır.
- 9 Ocak 2002 tarih ve 24635 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4733 Sayılı Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 4046 Sayılı Kanunda ve 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile tütün satışlarının açık artırma usulü, üretimin ise sözleşmeli olarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

⁴¹ <http://www.ntvmsnbc.com>

5.1.2.1. AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program

1. Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum

1.1 Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin (IACS) Temel Unsurlarının Oluşturulması

1.2 Çiftlik Muhasebe Veri Ağının (FADN) Kurulması

1.3 Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonuna (EAGGF) Yönelik İdari Yapıların Oluşturulması

1.4 Organik Tarım

2 Veterinerlik Mevzuatına Uyum

2.1 Veterinerlik Çerçeve Kanununun Çıkarılması ve Bunun Uygulanmasına Yönelik AB ile Uyumlu İdari Yapılanmanın Oluşturulması

2.2 Sınır Kontrol Noktaları

2.3 Veterinerlik Bilgi Sistemi

2.4 Hayvan Hastalıklarının Kontrolü ve İzlenmesi ile Acil Eylem Planları

2.5 Hayvan Refahı

2.6 Veteriner Halk Sağlığı

2.7 Yem

3 Bitki Sağlığı Mevzuatına Uyum ve Gerekli Kurumsal Kapasitenin Oluşturulması

3.1 Bitki Pasaportu Uygulamaları ve Sınır Kontrol Noktaları Dahil Zararlı

Organizmalar

3.2 Bitki Koruma Ürünleri (Pestisitler)

3.3 Bitki Çeşidi Hakları

3.4 Tohum ve Fide Kalitesi

4 Ulusal Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Stratejilerinin Oluşturulması

4.1 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin ve Programının Oluşturulması

4.2 Ulusal Ormancılık Stratejisinin Oluşturulması

5 Gıda Güvenliği ve Kontrolü

5.1 Bitkisel Kökenli Gıda Maddelerinde Gıda Güvenliği

5.2 Süt ve Süt Ürünlerinde Gıda Güvenliği

5.3 Et ve Et Ürünlerinde Gıda Güvenliği

5.4 Diğer Tarımsal Ürünlerde Gıda Güvenliği

5.5 Alkollü İçkilerde Gıda Güvenliği

5.6 Dikey Mevzuat

6 Ortak Piyasa Düzenlerinin Kurulması ve Tarım Piyasalarının Etkin Biçimde İzlenmesine Yönelik Yasal Dayanak, İdari Yapılar ve Uygulama Mekanizmalarının Oluşturulması

6.1 Hububat ve Çeltik

6.2 Sığır ve Dana Eti

6.3 Süt ve Süt Ürünleri

6.4 Taze Meyve ve Sebze

6.5 İşlenmiş Meyve ve Sebze

6.6 Zeytinyağı

6.7 Şarap

6.8 Şeker

6.9 Tütün

5.1.3. Yatay Konulara İlişkin Düzenlemelere Uyum

Bu öncelik altında ele alınan ve aşağıda belirtilen unsurlar, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 2001 ve 2002 İlerleme Raporlarında özel olarak dikkat çekilen konuları içermektedir.

5.1.3.1. Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin (IACS) Temel Unsurlarının Oluşturulması

2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde (KOB), Türkiye'nin "Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin kilit unsurlarından biri olan hayvan kimlik sistemini

tamamlaması ve arazi-parseli tanımlama sistemi gibi diğer unsurlar için hazırlık çalışmalarına başlaması” kısa vadeli;

“Entegre İdare ve Kontrol Sistemini (IACS) oluşturması” da orta vadeli öncelikler arasında belirtilmiştir.

IACS’a doğrudan karşılık gelen Türk mevzuatı bulunmamakla birlikte, 2001 yılında başlatılan Çiftçilere Doğrudan Gelir Desteği- Arazi ve Çiftçi Kayıt Sistemi Projesi kapsamında, değişik kararname ve tebliğler ile çiftçilere doğrudan gelir desteği uygulamasına başlanmıştır. Uygulama kapsamında başvuruda bulunan çiftçilerin kaydı, çiftçi başvuruları ve bu başvuruların idari çapraz kontrolleri gibi bazı düzenlemeler, IACS’nin temel unsurları ile benzerlikler taşımaktadır. Bu benzerliklere rağmen, doğrudan gelir desteğinin, başvuruda bulunulan arazinin ekili olması koşuluyla, başvuruda bulunan bütün çiftçilere verilmesi, yardım oranlarında ürüne göre herhangi bir ayrıma gidilmemesi ve başvuruda bulunulan arazide beyan edilen ürünün gerçekte yetiştirilip yetiştirilmediğinin kontrol edilmemesi gibi AB’deki IACS uygulamalarından ayrılan noktalar da bulunmaktadır.

IACS’ın diğer temel unsurlarından olan hayvanların kimliklendirilmesi ve kaydı konusunda, ilk olarak 4 Haziran 2000 tarihinde yayımlanan Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği kapsamında bir veri tabanı kurulmuş, hayvanların kimliklendirilmesi ve kaydına başlanmıştır. Söz konusu Yönetmelik 2002 yılında AB mevzuatına daha ileri uyumu sağlamak üzere revize edilmiştir. Uygulamanın başladığı 2001 yılından, Haziran 2003’e kadar 8 milyon hayvan küpelenmiş, 6,8 milyon sığır ve 1,2 milyon hayvancılık işletmesi veri tabanına kaydedilmiştir.

Küçükbaş hayvanların kimliklendirilmesi ve kaydı konusundaki mevzuat uyum çalışmalarına ise, ilgili AB mevzuatının değiştirilmekte olması yapılan ve değişikliklerin alt yapı yatırımlarında ve uygulamada ciddi farklılıklar ortaya çıkarabilecek nitelikte olması nedeniyle henüz başlanmamıştır.

Bu bağlamda öncelik kapsamında, Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin kurulmasına ilişkin olarak 3508/92 sayılı Konsey Tüzüğü ve 2419/2001 sayılı Komisyon Tüzüğü uyumlaştırılacaktır. Bu çerçevede, mevcut kanunlardaki sistemin kurulması ve

uygulanmasını engelleyen unsurlar, yapılacak değişiklikler ile ortadan kaldırılacaktır. Böylece, kısa vadede sistemin kurulması amacıyla gerekli unsurların oluşturulması için çalışmalar başlatılarak, orta vadede işleyen bir sistemin tamamlanması hedeflenmektedir.

Öncelik kapsamında kurumsal yapılanmada; doğrudan gelir desteği ve diğer destek mekanizmalarının AB'dekine benzer bir yapıya dönüştürülebilmesi için, başta tarımsal arazi parseli olmak üzere, arazi parseli tanımlama sisteminin oluşturulması, Çiftçi Kayıt Sistemi verilerinin arazi parseli tanımlama sistemi verileriyle ilişkilendirilerek arazi esaslı yardımlara ilişkin başvuruların kontrolünde sadece idari çapraz kontrollerin değil, aynı zamanda saha kontrollerinin kullanılması; sığır türü hayvanlara yönelik veri tabanında yer alan bilgilerin, IACS kapsamında oluşturulacak tek bir veri tabanında kullanılabilmesine olanak tanıyacak çalışmaların yapılması hedeflenmektedir. Küçükbaş hayvanların kimliklendirilmesi ve tanımlanmasına ilişkin AB mevzuatında yapılacak değişiklik sonrasında, bu konudaki mevzuat uyum çalışmaları sonuçlandırılarak, IACS'yle entegre bir veri tabanı oluşturulacaktır.

5.1.3.2. Çiftlik Muhasebe Veri Ağının (FADN) Kurulması

Türkiye'de 1998 yılından bu yana bazı bölgelerde ve işletmelerde uygulanan tarımsal yapı inceleme metodu ile Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) mevzuatı uygulamaları arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. FADN ile ilgili olarak, 2001 yılı anket çalışması 78 ilde tamamlanmıştır. 2003 yılında tekrarlanacak olan anket çalışmasında, FADN değişkenlerine uygun olarak yeniden belirlenen değişkenlerin kullanılması planlanmaktadır.

Yapılan incelemede, sistemin uygulanması için gerekli alt yapının bulunduğu; ancak, ulusal bazda uygulamanın ciddi mali kaynak gerektirdiği tespit edilmiştir.

Bu bağlamda, Katılım Ortaklığı Belgesinde orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülen "tarımsal piyasaların etkili gözetimi ve ortak piyasa düzenlerinin oluşturulmasına ilişkin yasal esasların, idari yapıların ve uygulama mekanizmalarının benimsenmesi" önceliği kapsamında ele alınan Çiftlik Muhasebe Veri Ağı, tarım işletmelerinden ekonomik büyüklük ve tiplerine göre ayrıntılı veri elde edilmesi yoluyla,

Türkiye'nin, tarım politikalarını oluşturmada etkin bir biçimde kullanabileceği bir sistem olduğundan, bu konuda mevzuat uyumunun sağlanması ve kurumsal kapasitenin oluşturulması hedeflenmektedir.

5.1.3.3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonuna (EAGGF) Yönelik İdari Yapıların Oluşturulması

Katılım Ortaklığı Belgesinde, “Ortak Piyasa Düzenlerinin oluşturulması ve tarım piyasalarının etkin biçimde izlenmesine yönelik yasal dayanak, idari yapılar ve uygulama mekanizmalarının ortaya konulması” orta vadeli öncelikler arasında gösterilmiştir.

Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonunun (EAGGF) Garanti Bölümünden, ortak piyasa düzenleri kapsamında oluşturulan piyasa mekanizmalarına (doğrudan gelir desteği, depolama yardımları ve ihracat geri ödemeleri vb.) yönelik harcamalar finanse edilmektedir.

Yönlendirme bölümü ise, esas itibarıyla üye devletlerdeki kırsal kalkınma tedbirlerinin finansmanında kullanılmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, EAGGF mevzuatına tam uyum üyelikle gerçekleştirilebilecektir. Ancak, katılım öncesinde bu fonların kullanımı ve yönetimini sağlayacak idari yapıların ve uygulama mekanizmalarının ortaya konulması; bu amaçla da, EAGGF konuları kapsamında gerekli harcama ve düzenlemeleri gerçekleştirecek bir Ödeme Kuruluşunun (Paying Agency) kurulması ve bu kuruluşun uygulama kapasitesinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Diğer aday ülkelerde bu konudaki yapılanma, Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD) çerçevesinde verilen fonların idaresinden sorumlu bir SAPARD kuruluşu kurma şeklinde olmuştur. Bu kuruluşların, üyelikle birlikte Ödeme Kuruluşuna dönüştürülmesi planlanmıştır.

Türkiye henüz Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD) kapsamında yer almamaktadır. Bununla birlikte EAGGF'ye yönelik kurumsal yapılanma ele alınırken, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde SAPARD veya benzeri bir programdan faydalandırılması kararı alınması ihtimali göz önünde

bulundurularak, söz konusu programın gerektirdiği mekanizmaların oluşturulması için çalışmaların başlatılması öngörülmektedir.

Bu bağlamda, ödeme kuruluşunun, Türkiye'nin SAPARD Programına dahil edilmesi durumunda, SAPARD kuruluşu olarak da faaliyette bulunabilmesini sağlayacak biçimde yapılandırılması hedeflenmiştir.

5.1.3.4. Organik Tarım

Türkiye'de organik tarım uygulamaları 1986 yılında ihracata yönelik olarak başlatılmıştır. Başlangıçta ithalatçı ülkelerin mevzuatına göre yapılan üretim ve ihracat, 1991 yılında 2092/91 sayılı Konsey Tüzüğü'nün yürürlüğe girmesiyle, söz konusu Tüzük esas alınarak yapılmaya başlanmıştır. 2092/91 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 14 Ocak 1992 tarihinde yayımlanan 94/92 sayılı ekinde, Topluluğa ekolojik ürün ihraç eden ülkelerin kendi mevzuatını oluşturmaları zorunluluğu getirildiğinden, Tarım ve Köy işleri Bakanlığı çeşitli kurum ve kuruluşların işbirliği ile Yönetmelik hazırlama çalışmalarına başlamış ve Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik, 24 Aralık 1994 tarih ve 22145 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu Yönetmelik daha sonra Topluluk mevzuatında 1991 yılından sonra yapılan değişiklikleri içerecek şekilde güncellenmiş ve Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik 11 Temmuz 2002 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Organik tarım uygulamalarına yönelik uyum böylece sağlanmış olmakla birlikte, bu uygulamaların henüz bir kanuna dayanmaması, bu konudaki en önemli eksikliği oluşturmaktadır. Bu nedenle, Organik Ürün ve Girdilerin Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanunun çıkarılması, bu konuya ilişkin önceliklerin başında gelmektedir. Kanun taslağının yıl sonunda yasalaşması öngörülmektedir.

Kanunun yasalaşmasından sonra, AB Mevzuatında yapılan son değişiklikler doğrultusunda, Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte

gerekli değişiklikler yapılacak ya da söz konusu yönetmeliğe ek yönetmelikler çıkarılacaktır.⁴²

5.2. TÜRK TARIMININ YAPISAL SORUNLARI

Türkiye tarımının yapısal sorunları şöyle özetlenebilir:

5.2.1. Tarımsal Nüfusun Azaltılması Lazımdır

Hemen hiç kimsenin görmezden gelemeyeceği bir sorun, Türkiye’de tarımsal nüfusun fazlalığı sorunudur. Eldeki son veriler (DİE 2004, 2005) Türkiye’de 4 milyon dolayında işletme bulunduğuna, tarımsal nüfusun toplam nüfus içindeki payının da %34 dolayında olduğuna işaret etmektedir. Oysa AB ve ABD gibi ülkelerde bu oran %5 civarındadır. Buradan anlaşılmaktadır ki, Türkiye’de tarımsal nüfus gelişmiş ülkelerdekini kaba bir hesapla yaklaşık yedi katıdır. Bu durum AB ile müzakere sürecinde ülkemiz için büyük dezavantaj yaratan bir durumdur. Tarımsal nüfusun veya tarımla uğraşan işletme sayısının fazla olmasının birkaç önemli sakıncası vardır.

Bu sakıncalardan biri, tarımsal desteğe muhtaç nüfus veya işletme sayısı arttıkça tarımsal desteğin bütçe üzerindeki yükü artarken, işletme başına verilecek desteğin azalmasıdır.

İkinci bir sakınca verimlilikle ilgilidir. Ekonominin iki yüz yıllık yasalarından biri olan “azalan verimler yasası” gereğince, tarımla uğraşan nüfus ve tarımsal işletme sayısı arttıkça tarımsal verimlilik azalacaktır. Arazi genişliği sabitken üzerinde çalışacak kişi sayısının artması toplam üretime oransal bir katkı yapamaz, dolayısıyla verimliliğin düşmesi kaçınılmazdır.

Tarımsal nüfusun fazla olmasının üçüncü, ama çoğu zaman gözden kaçırılan, bir önemli sakıncası da, tarımsal nüfusun kabarıklığının köylü toplum olmaktan çıkıp kalkınmış medeni bir toplum haline gelmeyi güçleştirmesidir. Nüfusun önemli bir kısmının kırsal kesimde yaşayan ve görece ilkel yöntemlerle tarım yapan köylülerden oluştuğu bir toplumun gelişmiş sanayi toplumu olmasının, hele hele bilgi çağını

⁴² www.zmo.org

yakalayabilmesinin zorluğu ortadadır. Her üç kişiden ikisinin tarımla işigal ettiği bir ülkenin uluslar arası rekabette şansı sıfırdır.⁴³

5.2.2. Türkiye’de Tarımsal Üretim Planlaması Yoktur

Türkiye hangi ürünü ne için, nerede, ne kadar ve nasıl üreteceğini planlamamakta, üretim tamamen çiftçinin inisiyatifinde ve çokluk belli bir bilinç dışında biçimlenmektedir. Bu nedenle de herhangi bir ürün, kimi yıl gereksinimin çok üstünde üretilmekte, kimi yıl ise ülke gereksiniminin çok altında bir üretim gerçekleşmektedir.

5.2.3. Üretim Birimlerinin Yapısal Sorunları Vardır

Türkiye’de tarımsal üretim birimi, diğer bir deyişle tarımsal işletme sayısı olması gerekenden çok fazladır. 1950 yılında 2,5 milyon olan işletme sayısı 1980’de 3,6 milyona çıkmıştır. 1991 yılında ise Türkiye’de 4.091.000 tarım işletmesi bulunmaktadır. Tarım işletmelerinin artması, öncelikle işletmelerin miras yoluyla parçalanmasından ileri gelmektedir. Bu kadar çok sayıda işletmeye tek tek hizmet götürmek son derece zor, hatta olanaksızdır.

Tarımsal işletmelerin büyüklükleri dünya ölçeğine göre son derece küçüktür. Bir işletmeye düşen ortalama arazi miktarı 56,1 dekadır. Oysa ki, Gelir Vergisi Kanunu hububat tarımı için 600 dekadardan daha düşük alanda üretim yapan çiftçiyi küçük çiftçi kabul etmektedir. İşletmelerin % 67’si 50 dekadardan daha küçük olup, bu işletmeler tarım topraklarının ancak % 22’sini işletmektedirler. 20 dekadardan küçük işletmeler ise tüm işletmelerin % 35’ini oluşturmaktadır. Buna karşılık 500 dekadardan büyük işletmelerin sayısal oranı % 1 iken, bu işletmeler toplam tarım arazisinin % 17’sine sahiptirler. İşletmelerin küçük oluşu yanında bir de çok parçalılık yaşanmaktadır. Her bir tarımsal işletmenin toprağı ortalama 3 parçadan oluşmaktadır. Bu toprakların mutlaka toplulaştırılması gerekir.

İşletmeler küçük ve çok parçalı olduğu için de emek verimliliği düşüktür.

⁴³ 2005. , “AB’ye Uyum Sürecinde Türk Tarımı” Dosyası. *Demokrasi Platformu Dergisi*, (Sayı:3), s:25

İşletmelerde önemli sermaye sorunu vardır. Küçük olan işletmeler hem geçimlerini sağlayacak, hem de üretime ayıracak gelirden yoksun oldukları için tarım kesimi çok büyük ölçüde sermaye sıkıntısı yaşamakta, bu da hem üretimi kısıtlamakta, hem de sosyal sorunlar yaratmaktadır.

Tarım nüfusumuz çok yüksektir. Son nüfus sayımı sonuçlarına göre, nüfusun yaklaşık % 40'ı hala kırsal alanda yaşamaktadır. Oysa ki, bu oran ABD'de % 3,5, Avrupa'da % 5-10 dolayındadır. Nisan 1999 itibariyle Türkiye'de 12 yaş üstü sivil istihdam 22.049.000 olup, tarımda istihdam edilenlerin sayısı 10,096.000 dir. Yani, sivil istihdamın % 46'sı tarımda çalışmaktadır. Buna karşılık tarımın gayri safi milli hasıladaki payı 1991-1998 yılları ortalaması olarak % 15.48'dir. Bu oran 1980'de % 26.0, 1997'de % 15.0'i, 1998'de % 17.0, 1999'da ise % 15.0'dir.

1000 dönüm tarımsal alana düşen iktisaden faal nüfus çok yüksektir. 1000 dönüm tarımsal alana düşen iktisaden faal nüfusun teknolojinin ilerlemesine koşut olarak azalması gerekir. Oysa ki, 1000 dönüm tarımsal alana düşen tarımda iktisaden faal nüfus 1965'de 38 iken, 1990'da 45'e çıkmıştır ve 1995'de 43,4'dür. Bu nedenle de tarımda iktisaden faal nüfus başına düşen tarım toprağı giderek azalıp, 1965'de 26,7 dönüm iken, 1990'da 22,1, 1995'de 23,1 dönüm olmuştur. Türkiye'de kişi başına düşen tarım arazisi ise 1960'da 9.5 dönüm, 1990'da 4,9 dönüm, bugün ise 4,5 dönümün de altındadır. Kısacası giderek azalmaktadır.

5.2.4. Tarım Toprakları Sorunludur

Tarım topraklarında mülkiyet sorunu yaşanmaktadır. 4.091.000 tarım işletmesinden 102.000'inin hiç toprağı bulunmamaktadır. Bu durum özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çok önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölgede 362.000 tarım işletmesi olup, bu işletmelerin 29.000'i topraksızdır, bir karış toprağı yoktur. 21.000 işletmenin toprağı ise 5 dekardan azdır. Bir yanda topraksız ve 5 dekardan az toprağı sahip 50.000 ailenin toplam 48.000 dekar toprağı varken, diğer yandan 405 varlıklı ailenin toplam toprağı 3.152.000 dekadır. Bir başka ifade ile, yöredeki 6 aile 50.000 ailenin sahip olduğu kadar toprağı sahiptir. Bu durum, korkunç bir sosyal adaletsizliğı ifade ettiği gibi, ayrıca ne topraksız köylünün, ne de bu denli uçsuz bucaksız toprak sahiplerinin ekonomik bir işletme olarak çalışması mümkündür.

Tarım toprakları amaç dışı kullanılmaktadır: Türkiye dünyada toprak rezervi kalmayan 19 ülkeden biridir. Bu nedenle topraklarını çok dikkatli ve doğru kullanmak zorundadır. Oysa tam tersi bir durum yaşanmaktadır. Son yirmi yılda yalnızca yerleşim alanı elde etmek için tarım dışı bırakılan alan 450.000 ha'dır. Bu demektir ki, Türkiye bir yandan sanayi, turizm, ulaştırma, konut yapımı, kum ocağı açma gibi nedenlerle varolan bir GAP'ı öldürürken, diğer yandan bugüne kadar harcadığı 3.2 katrilyon TL ve bundan sonra harcayacağı hesaplanan 4.5 katrilyon TL ile bir GAP yaratmaya çalışmaktadır.

Türkiye topraklarında çok önemli düzeyde erozyon sorunu yaşanıyor. Erozyona uğrayan alan yıldan yıla artıyor. 1986 yılında 50 milyon ha. alanda erozyon varken bugün Türkiye'de 62 milyon ha. alanda erozyon sorunu vardır. Türkiye'nin toplam alanının 78 milyon ha. olduğu düşünülürse sorunun büyüklüğü net olarak görülür. Erozyon nedeniyle Türkiye her yıl 1,2 milyar ton verimli tarım toprağını yitirmektedir.

Türkiye'de çok önemli toprak ve su kirlenmesi sorunu yaşanmaktadır. Bir yandan sanayi tesisleri, bir yandan konut alanları, diğer yandan da ilinçsiz tarım su ve toprakta önemli kirlenmelere neden olmaktadır. Sanayi atıklarının tarım alanlarını tahribini tanımlamak açısından Murgul'da 40 km²'lik alanda tek canlı bitkinin kalmadığını, Yatağan termik santralinin 16.000 hektar alanı kavurduğunu, Yarımcı'nın kiraz bahçelerinin fabrika bacaları yüzünden kurduğunu anımsatmak yeterlidir.

Sanayi kaynaklı kirlenme sürecinden akarsular da nasibini almaktadır. Ergene, Seyhan, Porsuk, Susurluk, Nilüfer ve daha bir çok akarsu, toprak, bitki, hayvan ve insan için zehir kusan akarsular haline geldiğinden sulama suyu kaynağı olarak kullanılamamakta, bu akarsuların etrafındaki verimli tarım alanları, verimsiz kıraç alanlar haline dönüşmektedir.

Ülkemizin geldiği bu noktada varılan somut sonuç şudur: Kişi başına tarım toprağı son yirmi yılda üçte bir düzeyinde, son beş yılda onda bir düzeyinde azalmıştır. Bu azalmayla bağlantılı olarak ormana ve mera'ya yönelen saldırılar hızlanmış, erozyona ivme kazandırılmış ve tahribat hesap edilemez boyutlara ulaşmıştır.

Tarım topraklarının sulama sorunu vardır. Türkiye'nin ekonomik olarak sulanabilecek toprağı 8,5 milyon ha.'dır. 1999 yılı sonu itibariyle DSİ, KHGM ve halk sulamaları ile sulanan toplam alan 4,6 milyon ha. olup yaklaşık 4 milyon ha. alanın daha sulamaya açılması gerekiyor. Oysaki yıllık programlara göre sulamaya açılabilen alan ortalama 100.000 ha. kadardır. Bu hızla gidilirse sulanması mümkün alanlara ancak 40 yıl sonra su getirilmiş olacaktır. Sulamada bir başka sorun GAP Bölgesi dahil henüz hangi sistem sulama yapılacağına kararlaştırılmamış olmasıdır. Yanlış ve fazla sulamadan ötürü çoraklık, tuzlanma ve erozyon sorunları giderek ağırlaşmaktadır.

5.2.5. Üretim ve Verim Yetersizdir

Gerek bitkisel ve gerekse hayvansal üretimde verim son derece düşük olup, çiftçide bilgi eksikliği oluşu, teknolojinin tarıma yeterince aktarılmayışı, uygun tohumluk ve damızlık sağlanamaması, gübre ve tarım ilaçlarının eksik ya da yanlış kullanılışı verim düşüklüğünün önemli nedenlerini oluşturmaktadır. Verim düşüklüğüne bağlı olarak üretimde tatmin edici artışlar yaşanmadığı gibi, son yıllarda birçok üründe üretim azalmaları da görülmektedir. 1991-1998 yıllarının üretim rakamlarına göre et, buğday, mısır, nohut, şeker pancarı ve soyada üretim artmayıp, azalmıştır. Mercimek, kuru fasulye, ayçiçeğı, patates, süt, tatlı su ürünleri, baklagiller, şeftali, üzüm, incir ve portakalda bir miktar artış varsa da, bu artışlar % 1,5 olan nüfus artışının altında kalmıştır. Yalnızca beyaz et, yumurta, deniz ürünleri, sebze üretiminde memnuluk verici artışlar vardır.

5.2.6. Üretici Örgütleri İstenilen Düzeyde Değildir

Devletin net bir örgütlenme politikası olmamış, bu konudaki kamu yönlendirmeleri yetersiz kalmış; etkin ve yaygın örgütlenme eğitimi programları uygulanamamıştır. Kooperatifçilik ve üretici birlikleri biçimindeki örgütlenmeler son derece yetersizdir. Ayrıca devlet güdümünde kurdurulmaya çalışılan ve yapısı henüz netlik kazanmayan üretici birliklerinin kooperatifçiliğe karşı oluşturulmaya çalışıldığı konusunda kamuoyunda yoğun kuşkular bulunmaktadır. Sulama birlikleri ise, sayıları hızla artarken, henüz yasal bir statüye kavuşturulmamış olup, bu birliklerde önemli suistimler yapıldığı yönündeki söylentiler gün geçtikçe artmaktadır.

5.2.7. Tarımda Kamu Örgütlenmesi Yetersizdir

Tarım ve Köy işleri Bakanlığı gerekli işlevi görebilmesi için yeniden örgütlenmelidir. Ayrıca 8 ayrı bakanlığa ve özellikle dış ticarete Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı gibi birçok kuruluşa dağılmış olan yetkilerin Tarım ve Köy işleri Bakanlığı'nda toplanması gerekir.

5.2.8. Girdi Kullanımı Problemlidir

Türkiye tarımsal girdilerde belli sorunlarla karşı karşıyadır. Gübre üretimi yeterli olmadığı gibi gübre üretiminde son yıllarda artış yerine azalışlar yaşanmaktadır. Bunun sonucunda hektara kullanılan gübre miktarı da 60 kg. düzeyinde kalmaktadır. Bu miktar Yunanistan'da 170 kg., Almanya'da 428 kg.dır. Gübre üretimimiz şöyledir:

Tablo 5.1: Türkiye'de Gübre Üretimi

Yıl	Üretim (ton)
1992	4.107.000
1993	4.394.000
1994	3.076.000
1995	3.469.000
1996	3.877.000
1997	3.930.000

Kaynak: www.zmo.org.tr

Tüketim yetersizliği yanında bir başka sorun da kullanımdaki dengesizliktir. Ekstansif koşullarda tarım yapılan birçok alanda kullanım ortalamasının gerisinde iken, kimi bölgelerimizde ise ciddi çevre sorunları yaratan bir aşırı kullanım söz konusudur.

Diğer bir girdi olan tarım ilacı kullanımında da hem yetersizlik ve hem de dengesiz kullanım ciddi sorunlar yaratmaktadır. Kimi bölgelerde hiç ilaç kullanılmazken, Ege, Çukurova gibi bölgelerde gerek tarla ve gerekse sera tarımında çok yoğun kullanım söz konusudur. Tüketilen tarım ilacının yaklaşık % 90'ı yurtiçinde üretilmekte, ancak etkili maddelerin tümü yurt dışından sağlanmaktadır.

Tohumluk, özellikle de sebze tohumluğu üretiminde çok büyük oranda dışa bağımlılık sürmektedir. Buğday tohumu üretimi ise yetersiz olup, çiftçinin yıllık

300.000 ton olan buğday tohumu gereksiniminin ancak yarısı karşılanabilmekte, yozlaşan tohum kullanımı sonucunda verim ve üretimde hem miktar hem de kalite düşmesi yaşanmaktadır. Damızlık, yem, mekanizasyon ve kredi konularında da önemli sorunlar bulunmaktadır. Çiftçiye düşük faizli kredi sağlayarak destekleme görevi yapmakla yükümlü olan Ziraat Bankası'nın üreticilere açtığı kredi faizlerinde son yıllarda önemli artışlar olmuştur. Her ne kadar son dönemde, enflasyonun düşmesi neden gösterilerek kredi faizlerinde indirim gidilmiş ise de, Bankanın bugün uyguladığı faiz oranları ile tarımsal üretim yapmak hemen hemen olanaksızdır.

5.2.9. Tarıma İlişkin Kanuni Düzenlemeler Yetersizdir

Tarım Bakanlığı Teşkilat Yasası ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yasası çıkarılmamaktadır. Medeni Kanun'un mirasa ilişkin maddeleri tarım topraklarının giderek daha fazla bölünüp, küçülmesine neden olduğundan mutlaka değiştirilmelidir

5.2.10. Destekler Yetersizdir

Türkiye'de tarım sanıldığı ve çoğu zaman söylendiğinin aksine yeterli ölçüde desteklenmemektedir

5.2.11. Yatırımlar Düşük Seviyededir

1963 yılından 1980 yılına kadar tarım sektöründe yapılan sabit sermaye yatırımları tüm sektörler içinde ortalama %10,5 iken 1984'ten itibaren azalarak 1999'da %5,1'e kadar gerilemiştir.⁴⁴

5.3. TÜRKİYE TARIMININ AB İLE REKABET GÜCÜ

AB ile Türkiye tarımı karşılaştırıldığında en belirgin farklılık, Türkiye'de tarım sektörünün GSYİH içindeki payının, toplam nüfus içinde tarımsal işgücü oranının ve tarımsal işletme sayısının yüksekliğidir.

Türkiye'de GSMH içinde tarımın payının çok yüksek olmasına karşın; AB ülkelerinde GSYİH içinde tarım sektörünün payı yüzde 0.8 (Almanya) ile yüzde 7.5

⁴⁴ www.zmo.org.tr

(Yunanistan) arasında değişirken, ortalama yüzde 1.8 dolayındadır. Türkiye'de ise bu oran yüzde 14 dolayındadır.

1998 yılı verilerine göre, tarım sektöründe kişi başına GSMH; AB'de 9.286 dolar, Türkiye'de ise 1.398 dolardır. Ancak gerek IMF ve Dünya Bankası'nın yönlendirdiği program, gerekse bu programın yarattığı 2001 Şubat krizi diğer sektörleri olduğu gibi tarımı da derinden etkilemiş ve tarımda kişi başına GSMH 1.000 doların altına (878 dolara) düşmüştür.

15 AB ülkesinin toplam nüfusu 376 milyondur. Toplam istihdamda tarımın payı; yüzde 2.2 (İngiltere) ile yüzde 20.8 (Yunanistan) arasında değişmekte olup ortalama yüzde 5 düzeyindedir.

Türkiye'de ise 2001 yılı itibariyle 21.8 milyon kişi olan sivil işgücünün yüzde 35.2'si (7.7 milyon) tarım kesiminde istihdam edilmektedir. Bu durum tarımda işgücü verimliliğini ve tarımda çalışanların gelir düzeyini düşüren en önemli etkenlerden birisidir.

15 AB ülkesinde toplam tarım alanı 135 milyon hektar, toplam 7 milyon işletme bulunuyor. İşletme sayısı 3 bin (Lüksemburg) ile 2.5 milyon (İtalya) arasında değişmekte olup, ortalama işletme büyüklüğü 174 dekadır.

Türkiye'de 28 milyon hektar tarım alanı ve 4 milyon işletme bulunmaktadır. 1980'de 66 dekar olan ortalama işletme büyüklüğü 1991'de 59 dekara düşmüştür.

Türkiye'de kimyasal gübre kullanımı bitki besin maddesi olarak hektara 85 kg düşüyor, bu miktar 116 kg/ha olan dünya ortalamasının çok altındadır. Hektar başına gübre kullanımı Türkiye'ye göre AB ülkelerinden İngiltere'de 3.3 kat (283 kg), Fransa'da 2.8 kat (240 kg), İtalya'da 2.6 kat (220 kg), Almanya'da ise 2.4 kat (201 kg) daha fazladır.

Türkiye'de hektar başına tarım ilacı kullanımı 1.500 gr'dir. Etken madde tüketimi ise 598 gr ile Avrupa ortalamasının onda biri düzeyindedir.

Makineleşme göstergeleri açısından Türkiye'nin 1990'ların sonunda ulaştığı seviye Yunanistan, Fransa ve İtalya gibi AB ülkelerinin 1980'li yılların başında ulaştıkları seviyenin altında olduğu görülmektedir.

Tarımsal üretim/verimlilik yönünde karşılaştırıldığında Türkiye'nin AB'nin çok gerisinde olduğu görülmektedir. Örneğin;

* Buğday verimi, Türkiye'de 1.900 kg/ha AB'de 5.700 kg/ha,

* Şeker pancarı verimi Türkiye'de 38.000 kg/ha AB'de 58.000 kg/ha,

* Tütün verimi Türkiye'de 960 kg/ha AB'de 2.350 kg/ha'dır.

Yani AB'de verimlilik, şeker pancarında 1.5, tütünde 2.4, buğdayda 3 kat daha fazladır.

İşletme başına düşen hayvan sayısı Türkiye'de 3.9, AB'de 38.7'dir. Yani AB'de Türkiye'den 10 kat daha fazladır

Türkiye, 21,5 milyon sağılan hayvandan 10,5 milyon ton süt elde ediyor.(İnek başına yıllık süt verimi 1.800-2.000 kg, AB'de ise 5.500 kg'dir. Türkiye'de ortalama karkas ağırlığı 170 kg, AB'de ise 281 kg'dir.) Bunun 3 milyon tonu sanayiye ya da ev içi tüketime gidiyor. AB'nin kota tahsislerinde esas kabul ettiği 3 milyon ton rakamı 6 milyon tona çıkarsa kalan 4,5 milyon tonu üreten hayvan sayısı kabaca 7-8 milyon baş olacak. Kotalar ise müzakere masasında belirlenecek ⁴⁵

Yani AB'de süt verimi Türkiye'ye göre 3 kat, ortalama karkas ağırlığı ise 1.7 kat daha fazladır.

AB'de üretilen sütün yüzde 94'ü, Türkiye'de ise yüzde 15-20'si sanayiye teslim edilmektedir. Bununla beraber üretilen sütün önemli bir kısmı AB standartlarının altında. AB süt hijyenine ilişkin mevzuatı, sütteki somatik hücre sayısının* 100 bin civarında olmasını öngörüyor. Yetkililerin verdiği bilgilere göre Türkiye'de üretilen sütte somatik hücre sayıları kesinlikle 1 milyonun üzerinde seyrediyor.⁴⁶

Türkiye'nin ihracatında tarımın payı yüzde 11, AB'de yüzde 7.5; Türkiye'nin ithalatında tarımın payı yüzde 5.7, AB'de yüzde 10.5'dir.

⁴⁵Arman, S., ve Çelik, A.E. , 2005. "Türk Tarımı AB'ye Hazır mı?" Yazı Dizisi. *Milliyet*, 8 Kasım 2005

* meme bezindeki hastalıklı hücre sayısı

⁴⁶ ibid

Türkiye işlenmiş tarım ürünlerinde ihracatçı ülke konumunda olmasına karşın AB ile olan ticaretinde ithalatçı ülke durumundadır. Nitekim Türkiye'nin işlenmiş tarım ürünleri ithalatında Birliğin payı yüzde 90 dolayındadır.

2001 yılı rakamları ile AB tarıma 105.6 milyar dolar destek verirken, Türkiye aynı dönemde 6.3 milyar dolar destek vermiştir. AB, bütçesinin yüzde 50'sini, ekonomisinin yüzde 5'ine karşılık gelen tarım sektörüne aktarılmaktadır.

Türkiye'de ise tarıma yönelen toplam desteklerin GSMH'ye oranı yüzde 4.3'tür.

Buna göre 2001 yılında AB'de çiftçi başına tarımsal destek 5.700 dolar, Türkiye'de ise 280 dolardır. Yani AB çiftçisini Türkiye'ye oranla 20 kat daha fazla desteklemektedir.

Ancak 1997 verilerine göre AB'de üreticiye yapılan toplam transferlerin yüzde 55'ini fiyat desteği, yüzde 30'unu ise doğrudan ödemeler oluşturmaktadır.

Türkiye ise transferlerin büyük bölümünü (yüzde 79'unu) fiyat desteği biçiminde yapmaktadır.

Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) kuruluş aşamasında tarım ürünlerinde dışa bağımlı olan AB, 1970'li yıllardan itibaren pek çok üründe verimlilik artışı ile kendi kendine yeterlilik düzeyine ulaşmış, bazı ürünlerde ürün fazlası vermeye başlamıştır.

Türkiye ise IMF ve Dünya Bankası'nın dayatmasıyla girdi, kredi ve fiyat desteklerine dayanan mevcut destekleme sistemini kaldırarak -AB'nin yararsız bulduğu ve kaldırılması için iç tartışma başlattığı- doğrudan gelir desteği (DGD) sistemini temel destekleme politikası olarak kabul etmiştir.

Bu politikanın temel amacı Türkiye tarımını üretimsizliğe sürüklemek, çokuluslu tarım/gıda şirketlerinin açık pazarı haline getirmek, ABD ve AB gibi metropollerin biriken stoklarını eritmektir.⁴⁷

⁴⁷ ibid

5.4. MEVZUAT UYUM ÇALIŞMALARI VE ORTAK PİYASA DÜZENLERİNE UYUM

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında 12 Eylül 1963 tarihinde imza edilip 1 Aralık 1964’de yürürlüğe giren Ankara Anlaşması, ülkemiz ile AB arasında gümrük birliğine dayalı bir ortaklık rejimi öngörmüştür. Anlaşma gümrük birliğinin mal alışverişlerinin tümünü kapsadığı belirtilmekte ve ortaklık rejimin tarım ürünlerini de içermektedir. Ortaklık rejimi Türkiye’nin er yada geç Birliğe katılacağı varsayımından hareket edilerek oluşturulmuştur. Nitekim Anlaşmanın 28. maddesinde “Anlaşmanın işleyişi Birliği kuran Anlaşmadan doğan yükümlerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit taraflar Türkiye’nin Birliğe katılması imkanını inceler” hükmü yer almaktadır. Bu bakımdan her ne kadar uyum konusunda anlaşmada açık bir hüküm yer almıyorsa da uyumun kaçınılmazlığı ortadadır.

1 Ocak 1973’te yürürlüğe giren ve ortaklık rejiminin Geçiş Dönemini düzenleyen Katma Protokol ise, Birlik ile Türkiye arasındaki tarım ürünleri serbest dolaşımının gerçekleşmesi için Türkiye’nin Geçiş Döneminde kendi tarım politikasını Birliğin Ortak Tarım Politikasına uyumunu sağlayacağını öngörmüştür. Diğer bir deyişle Anlaşma tarım alanındaki serbest dolaşımın gerçekleştirilebilmesi için, Türk tarım politikasının, Birliğin Ortak Tarım Politikasına uyumunu zorunlu kılarken, Türk tarafına çok geniş ve o ölçüde ayrıntılı hükümler ihtiva eden bu politikanın bilinmesi ve izlenmesi yanında bunun gereklerinin yerine getirilmesi yönündeki bütün tedbirlerin alınması görevini de vermiştir. Kısacası Türkiye’ye bu konuda önemli yükümlülükler düşmektedir.

30 Haziran 1980 tarihinde yapılan Ortaklık konseyinin 1/80 sayılı kararı ise, Türkiye ve Birlik tarım kurallarının incelenmesi için ortak bir program tespit edilmesini, Türkiye’nin tarım ekonomisi, mevzuatı, piyasa ve fiyat sisteminin kapsamlı bir analizinin ve bunun uygulanmakta olan Birlik sistemi ile karşılaştırmasının yapılmasını öngörmektedir. Karar ayrıca hangi alanlarda OTP’ ye tedricen uyum sağlayacağımızın tespitini bize bırakmaktadır.

14 Nisan 1987'de Türkiye'nin Roma Antlaşması'nın 237. maddesi çerçevesinde Birliğe tam üyelik için başvurusu ile uyum konusu daha da önem kazanmıştır. Bu noktada uyum kavramını biraz daha açık olarak ifade etmekte yarar görülmektedir. Uyumdan kasıt Türkiye'nin Ortak Tarım Politikası hedeflerinden hareket etmesi ve bu politikanın kurallarına ve mekanizmalarına aynen uyması ve Birlik müktesebatının avantaj ve yükümlülükleriyle aynen üstlenmesi demektir.

Uyumun kapsamını belirtmek yönünden Roma Antlaşmasının öngördüğü Ortak Tarım Politikası hedefleri tarımın verimliliğini artırmak, tarım kemsinde çalışanlara adil bir hayat seviyesi sağlamak, piyasaları istikrara kavuşturmak, tarımsal ürünlerin tedarikini teminat altına almak ve bunların makul fiyatlarla tüketicilere intikalini gerçekleştirmektir.

Söz konusu hedefler Türk tarımında da yıllardan beri gerçekleşmesi istenen hususlardır. Nitekim kalkınma planlarımızda ve hükümet programlarımızda biraz değişik ifadelerle hemen hemen aynı hedeflere varılması öngörülmüştür. Ancak hedeflere varmak için seçilen yol, politika ve mekanizmalarda farklılıklar bulunduğundan Türk tarım politikasının, Birlik Ortak Tarım Politikası'na uyumu kolay olmayıp çok cepheli ve oldukça komplikedir.

Türk tarım politikasının Ortak Tarım Politikasına uyumunda ağırlık noktasını Birlik tarımsal üretiminin %95'inden fazlasına yakın bir bölümünü kapsayan 24 ürün ve ürün grubu için oluşturulan ortak piyasa düzenlerinin öngördüğü politika ve mekanizmaların üstlenilmesi teşkil etmektedir. Esas olarak pazar birliği, Birlik tercihi ve ortak mali sorumluluk olmak üzere birbirine zincirleme bağlı üç temel prensibe dayandırılan bu ortak piyasa düzenleri işleyiş bakımından birbirinden oldukça farklı bir nitelik göstermektedir. 24 ürün ve ürün grubu için oluşturulan ortak piyasa düzenlerine uyumun fiyat politikalarından başlayarak, Birlik içi ticaret, üçüncü ülkelerle ticaret, rekabet ve finansman, ürün standartları, üretici teşkilatları v.b. birçok alanı kapsayacağından, uyum sorununun boyutları ve kapsamlı çalışmaları gerektireceği ortaya çıkmaktadır.

5.4.1. Yapısal ve Kurumsal Düzenlemeler

Tarım ürünleri hem beslenmemizi sağlamakta hem de sanayinin bazı kollarında ham madde olarak kullanılmak suretiyle Türkiye sanayisinin kalkınmasını sağlamaktadır. Ekonomik gelişme içerisinde sanayi ve hizmet sektörleri büyürken tarım küçülen bir sektör haline gelmektedir.

Genel istihdam içinde 2004'de 7.820.000 kişi tarımda işçi olarak çalışmaktadır. Bunlar çalışan nüfusun %31,9'unu kapsamaktadır. AB nüfusu 377 milyondur. Bu nüfusun 15,6 milyonu tarım sektöründedir.

Ülkemizde 4,1 milyon tarımsal işletmenin büyük çoğunluğu aile işletmeleri şeklinde olduğundan önemli bir istihdam yaratmaktadır. Ancak, bu işletmelerdeki gelir seviyesinin düşüklüğü sebebiyle, kırsal kesimden kentlere olan nüfus akımından dolayı bu özelliği giderek ağırlığını kaybetmektedir.

Türkiye'nin sahip olduğu 76,6 milyon hektar arazinin 27,7 milyon hektarı işlenebilir topraklardan oluşmaktadır. Türkiye'de işlenebilir toprakların 16,7 milyon hektarı, yani %60,1'inde ekim yapılmaktadır. AB'nde 138,8 milyon hektar tarım alanı vardır. AB'nde işlenen alanın %42,24'ü ekilen alan olduğu halde Türkiye'de %60,29 ile daha büyük nispette ekilen alan bulunmaktadır. Türkiye'de 50 hektara kadar arazisi olan işletmeler tüm işletmelerin %99,4'üdür. Birlik'te ise bu oran %94,5 'tir. Türkiye'de tarım işletme sayısı Birliğe göre daha yüksek olmasına rağmen işletme bazında arazi genişliği küçüktür. AB'nde işletmeye düşen arazi genişliği 12 hektarken, Türkiye'de bu 5,5 hektardır. Tarımsa üretimin bileşimi Türkiye ve AB arasında büyük fark göstermektedir. Türkiye'de tarımsal üretimin %74,4 'ü bitkisel üretim ve %24,6'sı hayvansal üretim şeklinde, bitkisel üretim ağırlıklı, bozuk bir denge mevcut olduğu halde, Birlik' te hayvansal üretimi ağır basan (%54,7) uygun bir denge mevcuttur.

Avrupa Birliği'ndeki, optimum işletme büyüklüğüne yakın, produktiviteyi yüksek ve toplam Pazar arzı fazla olan işletmelere karşılık, Türkiye'de genellikle küçük kapasiteli aile işletmelerinde, pazara arz oranları düşük üretim elde edilmekte ve bu husus verimsizliğe sebep olmaktadır. Bunun sonucunda tarımsal işletmelerin gelirleri düşük olmaktadır. Türkiye'de tarım işletmelerinde işletmecilik bilgisi genel olarak

zayıftır. Diğer taraftan vasıflı işçi kullanımını tam olarak sağlanmamaktadır. Birlik'te ise bunun tam tersi söz konusudur.

Sonuç olarak gelişmiş ülkeler önceleri tarımı makineleştirmek suretiyle tarımsal alanda gelişme sağlamışlar, fon yaratmışlar, sonraları tarımdan elde ettikleri kaynakları sanayiye aktararak sanayide büyük gelişmeler sağlamışlardır. Tarım ve tarıma dayalı sanayinin önemli bir döviz kaynağı olması, gıda maddelerine gidecek dövizlerden tasarruf sağlaması, önemli bir istihdam alanı teşkil etmesi gibi sebeplerden dolayı tarım, özellikle ülkemiz için hayati öneme sahip bir ekonomik sektör olmaktadır.

Ancak Birlik ve Türk tarımı arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Avrupa Birliği'ne uyum sağlanması için II. Tarım Şurası 29 Kasım - 1 Aralık 2004 tarihleri arasında ilgili kamu kuruluşlarının, üniversitelerin, yerel yönetimlerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının geniş katılımıyla Ankara'da gerçekleştirilmiştir Şura'da alınan önemli ve öncelikli kararlar şunlardır;

1. Doğal kaynakların envanterinin çıkarılması,
2. Doğal kaynakların erozyon, kirlenme ve yanlış kullanımı önleyici tedbirlerin alınması,
3. Gen kaynakları ve biyolojik çeşitliliğin korunması,
4. Mera ıslah çalışmalarının tamamlanması,
5. "Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu"nun çıkarılması,
6. Arazi kullanım planlarına uygun olarak mutlak tarım arazilerinin korunması,
7. Basınçlı sulamanın yaygınlaştırılması,
8. Toplulaştırma çalışmalarının hızlandırılması,
9. Tarım Havzalarının oluşturulması,
10. İşletme ölçeklerinin optimum düzeye getirilmesi,
11. Tarım-sanayi-pazar entegrasyonunun sağlanması,
12. Yüksek kaliteli tohumluk, fide ve fidan ihtiyacının öncelikle yurt içi üretimle karşılanması ve kullanımının teşvik edilmesi,

13. Sözleşmeli üretiminin geliştirilmesi,
14. Sürdürülebilir üretim teknikleri ve biyolojik mücadele yöntemlerinin yaygınlaştırılması,
15. Et, süt ve su ürünlerinin kalite standartlarının belirlenmesi ve bu standartlara uygun üretiminin sağlanması,
16. İhtisas işletmelerinin özendirilmesi,
17. Hayvan sağlığı ve refahı için gerekli mevzuat düzenlemesinin yapılması, gelecek 10 yıl içerisinde hayvan hastalıkları ile ilgili kontrol ve eradikasyon programlarının tamamlanması,
18. Çiftlikten-sofraya gıda zincirinin incelenerek gıda güvenliğini sağlayacak mevzuat düzenlemesi ile uygulama yöntemlerinin belirlenmesi,
19. e-tarım ticaretinin geliştirilmesi,
20. Tarımsal desteklerin, tarımının yapısal problemlerinin çözümüne katkıda bulunacak şekilde düzenlenmesi,
21. Doğrudan gelir desteğinin tarımsal destekler içindeki payının azaltılarak sadece seçilen belli ürünlerde çok amaçlı olarak uygulanması,
22. DTÖ kuralları çerçevesinde prim ödemelerinin maksimum düzeyde uygulanması ve gerektiğinde Fark Ödeme Sistemine dönüştürülmesi,
23. Hayvancılık desteklerinin artırılması ve sürekliliğinin sağlanması,
24. Uzun dönemde, örgütlü, ekonomik büyüklükte ve ileri teknolojiyi kullanan hayvancılık işletmelerinin oluşturulması,
25. Tarımsal desteklerin GSMH içerisindeki payının iki yıl içerisinde %2'ye yükseltilmesi ve daha sonra artırılması,
26. Tarım ürünleri sigortalarının ülke genelinde yaygınlaştırılması ve mal sigortalarının yanı sıra can sigortalarının da geliştirilmesi,
27. Kırsal alanda yaşayanların girişimcilik yeteneklerinin artırılması,

28. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının yüklediği yeni fonksiyonlar göz önüne alınarak yeniden adlandırılması,
29. Bakanlığa bağlı olarak “Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü”nün kurulması,
30. Ulusal programda öngörüldüğü gibi, Bakanlık tarafından AB ölçütlerini dikkate alarak “Kırsal Kalkınma Stratejisinin” hazırlanması,
31. İlköğretim müfredatına “Tarım” dersinin konulmasının sağlanması,
32. Tarımsal öğretim ve araştırma alanında üniversite – bakanlık - özel sektör - sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi,
33. Üretici örgütlenmesinin dağılık yapısının önlenmesi amacı ile kooperatiflerin bir ulusal birlik altında toplanması,
34. AB Ortak Tarım Politikasının gerektirdiği “Ödeme Kurumu” başta olmak üzere gerekli tüm idari yapıların tamamlanması,
35. AB ile müzakere sürecine hazırlık amacı ile Bakanlığın uzman kadrosunun güçlendirilmesi,
36. Dünya Ticaret Örgütü Doha müzakerelerine aktif katılım sağlanması ve hassas ve özel ürünler ile gıda güvenliği açısından önem taşıyan ürünlerimizin etkilenmesi önlenmelidir,

5.5. TÜRK TARIMININ ORTAK TARIM POLİTİKASINA UYUMUNUN OLASI EKONOMİK ETKİLERİ

Türk tarımı, topluluk tarımı ve dünya tarımı hızlı ve sürekli bir değişim içerisinde. Bu nedenle, muhtemel bir uyumun sonuçları, büyük ölçüde uyumun ne zaman gerçekleşeceğine bağlıdır. Desteklemenin yoğun bir şekilde uygulandığı bir dönemde uyumun gerçekleşmesi ile, desteklemenin azaltıldığı ve tamamen kaldırıldığı bir dönemde uyumun gerçekleştirilmesi Türk tarımı için çok farklı sonuçlar doğurabilecektir. Topluluğun bu günkü destekleme düzeyinde Türk tarımının OTP’ye uyumu, Türk tarımına bazı imkanlar sağlayabilecektir. Ancak, OTP’nin yeniden yapılandırılması çerçevesinde önümüzdeki yıllarda tarıma sağlanan desteklerin

azaltılması nedeniyle, OTP Türk tarımı için yeterli ölçüde destekleyici-koruyucu olmayabilecektir.

Türk tarımının OTP' ye uyumunda en önemli sorunlardan biri mali konulardır. Türkiye OTP' ye uyum ile Türk tarımına AB kaynaklarından yeterli desteği sağlayıp sağlayamayacağı endişesindeyken, AB, bu uyumun kendisine nasıl bir mali yük getireceği hesabı içerindedir. Türk tarımının OTP' ye uyumunun, desteklemenin azaldığı bir dönemde gerçekleşmesi durumunda, AB'nin bütçesine bir yük getireceği söylenemez. OTP' nin yeniden yapılandırılmasına ve yapısal fonlarla ilgili ortaya çıkabilecek gelişmelere bağlı olarak, uzun dönemde, Türk tarımı için, EAGGF'nin Garanti Bölümünden çok Yönlendirme Bölümü önem kazanabilecektir.

Nitekim Gündem 2000 çerçevesinde, yeni genişleme sürecinde destekleme fiyat politikası yoluyla gerçekleştirilen desteklerin azaltılması, kırsal, yapısal ve çevre sorunları ile ilgili desteklerin artırılması öngörülmektedir.

Bilindiği üzere, AB, bütçe disiplini çerçevesinde, üye olacak ülkelerin tarımsal potansiyelini göz önünde bulundurarak, her yeni üyenin kabulünden önce tarımsal harcamaları kısma yoluna gitmektedir. Böyle bir uygulama Türkiye'nin tam üyeliği öncesinde de ortaya çıkabilecektir. Topluluk ayrıca, son yıllarda tarımda dahil olmak üzere, bütün alanlarda, mali destek sağlamaktan çok düzenleyici bir yol alma yoluna girmektedir. DTÖ çerçevesinde ortaya çıkan gelişmeler tarımsal harcamaların kısılması yönündeki süreci daha da hızlandırmaktadır.

Bu gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye'nin OTP çerçevesinde AB'den sağlayacağı mali destek çok sınırlı bir düzeyde olabilecektir.

Türk tarımının OTP' ye uyumu Türkiye ve Toplulukta; genel ekonomik ve toplumsal yapı yanında, üretici ve tüketici refahı, tarım ile doğrudan ilgili olarak işletme yapısı, üretim, tüketim, fiyat ve Pazar politikası, dış ticaret, tarıma bağlı ve dayalı sanayiler, rekabet politikası, teknoloji kullanımı, verimlilik, üretici gelirleri, kendine yeterlilik, mali politikalar, bölgesel ve sosyal politikalar, mevzuat ve kurumsal yapı olmak üzere pek çok konu üzerine etkili olacaktır. Ancak, bu uyum en çok, tek pazar ilkesi (malların serbest dolaşımı) çerçevesinde, Topluluk tarım işletmeleri ile serbest piyasa koşullarında rekabete girecek olan Türk tarım işletmeleri üzerine etkili olacaktır.

Burada, Türk tarımının OTP' ye olası etkileri 3 ayrı çalışmanın sonuçlarına dayandırılarak özetlenmiştir. Bunlar, Akder ve Ark. (1990), Ertuğrul (1992) ve Çakmak ve Kasnakoğlu (2001) tarafından yapılmış çalışmalardır.

Akder ve Ark. 'Türk Avrupa Tarım Modeli (Turkish European Agricultural Model: TEAM) olarak adlandırılan bir bilgisayar modelini, DPT, ODTÜ ve Londra Üniversitesi işbirliğinde geliştirdiler. Söz konusu model ile, Türk tarımının OTP' ye uyumunun, üretici ve tüketici refahına, üretime (parasal ve fiziksel olarak), tarım ürünleri ticaretine, AB bütçesine ve girdi kullanımına olası etkileri analiz edilmiştir. Model dört ayrı varsayıma göre analizleri gerçekleştirmiştir. Bunlar;

Türkiye 1988 yılında AB dışında

Türkiye 1988 yılında AB içinde

Türkiye 1995 yılında AB dışında

Türkiye 1988 yılında AB içinde

varsayımlardır.

Ertuğrul, TEAM modelini, fiyat ve politikadaki değişiklikler ile güncelleştirerek 1995 yılı için;

Türkiye AB dışında

Türkiye AB içinde

varsayımları ile yeniden çalışmıştır.

Çakmak ve Kasnakoğlu 'Türkiye Bölgesel Tarım Sektörü Modeli (TASM-EU) ile 2005 yılı için;

Türkiye AB dışında

Türkiye AB içinde

varsayımları ile modeli çalışmışlardır.

Türk tarımının OTP' ye uyumunun olası ekonomik etkileri, söz konusu çalışmaların sonuçları esas alınarak, aşağıda özetlenerek sunulmaktadır.

5.5.1. Refah Etkileri

Türk tarımının OTP' ye uyumunun olası ekonomik etkilerini değerlendirmede, refah etkileri en önemli göstergelerden biridir. Türk tarımının OTP' ye uyumunun refah etkileri;

Üretici refahı (üretici artışı)

Tüketici refahı (tüketici artışı)

Her ikisinin toplamı olan toplumsal refah

olarak üç ayrı şekilde analiz edilmiştir.

Her üç çalışmada da Türk tarımının OTP' ye uyumunun toplumsal refahı artıracığı tahmin edilmiştir. Akder ve Ark. Tarafından 1998 yılı için %18, 1995 yılı için %24 ve Ertuğrul tarafından 1995 yılı için %23 olarak tahmin edilen toplumsal refah artışı, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için %3 olarak tahmin edilmiştir.

Çalışmalar üretici refahı ile ilgili bazı önemli sonuçları ortaya koymaktadır. Türk tarımı, desteklemenin en yoğun olduğu yıllardan olan 1988 yılında OTP' ye uyum sağlamış olsaydı, üretici (çiftçi) refahında önemli (%106) bir artış sağlanacaktı. Ancak, bu artış Macsharry reformunun uygulandığı 1990'lı yıllarda sınırlı bir değerde (%42) kalmakta, Gündem 2000 reformunun uygulandığı 2000'li yıllarda ise, üretici refahı düşmektedir (%-15). OTP'nin sürekli bir reform süreci içerisinde olduğu ve her yeni üye kabulünden önce, destekleme yoğunluğunu azaltan ve harcamaları kısan bir reform sürecinin yaşandığı göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin OTP' ye uyumu söz konusu olduğunda da yeni bir reform süreci yaşanabilir ve bu koşullarda Türk çiftçisi için üretici refahı daha düşük değerler alabilir. Türk tarımının OTP' ye uyumu durumunda, OTP çerçevesinde giderek önem kazanan kırsal ve çevresel destekler ile kırsal alan yönelik diğer AB kaynakları da yetersiz kaldığı takdirde, Türk çiftçisi ciddi bir refah kaybı sorunu ile karşılaşacaktır.

Türk tarımının OTP'ye uyumunun tüketici refahında artışa yol açması beklenmektedir. Bu artış, Akder ve Ark. Tarafından 1995 yılı için %19, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için %12 olarak tahmin edilmiştir. OTP' de,

önümüzdeki yıllarda liberalleşme yönünde ortaya çıkabilecek gelişmeler, tüketici refahında büyük artışlara imkan verebilir.

5.5.2. Fiyat ve Pazar Politikası

Türk tarımının OTP' ye uyum ile daha koruyucu ve destekleyici bir fiyat ve Pazar politikasına kovuşacaktır. Ayrıca, kırsal ve çevresel destekler ile kırsal kesime yönelik çeşitli fonlar, tarım kesimine, dolayısı ile fiyat ve Pazar politikasını dolaylı şekilde de olsa etkileyebilecektir. Türk tarımının OTP' ye uyumu durumunda, Türkiye ve AB deki tarım ürünleri fiyatları eşitlenecektir. Türkiye deki çoğu tarım ürünleri fiyatları, özellikle hayvansal ürün fiyatları AB fiyatlarının oldukça üstündedir. Tarım ürünlerinin fiyatlarının eşitlenmesi sonucunda ortaya çıkacak fiyat değişikliklerini 2005 yılı için tahmin eden Çakmak ve Kasnakoğlu' na göre; çoğu tahıl ürünlerinde (buğday %-31,0, arpa %-18,9, mısır %-47,1), hayvansal ürünlerde (kırmızı et %-35,6, inek sütü %-36,9, koyun eti %-47,1, tavuk eti %-17,0) ve yağlı tohumlarda (ayçiçeği %-22,2) fiyatlar düşecek, bazı sanayi bitkilerinde (pamuk %25,8, tütün %0,1) ve meyve sebze (elma %17,6, portakal %2,0) fiyatlar yükselecektir. OTP' de, önümüzdeki yıllarda liberalleşme yönünde ortaya çıkabilecek gelişmeler, fiyatlarda daha büyük düşüşlere yol açabilecektir.

Türkiye, tarım ürünleri fiyatlarını AB fiyatlar ile eşitleme yanında, OTP piyasa düzenlerine de aynen uyacaktır. Bu durumda, OTP'nin Türk tarımı için fiyat ve Pazar politikası bakımından, yeterince destekleyici ve koruyucu olacağı söylenemez. Bu olumsuz durum, kırsal ve çevresel destekler ile kırsal kesime yönelik çeşitli fonlar yoluyla dengelenebilir, ancak bu konuda, Türkiye için ne gibi bir gelişmenin ortaya çıkabileceğini şimdiden tahmin etmek oldukça zordur.

Çoğu tarımsal ürünün fiyatlarında ortaya çıkacak düşüşler, üreticileri olumsuz yönde etkilerken, tüketiciler açısından yararlı bir gelişme olarak ortaya çıkacaktır.

5.5.3. Üretim

Türk tarımının OTP' ye uyum, Türk tarımında ürün desenini, dolayısıyla tarımsal üretimi köklü bir şekilde etkileyecektir. Türk tarımının OTP' ye uyumu sonucunda,

özellikle, fiyatlarda ortaya çıkacak değişikliklere bağlı olarak tarımsal üretim gerek parasal gerek fiziksel değerler olarak önemli değişiklikler gösterecektir.

Türk tarımının OTP' ye uyumu durumunda, tarımsal üretimin fiziksel olarak değişimi (artışı), 1995 yılı için, Akder ve Ark. tarafından %6, ertuğrul tarafından %9 oranında olarak tahmin edilmiştir. Çakmak ve Kasnakoğlu ise, 2005 yılı için bu değeri %-6 oranında bir azalış olarak tahmin etmiştir. Bu durum büyük ölçüde OTP'nin reformu çerçevesinde fiyatlarda ortaya çıkan düşüşlerden kaynaklanmaktadır. Türk tarımının OTP' ye uyumu sonucunda fiyatlardaki düşüşler, üretimde de düşüşlere yol açacaktır.

Benzer durum parasal değerler ile ilgili olarak da söz konusudur. Tablo 3'den de görüleceği üzere, Akder ve Ark. 1998 ve 1995 yılları için, üretimin parasal değerler ile artış göstereceğini tahmin etmiştir. Bu artış büyük ölçüde tahıl ve baklagil üretimindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Hatta, 1995 yılında tahıl ve baklagil dışında bütün ürünlerde üretim düşmektedir. Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için yapılan tahmine göre, üretim parasal değerler ile gerek bitkisel gerek hayvansal ürün üretiminde düşmektedir. Özellikle, hayvansal ürün üretimi, parasal değerler ile 2005 yılında yaklaşık olarak yarı yarıya düşmektedir.

5.5.4. Tüketim

Türk tarımının OTP' ye uyumu tarım ürünleri tüketimini de önemli ölçüde etkileyecektir. Fiyatlardaki değişiklikler nedeniyle, tarım ürünleri tüketimi fiziksel olarak artış gösterirken, parasal olarak düşüş gösterecektir. Bu durum hayvansal ürünler tüketiminde daha belirgin ortaya çıkmaktadır. Son ve en güncel çalışma olan Çakmak ve Kasnakoğlu' nun tahminlerine göre, 2005 yılında, hayvansal ürünler tüketimi fiziksel olarak %17 oranında artarken, parasal olarak %25 oranında azalacaktır.

Türk tarımının OTP' ye uyumu durumunda tüketiciler, daha çok tarımsal ürünü, özellikle hayvansal ürünleri, daha az para ödeyerek tüketeceklerdir. OTP reformu çerçevesinde daha sağlıklı ve kaliteli ürünlere yönelme önem kazandığından beslenme düzeyi yanında kalitesi de artacaktır.

5.5.5. Dış Ticaret

Türk tarımının OTP' ye uyumu durumunda 1988 ve 1995 yıllarında Türkiye'nin toplam tarım ürünleri ihracat ve ithalatı artacaktır. Akder ve Ark. ve Ertuğrul tarafından 1995 yılı için yapılan tahminlere göre, ihracattaki artış %269-%335, ithalattaki ise %705-%938 değeri arasında değişmektedir. İhracattaki artış büyük ölçüde bitkisel ürünler ihracatındaki artıştan, ithalattaki artış ise, hem bitkisel hem hayvansal ürün ithalatındaki artıştan kaynaklanacaktır.

Dış ticaret dengesi, 1988 ve 1995 yılı için yapılan tahminlere göre, Türkiye lehine bir durum gösterirken, son ve en güncel çalışma olan Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için yapılan tahmine göre, %313 oranında Türkiye aleyhine bir değer alacaktır. Bu durum büyük ölçüde, AB tarımının verimlilik ve rekabet gücü artırmayı amaçlayan politikaları, özellikle, OTP'nin reformu çerçevesinde liberalleşme yönündeki politikaları, Türkiye'nin verimlilik ve rekabet gücünü göz ardı eden tarım politikalarından kaynaklanmaktadır.

5.5.6. Tarım İşletmelerinin Yapısı, Teknoloji ve Verimlilik

Türkiye de tarım işletmeleri çoğunlukla küçük, çok parçalı verimsiz işletmelerdir. Teknoloji kullanımı düşüktür. Türkiye de tarım işletmeleri ortalama olarak 6 hektarın altında ve AB tarım işletmelerinin 1/3'ü büyüklüğündedir. Ayrıca, birim alana verimlilik, ürüne bağlı olarak değişmekle beraber, AB'nin 1/2 ile 1/5'i civarındadır. Türkiye de tarım işletmelerinin önemli bir bölümü, piyasa için değil hane halkı tüketimi için üretimde bulunmaktadır. Örneğin, buğday üretiminin 1/3 kadarı, piyasaya çıkmaksızın çiftçi ailesi tarafından tüketilmektedir.

Türk tarımının OTP' ye uyumu ve tarım ürünlerinin serbest dolaşımı durumunda, Türk tarım işletmelerinin önemli bir bölümü AB tarım işletmeleri ile rekabet edemeyecektir, bu nedenle Türk tarımında köklü bir reform ile tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi, teknoloji kullanımı ve verimlilik düzeyinin artırılması zorunludur. Aksi durumda, pek çok Türk tarım işletmesi OTP' ye uyum sonucunda ortadan kalkacaktır. Türkiye, tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi, teknoloji kullanımı ve verimlilik düzeyinin artırılması konusunda gerekli düzenlemeleri

gerçekleştirebilir ise, özellikle doğal kaynakları bakımından üstün olduğu ürünlerde, uzun dönemde belirli bir rekabet gücüne ulaşabilir.

5.5.7. Avrupa Birliği Bütçesinden Yapılacak Harcamalar

Türk tarımının OTP' ye uyumu AB bütçesinden yapılan tarım harcamalarının belirli bir ölçüde artıracaktır. Bu harcamalar, 1995 yılı koşulları esas alınarak, Akder ve Ark tarafından 3,1 milyar \$, Ertuğrul tarafından 1,8 milyar \$ civarında tahmin edilmiştir. Bilindiği üzere, OTP liberalleşme yönünde bir reform sürecidir. Gündem 2000 ve ara dönem değerlendirme süreci bu yöndeki gelişmeleri hızlandırmıştır. Bu reform süreçlerini izleyen yeni düzenlemelerin gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla, önümüzdeki, yıllarda, Türk tarımının OTP' ye uyumu durumunda, AB bütçesinden yapılan tarım harcamaları Türkiye için daha düşük değerler alabilecektir.

6. SONUÇ

Türkiye’de ilk öncelik, Ortak Tarım Politikası’ndaki temel yönetim mekanizmalarına ve idari yapılara verilmelidir. Bu alanda yapılacak reformlar sayesinde Türkiye, arazi kayıt sistemini kurabilir, tarım istatistiklerini daha fazla geliştirebilir, inceleme ve denetim mekanizmalarını iyileştirebilir. Ulusal Program’da bu reformların ve sorumlulukların kısa vadeli dönemde yapılacağı belirtilmiştir.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki, bu çalışmalar 2000 yılında henüz yeni başlamıştır. Bu açıdan kısa vadede bunların gerçekleşmesi bir soru işareti olarak görünmektedir.⁴⁸

Türk tarımının OTP’ ye uyumu Türkiye tarımını, ekonomisini, sosyal yaşamını köklü bir şekilde etkileyecektir.

Türk tarımının OTP’ ye uyumu üretici refahını olumsuz şekilde etkileyecektir. Tüketiciler ise, özellikle hayvansal ürünlerde, daha ucuz, daha kaliteli ve daha bol tarım ürünü tüketecek, refahları artacaktır. OTP’nin liberalleşme yönünde değişiklik göstermesi bu etkileri daha belirgin kılacaktır.

Tarım ürünlerinin ihracat ve ithalatı artacaktır. Ancak, ithalat artışı daha yüksek olacak, Türkiye tarım ürünlerinde ithalatçı ülke konumuna gelecektir.

Türk tarımının OTP’ ye uyumu AB bütçesine kayda değer bir yük getirmeyecektir, başka bir ifade ile Türk çiftçisi OTP’nin mali olanaklarından ciddi bir yarar sağlayamayacaktır. Ancak, kırsal, yapısal ve bölgesel fonlar mali destek sağlamada, Türk çiftçisi için daha önemli olabilecektir.

Türkiye açısından, söz konusu uyumun gerçekleştirilmesinde temel yaklaşım, AB Müktesebatının edinilmesinin de ötesinde, Türk tarımının verimlilik ve rekabet gücünün artırılması olmalıdır. Özellikle, OTP’ ye uyumunda en önemli yere sahip olan ve AB tarım işletmeleri ile serbest piyasa koşullarında rekabete girecek olan Türk tarım işletmelerinin yapısının güçlendirilmesi, Türk tarımının OTP’ye uyumunda en önemli unsurdur. Tarım işletmelerinin yapısında ve kırsal ve tarımsal alt yapıda gerekli iyileştirmeler gerçekleştirilmeden, teknolojinin verimli bir şekilde

⁴⁸ Aktar C., 2002. *Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

kullanımı ve etkin bir tarım politikası uygulanması imkansızdır. Türk tarımı gerek OTP' ye gerek serbest ticaretin egemen olacağı dünya tarımına uyum için bu yönde yapılacak desteklemeler ile güçlendirilmeli ve kendi ayakları üzerinde durabilecek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Aksi halde, Türk tarımı ve Türkiye gelecekte çok ciddi sorunlar ile karşılaşabileceklerdir.

Türk tarımının OTP' ye uyumu durumunda, Türkiye; tarım işletmelerinin yapısındaki bozukluk, teknoloji kullanımındaki yetersizlik, düşük verimlilik gibi sorunlara bağlı olarak doğal kaynakları nedeniyle üstün durumda olduğu ve meyve-sebze, tütün, pamuk gibi, Topluluk tarımını tamamlayıcı nitelikte olabilecek ürünler dışında, çoğu tarım ürününde, özellikle büyükbaş hayvancılıkta Topluluk ile rekabet edemeyecektir. Tarımsal üretimde ve üretici gelirlerinde beklenen artış sağlanamayacak, hatta azalmalar ortaya çıkabilecektir. Ayrıca Türkiye çoğu stratejik tarım ürününde dışa bağımlı bir hale gelecektir.

Bu nedenle Türkiye özellikle verimlilik ve rekabet gücünün artmasına imkan verecek, etkin teknoloji kullanımı, kırsal ve tarımsal alt yapının ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi gibi tarım ürünleri fiyatlarının-maliyetlerinin Topluluk fiyatlarına yaklaştırılmasına imkan verecek politikalarına ağırlık verilmelidir. Bu durum sadece Topluluk tarımına uyum için de zorunludur. Aksi takdirde, Türk tarımı, gerek AB gerek dünya tarımı karşısında ciddi bir rekabet sorunu yaşayacak, tarım kesimi kısa dönemde telafisi imkansız yaralar alacaktır. Türk tarımı, uzun dönemde, yukarıda belirtilen iyileştirmelerin sağlanması ile ancak, AB veya dünya tarımı ile belirli bir rekabet gücüne oluşabilecektir.

Birliğe aday diğer ülkeler için oluşturulan SAPARD benzeri bir uygulamanın Türkiye içinde hızla gerçekleştirilmesi, Türk tarımının OTP' ye uyumunu kolaylaştırıcı bir unsur olabilecektir. Ancak, Türkiye ile AB tarımı arasındaki önemli yapısal farklılıklar nedeniyle kapsamlı bir uyumu gerçekleştirmenin güçlüğü bilinmektedir. Ayrıca, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin özellikle AB'nin mali yardımını öngören ilişkilerin sürekli aksaması bu konuda fazla iyimser olmayı güçleştirmektedir.

EKLER

Ek-1: Türkiye'nin katılımına yönelik ilerlemeye ilişkin 2004 yılı düzenli raporu⁴⁹

11. Bölüm: Tarım ve kırsal kalkınma

Tarım bölümü, çoğu doğrudan uygulanabilir olan çok sayıda bağlayıcı hüküm içermektedir. Bu hükümlerin etkili bir kamu idaresi tarafından doğru bir şekilde uygulanması, etkin bir şekilde yürürlüğe konması ve denetimi, ortak tarım politikasının (CAP) işlerliği açısından gereklidir. CAP'ın idaresi için bir ödeme kurumu ve entegre idare ve kontrol sistemi (IACS) gibi yönetim ve kalite sistemlerinin kurulması ve kırsal kalkınma önlemlerini uygulama gücünün kazanılması gerekmektedir. Üye Devletler, AB'nin doğrudan tarla desteği projelerine ilişkin yasalarını uygulayabilmeliler ve çeşitli tarımsal ürünler için ortak pazar kuruluşları inşa edebilmelilerdir.

Son Kalkınma Raporundan itibaren tarım ve kırsal kalkınma alanındaki düzenlemelere ilişkin olarak sınırlı bir gelişme kaydedilmiştir.

2001 yılından itibaren Türkiye, Dünya Bankası desteği ile bir tarımsal reform programı olan Tarımsal Reform Uygulama Projesini (ARIP) uygulamaktadır. Proje 2005-2007 dönemini kapsayacak şekilde uzatılmıştır. Doğrudan gelir desteğine ek olarak, geçiş döneminde çiftçilere yardımcı olunması amacıyla birkaç yeni alt bileşene (örneğin, arazi toplulaştırması, köy bazlı katılımcı yatırımlar, tarım satış kooperatifleri ve birlikleri) de yer verilmiştir.

2004 yılının Aralık ayında Türkiye, 2006-2010 dönemindeki tarımsal desteğe ilişkin stratejik amaçlarını ve araçlarını tanımlayan bir tarım stratejisi benimsemiştir. Bu strateji belgesi, Tarım Çerçeve Kanununun temelini oluşturacaktır. Bu strateji hoş karşılanan kimi unsurlar içermekle birlikte (örneğin, sürdürülebilir, rekabetçi bir tarımsal gıda sektörü oluşturulmasına, gıda güvenlik standartlarının iyileştirilmesine, çeşitliliğin teşvik edilmesine ve tarımsal çevre projesinin desteklenmesine ilişkin verilen taahhütler), kimi önemli konularda da bir adım geri gidildiğini göstermektedir. Örneğin, toplam tarım bütçesindeki payı %76'dan %45'e gerileyecek olan doğrudan ödeme sistemi, belirli ürünlere odaklanmak amacıyla

⁴⁹<http://www.tarim.gov.tr>

yeniden birleştirilecektir. Türkiye'nin kendi kendine yetmediği ürünlerin üretiminin teşvik edilmesi için üretime ilişkin değerler ve eksiklik ödemeleri artacaktır. Bu değişiklikler sadece, Türkiye tarafından geçtiğimiz yıllarda takip edilen tarım reformu programından bir adım geri gidilmiş olduğunu değil, aynı zamanda 2003 ve 2004 yıllarında yeniden şekillendirilen Ortak Tarım Politikasının gereklerine aykırı olan bir gelişmeyi temsil etmektedir. Bu eğilim kimi kaygılar doğurmaktadır. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının yönetsel yetkisi geçen yılın raporundan beri artırılmamıştır. Bu yetkiler, sorumluluk karışıklığına ve yetki uyuşmazlıklarına yol açacak şekilde genellikle farklı genel müdürlükler ve/veya bölümler tarafından paylaşılmaktadır. Bu da etkili yönetime katkıda bulunmamaktadır. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının yeniden yapılandırılmasının yasal zeminini sağlayan kamu reformu yasası henüz yürürlüğe girmemiştir.

Yatay konulara ilişkin olarak, Türkiye tarım yasalarını müktesebata göre uyarlamada sınırlı bir gelişme sağlamıştır.

Türkiye son dönemde, 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren uygulamaya konacak olan IPA kırsal kalkınma bileşeni bağlamında AB tarzında bir ödeme kurumu tesis etmek için çalışmalara başlamıştır.

Entegre İdare ve Kontrol Sistemi'ne (IACS) ilişkin olarak, AB tarafından finanse edilen bir katılım öncesi proje bağlamında kimi sınırlı gelişmeler olduğu kaydedilebilir. Bu yıl başlaması planlanan bu proje, Arazi Parsel Tespit Sistemi (LPIS) kurulmasında farklı metotların denenmesi amacıyla pilot projeler kullanacak ve işleyen bir IACS sistemi için gerekli olan yasal ve kurumsal gelişmeleri belirleyecektir.

Geçen yılın Kalkınma Raporunda belirtildiği şekliyle, Türk ulusal projeleri AB müktesebatında belirtilenlere yaklaşmış olsa da kalite politikası veya organik tarım konularında sınırlı bir gelişmeden söz edilebilir. Organik tarıma ilişkin yeni çerçeve kanunu 2004 yılının Aralık ayında Parlamento tarafından kabul edildi. Kanun, organik ürünlerin üretim metotlarını sıralamakta ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının sorumluluklarının neler olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, denetim ve sertifikasyon

hizmetlerinin, ithalat ve ihracat yönetmeliklerinin ve organik ürünlerin reklamının yapılmasının koşullarının neler olduğunu ifade etmektedir.

Çiftlik Muhasebe Veri Ağına (FADN) ilişkin olarak hiçbir gelişmeden söz edilememektedir.

Tarım sektöründeki devlet yardımı yasalarına ilişkin olarak da hiçbir gelişme sağlanamamıştır. Giriş desteklerinin kaldırılmasının Tarım Reformu Uygulama Projesinin hedeflerinden biri olmasına karşın Türkiye Başbakanı, 2005 yılında mazot ve gübre gibi alanlarda yine giriş destekleri verileceğini beyan etmiştir.

Ortak Pazar kuruluşları veya ortak ticaret mekanizmaları (ihracat geri ödemeleri, ithalat kota yetkilendirmesi vb.) hususunda hiçbir gelişme kaydedilmemiştir. Ancak bu, katılım öncesi sürecin bu aşamasında bir kaygı yaratmamaktadır. Tarım üreticisi kuruluşların kurulması ile ilgili olarak yeni bir yönetmelik yayımlanmıştır. Bu yönetmelik, üretici kuruluşların tanınması için belirli üretim düzeyleri belirlemektedir. Organik ürünler ve balık ürünleri de buna dahildir. Kırsal kalkınmaya ilişkin olarak kimi gelişmelerden söz edilebilir. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ile birlikte bir kırsal kalkınma strateji taslağı hazırladı ve bir ulusal kırsal kalkınma planı dahilinde AB tarafından finanse edilen bir proje bağlamında çalışmalar başlamaktadır. Türkiye aynı zamanda, gerekli koşulların 1 Ocak 2007'den itibaren hazır olacağı IPA'nın (kırsal kalkınma bileşeni (IPARD)) uygulanması için son dönemde hazırlıklara başladı. Türkiye bu alanda, biri IPARD programının tanımlanmasında yönetim makamına destek verecek, biri de IPARD kurumunun kurulmasından sorumlu olacak olan iki çalışma grubu kurdu.

Son tarihin 1 Ocak 2007 olması itibariyle Türkiye'nin IPARD fonlarının zamanında ödenmesini sağlamak amacıyla bu alanda ivedi siyasi kararlar alması gerekmektedir.

Sonuç

Son Kalkınma Raporundan itibaren Ortak Tarım Politikası mekanizmalarının düzenlenmesi ile ilgili olarak sınırlı bir gelişme kat edildiği söylenebilir. Bu yüzden Türkiye, yasal düzenleme sürecine devam etmesi ve yeni yasaların tam anlamıyla uygulanabilmesi için gerekli olan yönetsel yetkiyi şekillendirmesi konularında teşvik edilmektedir.

2004 Kalkınma Raporunda belirtildiği şekliyle Türkiye'nin kısa ve orta vadedeki temel önceliği tarım sektörünü yeniden yapılandırmak ve modernize etmek ve kırsal bölgelerde alternatif istihdam yaratmaktır. Bu anlamda Türkiye'nin kırsal kalkınma alanında attığı ilk adımlar hoş karşılanan bir gelişmedir. Yine de bu adımlar sınırlı kalmakta olup bu alanda özellikle bir kırsal kalkınma stratejisinin sonlandırılması, bir kırsal kalkınma planının oluşturulması ve Kırsal Kalkınma için Katılım Öncesi Aracın (IPARD) uygulanması hususlarındaki gelişmenin hızlandırılması gerekmektedir. Çiftçilerin ve dikili arazinin tescili sonlandırılmalıdır. Buna ek olarak, tarımsal istatistiklerin geliştirilmesi ve güncelleştirilmesi önerilmektedir.

12. Bölüm: Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası

Bu bölüm gıda güvenliği alanındaki düzenlemeleri ayrıntılı bir biçimde içermektedir. Genel gıda politikası, gıda üretimi için hijyen kurallarını belirler. Ayrıca, müktesebat hayvan sağlığı, hayvanların yaşam koşullarının iyiliği ve iç pazardaki hayvansal gıdaların güvenliğinin sağlanması için gerekli olan veterinerlik alanı dahilindeki düzenlemeleri ayrıntılı bir biçimde vermektedir. Bitki sağlığı alanında, AB yasaları, tohum kalitesi, bitki koruma materyali, zararlı organizmalar ve hayvan beslenmesi gibi hususları kapsamaktadır. Türkiye, hazırlıklar hala ilk aşamasında olsa da gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası alanında kimi gelişmeler kaydetmiştir.

Genel gıda politikası ile ilgili olarak Türkiye, gıda güvenliği müktesebatının aktarılması ve uygulanmasında sınırlı bir gelişme göstermiştir. Denetim önlemlerinin yönetsel yetkisi bağlamında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, bölgesel eğitim kursları düzenleyerek 2005 yılında gıda denetmenlerinin sayısını önemli ölçüde artırmıştır. Şarap, alkol ürünleri, süt ve süt ürünleri alanında resmi tebliğler yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'nin 2004 Gıda Kanunu AB müktesebatına uygun olmayıp yeni bir "gıda besin ve veterinerlik paketi" çerçevesi dahilinde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu kanun, Sağlık Bakanlığının gıda güvenliği ve denetimine ilişkin yetkilerini Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına devretmiştir. Ancak, ilgili uygulama yönetmeliklerinin hazırlanmasındaki gecikmelerden dolayı resmi denetimlerde büyük bir boşluk oluşmuştur. Türkiye, gönüllülük esası ile Gıda ve Besin Hızlı Uyarı

Sistemine dahil olmaktadır. Bununla birlikte, mevcut ulusal sistem iyi işlememektedir; alınan uyarı sonuçları uygun bir şekilde izlenmemektedir ve merkez birimleri ile yerel birimler arasında uygun bir bilgi ağı bulunmamaktadır.

Gıda katkılarına ilişkin AB müktesebatının aktarımına henüz başlanmamıştır. Tatlandırıcılara ilişkin olan AB müktesebatının aktarılmasının tamamlanması gerekmektedir. Gıda ile temas eden materyaller ile ilgili uygulayıcı yasalar mevcuttur; ancak, yeni AB yasaları ile getirilen önemli değişiklikler henüz aktarılmamıştır. Türkiye, özel besinsel kullanımlar için gıdalara ilişkin yasaları uyumlulaştırmıştır.

Bununla birlikte, bu gıdalara katılmalarına izin verilen maddelere ilişkin AB yasalarının hala aktarılması gerekmektedir. Hijyen ve resmi denetim alanındaki AB müktesebatının uygulanması sınırlı düzeyde kalmıştır.

Gıdaların ve paketlenme materyallerinin pazar denetimine ilişkin bir yönetmelik 2005 yılının Mart ayında yürürlüğe girmiştir, ancak bu yönetmelik AB müktesebatına tam anlamıyla uygun değildir. Yerel ve bölgesel birkaç kontrol laboratuvarı, esas olarak bazı aflatoksin ve okratoksin tipleri için Türk akreditasyon kurumundan akreditasyon almıştır. Fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik analiz metotları, AB uygulamalarına uygun olması amacıyla il denetim laboratuvarlarında standardize edilmiştir.

Kirleticilerle ilgili olarak, 2005 yılının Ocak ayında, gıdalarda okratoksin A düzeyi ile ilgili resmi denetimler için kullanılacak örnekleme metotlarına ilişkin bir Resmi Tebliğ yayımlanmıştır. Belirli kirleticiler için maksimum sınırları belirleyen bir yönetmelik mevcuttur; ancak, AB uygulamalarının takip edilebilmesi için kimi değişikliklere gidilmesi gerekmektedir. Genetiği değiştirilmiş organizmalara (GMO) ilişkin olarak 2004 yılının Haziran ayında yasalaşan Gıda Kanunu, GMO gıdalarının tanımını yapmıştır, ancak bu alandaki müktesebatın aktarılması ile ilgili olarak büyük bir gelişmeden söz edilememektedir. Yeni gıdalarla ilgili olarak da hiçbir gelişme gözlemlenmemiştir. İyonize radyasyona ilişkin, ilgili AB yasaları aktarılmış olup uygulama devam etmektedir.

Maden sularının sorumluluğu, maden sularına ilişkin olarak AB uyum yasalarını yayımlayan Sağlık Bakanlığına aittir.

Veterinerlik politikası alanındaki hazırlayıcı teknik çalışma iyi bir şekilde devam etmiş olsa da Türkiye’de veterinerlik politikasının genel çerçevesi henüz mevcut değildir (çerçeve kanunları). Yayılabilir süngerimsi ensefalopati (TSE) alanında hiçbir gelişme belirtisi gözlemlenmemiş, hayvansal yan ürünlerde sınırlı bir gelişme kat edilmiştir.

Türkiye, hayvanların tanımlanması ve tescili konusunda ilerleme kaydetmiştir. Bununla birlikte, sistemi AB standartlarına uygun hale getirmek için tescil sürecinin tamamlanması ve esas olarak denetim önlemlerinin yanı sıra tescil edilen hayvan verilerinin de güncellenmesi ile ilgili sistem zafiyetlerinin belirtilmesi için daha çok çabaya gereksinim vardır. Türkiye’de koyun ve keçi türünden hayvanların tesciline henüz başlanmamıştır.

Türkiye’nin, veteriner denetimi ve kontrolünün finanse edilmesine ilişkin uygulaması AB uygulamasına uygun değildir. Rapor süresi dahilinde, bu alanda hiçbir ilerleme gözlemlenmemiştir. Türkiye, üçüncü bir ülkeden yapılan ithalatların veteriner denetimleri ve ithalat yasaları ile ilgili düzenleme çabalarını devam ettirmiştir. Denetim tesislerinin kalitesinin yükseltilmesi amacıyla, içlerinde gelecekteki kimi sınır denetim noktalarının bulunduğu bir Sınır Denetim Noktası mastır planı ve denetim el kitapları kabul edilmiştir. Bununla birlikte, ilgili hizmetler arasındaki sorumluluklar açık bir şekilde tanımlanmadığı için ithalat denetimlerine ilişkin uygulayıcı yasalar henüz kabul edilmemiştir.

Hayvan hastalıkları kontrol önlemleri ile ilgili olarak çaba sarf edildiği gözlemlenmiştir. Şap hastalığı (FMD) için bir aşı kampanyası başlatılmıştır. Bu önemli hastalığın kontrolü için global bir strateji bağlamında yeni faaliyetlerin organize edilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak bruselloz, koyun ve keçi vebası, şarbon, koyun ve keçi çiçeği, mavi dil hastalığı, Newcastle hastalığı ve kuduz hastalığına karşı aşı kampanyaları başlatılmıştır. Ayrıca, Uluslar arası Hayvan Hastalıkları Ofisinin (OIE) A Listesinde yer alan hastalıkların kontrolü için bir hayvan hastalıkları stratejisi hazırlanmıştır. Ancak, etkin bir uygulamanın olması veterinerlik kontrol sistemlerinin uygulanmasına bağlıdır. Türkiye’nin, AB’den canlı hayvan ve hayvan ürünlerinin ithaline ilişkin fiili yasağı devam etmektedir (bkz.

bölüm A.2: AB ve Türkiye arasındaki ilişkiler). Rapor sürecinde, bu alanda hiçbir önemli gelişme gözlemlenmemiştir.

Hayvansal gıdaların pazarda yerleştirilmesi (kamu sağlığının korunması) ile ilgili olarak büyük bir gelişmeden söz edilememektedir. Tarımsal gıda kurumlarının büyük bir çoğunluğunun, AB hijyen koşullarını karşılaması için kalitesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bu, zaman çizelgelerini ve kurumların yapı ve düzenlerini de içerecek şekilde önceden görülebilir problem alanlarına odaklanmayı içerecek kapsamlı bir stratejiyi gerekli kılmaktadır. AB müktesebatının uygulanması bağlamında, ilgili hizmetler arasında yetkilerin açık bir şekilde dağıtılmasının yanında yasal bir düzenlemeye (Gıda Kanununun değiştirilmesi) de gerek vardır.

Belirli maddelerin yasaklanması ve kalıntıların kontrolüne ilişkin ortak önlemler (insanlara geçebilen hayvan hastalıklarını içeren) ile ilgili olarak Türkiye, yasaların uyumlulaştırılması ve ulusal izleme planları hususlarında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Ulusal kalıntı izleme planlarına karşın, analitik altyapının kalitesinin yükseltilmesi gerekmekte olup AB yasalarının şart koştuğu bütün aktif maddeler yıllık planlara dahil edilmelidir. Rapor süresi dahilinde, hayvan sağlığı bağlamında önemli hiçbir ilerleme sağlanamamıştır.

Bitki sağlığı politikası alanında, bitki sağlığı müktesebatının aktarılması ve uygulanması bağlamında sınırlı bir gelişme kaydedilmiştir.

Türkiye, laboratuvar altyapısının kalitesini yükseltmesi ve bitki sağlığı sektörü ile ilgili eğitim çalışmalarına devam etmesi hususlarında teşvik edilmektedir. 2004 yılının Ekim ayında, tarımsal karantina örnekleme ve analizine ilişkin bir kanun maddesi (Resmi Tebliğ) yayımlanmıştır.

Tohumların kalitesi ve çoğalma materyaline ilişkin olarak hiçbir ilerlemeden söz edilememektir.

Bitki sağlığı ile ilgili olarak, yasalar henüz AB müktesebatına göre düzenlenmemiştir. Sınırlardaki denetimler ve bitki sağlığı enstitülerindeki tetkikler AB uygulamaları ve standartlarına uygun hale getirilmelidir. Son rapor döneminden beri bitki karantina laboratuvarları ek böcek ilacı analizine başlamıştır. Bitki koruma ürünlerine ilişkin yasalar, 2005 yılı Ocak ayında, gıdalardaki bitki koruma

ürünlerinin maksimum kalıntı limitlerine ilişkin Resmi Tebliğ ile müktesebata uygun hale getirilmiştir.

Bitki hijyenliğine ilişkin yasalar, kirleticilerin resmi denetimleri bağlamında müktesebata uygundur. Örnekleme ve analiz metotları mevcut olup aflatoksin kirlenmesinin önlenmesi ile ilgili faaliyet planı 2002 yılından itibaren uygulanmaktadır. Bir aflatoksin çalışma komitesi kurulmuş ve esas itibariyle çiftçiler ile özel sektör için kapsamlı eğitim programlarını kapsayan bir faaliyet planı pilot illerde başlatılmıştır. Bu önlemlere karşın 2005 yılında hızlı uyarıların sayısı artmıştır.

Hayvanların beslenmesi alanında kimi ilerlemeler sağlanmıştır. Besin katkı maddelerinin üretimi, ihracatı, ithalatı, satışı ve kullanımı (Ocak 2005), besinde istenmeyen maddeler (Şubat 2005) ve bileşik besine eklenmesi ve hayvanların beslenmesinde kullanımı yasak olan maddeler (Haziran 2005) ile ilgili Resmi Tebliğler yürürlüğe girmiştir. Türkiye, yeni bitki çeşitlerinin korunmasına ilişkin Uluslar arası konvansiyona (UPOV) dahil olmak için resmi prosedürü başlatmıştır.

Sonuç

Veterinerlik, bitki sağlığı ve gıda sektörlerinin bazı alanlarında kimi ilerlemeler sağlanmıştır. Bununla beraber, müktesebatın aktarılması ve bu alanlarda uygulanması, tam uyumun sağlanması için önemli çalışmalar gerektirmektedir. Veterinerlik alanında kimi uygulayıcı yasaların taslağı hazırlandı; ancak, yasal temel henüz oluşturulamadığı için kabul edilmesi sağlanamadı. Bu alanda ilerlemenin sağlanabilmesi için, gıda kanunu değişikliğini bütünleştiren global bir paketin, hijyen kanunlarının ve veterinerlik çerçeve kanununun kabul edilmesi gerekmektedir.

Müktesebat uyarınca şart koşulan ödevlerin yerine getirilmesi için (ayrıca bkz. 11. bölüm: Tarım) Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesinin gerekli olduğu görülmektedir. Denetim sistemlerinin güçlendirilmesine ve kalitesinin yükseltilmesine özel bir dikkat gösterilmelidir. Gıda işleme kurumları, teknik ve hijyenik koşullar bağlamında iyileştirilmelidir.

13. Bölüm: Balıkçılık

Balıkçılığa ilişkin müktesebat, ulusal yasalara aktarılması şart koşulmayan yönetmeliklerden oluşmaktadır. Bununla birlikte, pazar politikası, kaynak ve filo yönetimi, denetim ve kontrol, yapısal faaliyetler ve devlet yardımı kontrolünü kapsayan ortak balıkçılık politikasına katılım için idare ve işletmecileri hazırlamak amacıyla kimi önlemlerin kabul edilmesi gerekmektedir. Kimi durumlarda, üçüncü ülkeler veya uluslar arası kuruluşlarla olan mevcut balıkçılık anlaşmalarının uyarlanması gerekmektedir.

Türkiye, balıkçılık alanında, yasalarını müktesebata göre düzenleme konusunda önemli hiçbir ilerleme sağlamamıştır.

Kaynak ve filo yönetimi, denetim ve kontrol alanlarında hiçbir gelişme gerçekleşmemiştir. Müktesebatın uygulanmasına henüz başlanmamıştır.

Türkiye'deki balıkçılık sektörünün idari yapılanması, balıkçılıkla ilgili yetkilerin farklı bakanlıklar arasında dağıtılmasının yarattığı zorluklardan ötürü istenen düzeyde değildir. Merkezi bir Balıkçılık Ürünleri Genel Müdürlüğü kurulması amacıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının planlı bir şekilde yeniden örgütlenmesi, genel Kamu İdaresi Çerçeve Kanununun yürürlüğe girmesi öncesinde gerçekleşmemiştir.

Türkiye, kaynak yönetimi ve gerekli denetim ve kontrol yetkilerinin oluşturulması ile ilgili çalışmalarını artırmalıdır. Balıkçılık ve su içinde yetiştirme faaliyetlerine izin verilmesi ve bunların tescil edilmesi daha düzenli hale getirilmelidir. AB standartlarına uygun olunması amacıyla, mevcut balıkçı gemisi tescil verileri toplama ve istatistikleri sisteminin gözden geçirilip düzeltilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Yakalama, karaya çıkma ve balıkçılık faaliyetlerinin izlenmesi ve raporlanması, önemli düzenlemeleri gerekli kılmaktadır. Balıkçılık görevlileri, balıkçılık limanlarına yerleştirilmiş değillerdir ve parçalanmış kurum yapılanması ve sorumlulukların bölünmüş olması etkili idareye katkıda bulunmamaktadır.

Uygulama gözetimi, denetim ve kontrol faaliyetleri hem Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına hem de (İç İşleri Bakanlığı kapsamındaki) Sahil Korumaya verilmiştir. Bu faaliyetlerin etkinliği, yetersiz insan kaynakları ve teknik kaynaklardan ve de

yetersiz yasal hükümlerden dolayı sınırlıdır. Aynı zamanda, bilimsel araştırmalar, izleme verileri ve hedeflenen anahtar türün stok değerlendirmesi de yetersizdir.

Yapısal faaliyetler ile ilgili olarak hiçbir ilerleme gerçekleşmemiştir. Müktesebatın uygulanmasına henüz başlanmamıştır.

Pazar politikası ile ilgili olarak, arz, fiyatlar ve pazardan çekilmeleri kontrol eden Devlet tarafından sınırlı bir müdahale vardır. Fiyat desteği sistemi müktesebata uygun değildir (devlet yardımı ile ilgili olarak aşağıya bakınız). Üretici kuruluşların kurulması ile ilgili olarak 2005 yılının Ocak ayında yeni bir yönetmelik yayımlandı. Bu yönetmelik, üretici kuruluşların ve ürünlerin veya ürün gruplarının sayısının tanınması için belirli üretim düzeylerini belirlemektedir. Türkiye'nin, balık ve balık ürünleri ile ilgili olarak bütün bir pazarlama sistemini iyileştirmesi gerekmektedir.

Devlet yardımı ile ilgili olarak, balıkçılık sektöründeki devlet yardımı mevzuatına ilişkin hiçbir gelişmeden söz edilememektedir. Türkiye, üretime doğrudan desteğe dayanan bir fiyat destek sistemine sahiptir. Bu ise müktesebata uygun olmayıp yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Türkiye, balıkçılık alanındaki yeni uluslar arası anlaşmalara imza koymamıştır. Mavi yüzgeçli ton balığının etkisiz yönetimi, Atlantik Ton Balıkları Koruma Uluslar Arası Komisyonu (CAT) tarafından belirlenen ve yürürlükte bulunan çok taraflı koruma önlemlerini zayıflatmaktadır.

Sonuç

Türkiye, Balıkçılık sektörü ile ilgili olarak önemli bir ilerleme sağlamamıştır. Bu aşamada Türk balıkçılık mevzuatı müktesebata uygun olmayıp idari yapılar henüz Ortak Balıkçılık Politikasının koşullarını karşılamamaktadır.

Türkiye gerekli mevzuat düzenlemesini yerine getirmeli ve balık stoklarının muhafazası, kaynak yönetimi ve üretim ile Pazarlama yapılarının modernizasyonuna ilişkin çalışmalarını artırmalıdır. Türkiye, öncelikli olarak idari yapılarını iyileştirmeli ve gerekli denetim ve kontrol yetkilerini geliştirmelidir

KAYNAKÇA

Kitaplar

“Avrupa Birliği Müktesebatının Uygulanışının Türk İş Dünyasına Etkileri Projesi”
Seminer Bilgi Notları, 2005. İstanbul: İKV Yayınları.

60 Soru 60 Cevap Türkiye Tarımı, Sorunları ve Çözüm Önerileri, 2002. Ankara:
ATO Yayınları.

Avrupa Birliği’ nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’ nin Uyumu,2001. İstanbul:
İKV Yayınları.

AB Tarım Politikası, ‘Avrupa’da Yenilenme, Türkiye’ye Etkisi’, 2002. Ankara: AB
Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği.

Aktar, C., 2004. *Avrupa Birliği’ nin Genişleme Süreci*. İstanbul: İletişim.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine
İlişkin Türkiye Ulusal Programı. Ankara.

Avrupa Birliği İle Katılım Müzakereleri Rehberi, 2005. İstanbul: İKV Yayınları.

Aysu, A., 2006. *Avrupa Birliği ve Tarım*.İstanbul: Kalkedon.

Aysu, A., 2002. *Tarladan Sofraya Tarım*. İstanbul: Su Yayınları.

Çakmak, E., & Kasnakoğlu, H., 2001. *Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği
Etkileşimi: Türkiye’ nin AB’ ye Üyeliğinin Analizi*, Ankara: TEAE.

Dağcı, K., 2005. *Avrupa Birliği ve Kapitalizm*. İstanbul: Tasam Yayınları.

Dedeoğlu, B. , 2003. *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*. İstanbul: Boyut.

Dura, C., ve Atik H., 2003. *Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye*. İstanbul:
Nobel Basım Dağıtım.

Karlık, R., 2005. *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: Beta.

Medley, J., 2003. *Herkese Gıda*. İstanbul: Çitlembik.

Özkan, A, 2004. *Küreselleşme ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Tasam
Yayınları.

*Prime Ministry Secreteriat General For European Union Affairs. Turkey’s
Contribution to the Progress Report 2002*, 2002. Ankara.

Sayın, C., 2003. *Türkiye' de Tarımsal Destekleme Politikaları*. Ankara: TOBB Yayınları.

Shiva, V. , 2006. *Çalınmış Hasat*. İstanbul: BGST Yayınları.

Timur, T., 2000. *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi*. Ankara: İmge.

Ülkü, E., S., 2006 *Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Reformları*. İstanbul: İKV Yayınları.

Sürekli Yayınlar

Eraktan, G., 2002. Türk Tarım Politikasında AB' ye Uyum Çalışmaları. *Tarım ve Mühendislik Dergisi* (Sayı:64-65).

Günaydın, G., 2004. AB ve OTP. *Tarım ve Mühendislik Dergisi*. (Sayı:12).

İmir, M., 2001. Dünya Tarım Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Türk Tarım Politikası. *Türkiye Günlüğü* (Sayı:65).

Karakaş, E., 2004. AB Bütçesi ve Türkiye. *Referans*. 30 Aralık.

Tan, S., ve Dellal, İ. 2003. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası. *TEAE-BAKIŞ: Toplumsal Araştırma Enstitüsü Dergisi* (Sayı:2).

Özkaya, T., ve Işın, F. 2004. Küreselleşmenin Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri. *Türk Tarımı Dergisi*. (Sayı:15) Sayfa 40-45.

Özgür Üniversite Forumu Dergisi, 2004. "Küreselleşme Çağında Tarım Sorunu" Dosyası, (Sayı:28).

Demokrasi Platformu Dergisi, 2005. "AB'ye Uyum Sürecinde Türk Tarımı" Dosyası, (Sayı:3).

Milliyet Gazetesi 2005,2006,2007.

Birgün Gazetesi 2005,2006,2007.

Radikal Gazetesi 2005,2006,2007.

Ekonomist Dergisi 2005,2006,2007.

Diğer Yayınlar

BÜYÜK LAROUSSE: 1986 .“Tarım”maddesi. C.XXII,S.11249. İstanbul.

Eraktan, G., 2004 .Genişleme Sürecinin Avrupa Birliği Tarımı ve Ortak Tarım Politikalarına Etkileri, *Türkiye VI.Tarım Ekonomisi Kongresi*, Gazi Osman Paşa Üniversitesi,Tokat

TC Tarım ve Köyşleri Bakanlığı: <http://www.tarim.gov.tr>

Devlet Planlama Teşkilatı: <http://www.dpt.org.tr>

Dünya Ticaret Örgütü: <http://www.wto.org>

Dış Ticaret Müsteşarlığı: <http://www.dtm.gov.tr>

Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası: <http://www.zmo.org.tr>

Ekonomi Muhabirleri Derneği: <http://www.emd.org.tr>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Mehmet Utku Şentürk

Sürekli Adresi : Konutbirlik Evleri 1.Kısım 9. Blok Daire:24 Halkalı- İstanbul

Doğum Yeri ve Yılı :Ardahan 1977

Yabancı Dili : İngilizce

İlk Öğretim : Ziya Paşa 1991

Orta Öğretim : Maçka Akif Tuncel Teknik 1995

Lisans : Uludağ Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler 2003

Yüksek Lisans : Bahçeşehir Üniversitesi

Enstitü Adı : Sosyal Bilimler

Program Adı :AB İlişkileri

Yayımları : -

Çalışma Hayatı: BEZE GROUP Halkla İlişkiler Ltd.Şti. Ocak 2007' den bugüne dek çalışmaktayım

Koç Allianz Sigorta AŞ Aralık 2005-Eylül 2006,

Ankara Emeklilik AŞ Mayıs 2005- Aralık 2005